

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

ANALIZA STALIŠČ PORABNIKOV O CERTIFICIRANIH ŽIVILIH

Ljubljana, junij 2016

VESNA VIŽIN

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Vesna Vižin študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza stališč porabnikov o certificiranih živilih, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko red. prof. dr. Ireno Vido

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 13. 7. 2016

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OZNAČEVANJE IN CERTIFICIRANJE ŽIVIL	4
1.1 Označevanje in certificiranje kot način diferenciacije na agroživilskih trgih	4
1.1.1 Značilnosti in izzivi agroživilskih trgov	4
1.1.2 Pomen označevanja in certificiranja živil	6
1.1.2.1 Slovenske organizacije za izdajanje certifikatov	8
1.2 Ekološka živila	10
1.2.1 Definicija ekološkega kmetijstva in ekoloških živil	10
1.2.2 Prednosti in slabosti ekološke pridelave	11
1.2.3 Stanje ekološkega kmetijstva v Sloveniji	13
1.2.4 Označevanje ekoloških živil	14
1.3 Lokalno pridelana živila	16
1.3.1 Definicija lokalne pridelave in lokalno pridelanih živil	16
1.3.2 Prednosti in slabosti lokalne pridelave	17
1.3.3 Lokalna pridelava in samooskrba v Sloveniji	18
1.3.4 Označevanje lokalno pridelanih živil	20
1.4 Živila brez vsebnosti gensko spremenjenih organizmov (GSO)	23
1.4.1 Kaj so gensko spremenjeni organizmi (GSO)	23
1.4.2 Argumenti za in proti GSO	24
1.4.3 Označevanje živil z/brez GSO	25
2 NAKUPNO VEDENJE PORABNIKOV NA TRGU CERTIFICIRANIH ŽIVIL	27
2.1 Proces in dejavniki nakupnega odločanja pri nakupu živil	27
2.1.1 Proces nakupnega odločanja	28
2.1.1.1 Prepoznavanje problema	28
2.1.1.2 Iskanje informacij	29
2.1.1.3 Presojanje možnosti	29
2.1.1.4 Nakupna odločitev	29
2.1.1.5 Ponakupno vedenje	30
2.1.2 Dejavniki nakupnega odločanja pri nakupu živil	30
2.1.2.1 Lastnosti živil	30
2.1.2.2 Osebni dejavniki	31
2.1.2.3 Okoljski dejavniki	33
2.2 Pomen označevanja in certificiranja živil z vidika porabnikov	35
2.2.1 Motivi za nakup certificiranih živil	35
2.2.1.1 Skrb za zdravje	35
2.2.1.2 Skrb za okolje	36
2.2.1.3 Boljši okus	37
2.2.1.4 Podpora lokalni ekonomiji	37
2.2.1.5 Etični vidiki	38

2.2.2	Ovire pri nakupu certificiranih živil	38
2.2.2.1	Visoka cena	38
2.2.2.2	Nezaupanje v označbe	38
2.2.2.3	Neučinkovitost trženja.....	39
3	EMPIRIČNA RAZISKAVA O STALIŠČIH PORABNIKOV O	
	CERTIFICIRANIH ŽIVILIH	39
3.1	Namen in cilj raziskave	39
3.2	Raziskovalne hipoteze.....	40
3.3	Potek in metodologija raziskave	43
3.4	Rezultati raziskave	45
3.4.1	Opis vzorca anketirancev.....	45
3.4.2	Pogostost preverjanja označb pred nakupom	48
3.4.3	Pripravljenost za višje plačilo.....	50
3.4.4	Vpliv lokacije nakupa na pripravljenost za višje plačilo	51
3.4.5	Pomen izobrazbe in višine dohodka na družinskega člana na pripravljenost za višje plačilo	53
3.4.6	Lastnosti živil, ki vplivajo na pripravljenost za višje plačilo	54
3.4.7	Zaupanje v označbe in pripravljenost za višje plačilo	56
3.4.8	Mnenje o certificiranih živilih in pripravljenost za višje plačilo	58
3.4.9	Pomen označb ekološke pridelave, lokalne pridelave ter pridelave brez GSO po posameznih skupinah živil	60
3.5	Ugotovitve raziskave.....	64
3.6	Omejitve raziskave in odprte teme za nadaljne raziskave.....	70
	SKLEP.....	71
	LITERATURA IN VIRI	73
	PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1:	Zaščitni znak Inštituta KON-CERT Maribor za ekološka živila	9
Slika 2:	Zaščitni znak IKC UM.....	9
Slika 3:	Zaščitni znak Bureau Veritas	10
Slika 4:	Število ekoloških kmetij v Sloveniji v letih 2006-2015.....	13
Slika 5:	Uradni državni zaščitni znak za ekološka živila	14
Slika 6:	Stari uradni neobvezni znak EU za ekološka živila.....	15
Slika 7:	Evrolist - uradni znak EU za ekološka živila.....	15
Slika 8:	Slovenska zasebna kolektivna blagovna znamka Biodar.....	16
Slika 9:	Mednarodna blagovna znamka biodinamične pridelave in predelave Demeter	16
Slika 10:	Stopnja samooskrbe po vrstah kmetijskih proizvodov v Sloveniji v letih 2000-2014.....	19
Slika 11:	Znak »Izbrana kakovost - Slovenija«	21

Slika 12: Nacionalni zaščitni znak »označba porekla« in evropski zaščitni znak »zaščitena označba porekla«	22
Slika 13: Nacionalni zaščitni znak »geografska označba« in evropski zaščitni znak »zaščitena geografska označba«	22
Slika 14: Zaščitni znak kampanje Kupujem slovensko	23
Slika 15: Certifikat »Pridelano/ proizvedeno brez GSO – brez gensko spremenjenih organizmov«	26
Slika 16: Avstrijska oznaka za živila brez GSO	27
Slika 17: Konceptualni model vedenja porabnikov pri nakupu hrane	28
Slika 18: Starostna struktura anketirancev (v %)	46
Slika 19: Izobrazbena struktura anketirancev (v %)	47
Slika 20: Prisotnost otrok v gospodinjstvu (v %)	47
Slika 21: Kraj bivanja anketirancev (v %)	48
Slika 22: Mesečni neto dohodek na družinskega člana anketirancev (v %)	48
Slika 23: Pogostost preverjanja označb na živilih pred nakupom	49
Slika 24: Pogostost preverjanja posameznih označb na živilih	50
Slika 25: Najpogostejša lokacija nakupa hrane (v %)	52
Slika 26: Razlike v pripravljenosti za višje plačilo med kupci v specializiranih trgovinah ter tistimi, ki pretežno nakupujejo drugje	53
Slika 27: Pomen, ki ga porabniki pripisujejo določenim lastnostim pri izbiri živil	54
Slika 28: Pomembnost certifikata ekološke pridelave pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil	61
Slika 29: Pomembnost oznake lokalne pridelave pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil	62
Slika 30: Pomembnost certifikata 'pridelano/predelano brez GSO' pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil	62
Slika 31: Primerjava pomembnosti označb ekološke, lokalne pridelave ter pridelave brez GSO pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil	64

KAZALO TABEL

Tabela 1: Srednje vrednosti in standardni odkloni pripravljenosti za višje plačilo za ekološka, lokalno pridelana in živila brez GSO	51
Tabela 2: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v ekološke označbe	56
Tabela 3: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v označbe porekla	57
Tabela 4: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v označbe 'pridelano/predelano brez GSO'	57
Tabela 5: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o ekoloških živilih	58
Tabela 6: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o lokalno pridelanih živilih	59

Tabela 7: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o živilih pridelanih/predelanih brez GSO.....	59
---	----

UVOD

Hrana je bila vedno ena izmed osnovnih potreb človeštva in je bila v vsej njegovi zgodovini med njegovimi prioritetami (Pogačnik & Žnidarčič, 2010, str. 199). Je vir hranilnih snovi, ima pa tudi socialno in kulturno funkcijo ter predstavlja velik delež v izdatkih porabnika (Steenkamp, 1997, str. 143). Za povpraševanje po živilskih proizvodih in vzorce izbiranja živil velja, da gre za ene najbolj kompleksnih vedenjskih pojavov pri ljudeh (Ogorevc Račič, Kuhar & Juvančič, 2010, str. 300). Na proces nakupnega odločanja namreč vplivajo številni, tako osebni kot okoljski dejavniki pa tudi same lastnosti živil (Steenkamp, 1997, str. 143). Zato tudi proučevanje dejavnikov za nakup in proučevanje razmerij med njimi v procesu odločanja zahteva multidisciplinaren pristop (ekonomija, psihologija, sociologija,...), s katerim lahko določimo vzorce nakupnega vedenja pri porabnikih za specifično skupino živil (Ogorevc Račič et al., 2010, str. 300; Grunert, 2002, str. 275).

V zadnjih desetletjih so agroživilski trgi doživeli velike spremembe. V preteklosti je glavni izziv predstavljalo predvsem zagotavljanje zadostne količine hrane (Botonaki, Polymeros, Tsakiridou & Mattas, 2006, str. 78). Danes je hrana skoraj splošno dostopna dobrina, so se pa s splošnim razvojem, globalizacijo in razvojem tehnologij pojavili novi problemi in izzivi, ki jih v preteklosti nismo poznali. Množična pridelava hrane je zaradi podnebnih sprememb vedno bolj nezanesljiva. Problem predstavljajo tudi dolge transportne poti, nesmotna raba naravnih virov, onesnaževanje in odpadna hrana (Gale, 2014, str. 8). V zadnjih letih pa so trge živilskih proizvodov pretresali tudi številni prehranski škandali (ostanki pesticidov in zdravil, nasičene maščobe, dioksin, aditivi, BSE, ...), ki so močno omajali zaupanje porabnikov v kakovost in varnost hrane. Poleg tega tudi uvajanje novih tehnologij (predvsem genskega inženiringa) sproža številna vprašanja (Botonaki et al., 2006, str. 78). Zaradi vsega tega je zagotavljanje varne in kakovostne hrane postalo ena prednostnih nalog družbenega razvoja. Hrana postaja pomembna strateška dobrina, saj je povezana tako z varovanjem zdravja ljudi kot tudi z varovanjem okolja (Gale, 2014, str. 8).

Problemi, s katerimi se sooča sodobno kmetijstvo, so proizvajalce prisilili v iskanje novih trgov, novih načinov trženja ter diferenciacijo proizvodov. Iskanje nišnih trgov je zelo zahtevna naloga. Povpraševanje na trgu živilskih proizvodov je namreč močno segmentirano (Loureiro & Hine, 2002, str. 478). Pomemben element pri trženju živilskih proizvodov je postala višja kakovost in varnost hrane, saj proizvajalcem ponuja možnost diferenciacije na trgu ter dodano vrednost proizvodov. Prav želja po zagotavljanju kakovostnejše in varnejše hrane pa je pripeljala tudi do strožjih varnostnih meril ter do rasti števila shem za zagotavljanje kakovosti (Botonaki et al., 2006, str. 78). Da bi porabnik prepoznal kakovost živilskih proizvodov ter jih lažje razlikoval po izvoru, kakovosti ter načinu pridelave in predelave, v Evropski uniji in v Sloveniji uporabljamo različne zaščitne znake kakovosti. Za živilske proizvode označene s posamezno označbo oziroma znakom kakovosti je značilno, da se od drugih razlikujejo po določenih značilnostih proizvodnje ali

po sestavi, pridelovalec mora upoštevati predpisana pravila proizvodnje, proizvod pa je podvržen strogi kontroli certifikacijskega organa. Živila pa označujejo tudi posamezne zasebne blagovne znamke proizvajalcev ali njihovih združenj ter zasebni standardi (Kaj pomenijo označbe na živilih, 2015).

Uporaba verodostojnih oznak in certifikatov je za proizvajalce orodje, ki jih zaščiti v nezaupljivem okolju, omogoča jim sporočanje kakovosti in prisotnosti določenih zaželenih lastnosti živil. Tako lahko na živilih najdemo oznake in certifikate povezane z načinom proizvodnje (ekološka proizvodnja, proizvodnja v sožitju z naravo, pravična trgovina, pridelava brez gensko spremenjenih organizmov (v nadaljevanju GSO), pridelava brez uporabe hormonov, pridelava, ki upošteva dobrobit živali) ali lokacijo proizvodnje, pa tudi oznake s trditvami o posebni varnosti (npr. govedina testirana na BSE), prehranski vrednosti in druge (McCluskey & Loureiro, 2003, str. 95; Bottonaki et al., 2006, str. 78; Onozaka & Thilmany McFadden, 2011, str. 693). Vendar pa je za to, da bi vse te oznake dosegle svoj namen, potrebna učinkovita komunikacija. Porabniki morajo najprej sploh prepoznati obstoj različnih oznak in certifikatov na živilih, poznati morajo pomen le-teh. Na koncu pa morajo biti te izdelke seveda pripravljeni kupiti ter biti zanje pripravljeni tudi plačati višjo ceno (Bottonaki et al., 2006, str. 78).

Raziskav s področja vedenja porabnikov pri nakupu živil je tako v svetovni kot slovenski znanstveni literaturi precej. Veliko avtorjev se ukvarja z raziskovanjem dejavnikov, ki vplivajo na odločitve porabnikov za nakup živil. V Sloveniji so takšne raziskave na primer izvedli Hribar in Bojnec (2010) ter Pogačnik in Žnidarčič (2010). Precej je tudi raziskav, ki raziskujejo odnos porabnikov do certificiranih ali drugače označenih živil ter dejavnike, ki vplivajo na odločitev porabnikov za nakup teh živil. Največ zanimanja raziskovalcev je namenjenega ekološkemu živilu, v zadnjih letih pa vedno bolj tudi lokalno pridelanim živilom. Ostale oznake in certifikati pa so deležni manjše pozornosti.

Raziskav, ki bi sočasno analizirale odnos porabnikov do ekološko pridelanih živil, lokalnih živil in živil pridelanih brez GSO je bilo do sedaj opravljenih zelo malo. Loureiro in Hine (2002) sta v svoji raziskavi proučevali odnos porabnikov do ekoloških, lokalnih ter živil pridelanih brez GSO v odvisnosti od njihovih socio-demografskih značilnosti ter tega, kolikšno pomembnost pripisujejo svežini in prehranski vrednosti. Raziskavo sta izvedli na primeru krompirja. Ugotovili sta, da so porabniki najbolj naklonjeni lokalno pridelanemu krompirju in so zanj pripravljeni tudi največ plačati, vendar pa ima le pomembnost prehranske vrednosti pozitiven in statistično značilen vpliv. Batte, Hooker, Haab in Beaverson (2007) so pripravljenost za višje plačilo ugotavljali na primeru žitaric za zajtrk. Tudi oni so primerjali odnos porabnikov do ekoloških, lokalno pridelanih in žitaric brez GSO, poleg tega pa so v raziskavo vključili še nekatere druge označbe (z nižjim deležem ekoloških sestavin, pridelane brez uporabe pesticidov, z ojačanim okusom). Bellows, Alcaraz in Hallman (2010) pa so raziskovali odnos do teh označb živil glede na spol porabnikov. V Sloveniji po mojih podatkih takšne raziskave ni opravil še nihče.

Namen magistrskega dela je na podlagi teoretičnih in empiričnih podatkov raziskati stališča porabnikov do označevanja živil (zaupanje različnim certifikatom, pripravljenost plačevanja višje cene, ...), katerim oznakam dajejo prednost različne skupine porabnikov ter kateri so glavni dejavniki, ki vplivajo na nakup takšnih živil. Delo se osredotoča tako na socio-demografske značilnosti porabnikov (predvsem na starostno in izobrazbeno strukturo, družinske dohodke ter prisotnost otrok v gospodinjstvu), kot tudi na odnos do etičnih vprašanj ter do prehranjevanja nasploh. V raziskavi bo zajet odnos porabnikov do certificiranih ekološko pridelanih živil, lokalnih živil ter živil, pridelanih brez GSO.

Cilj raziskave je, s pomočjo empiričnega dela magistrske naloge, ugotoviti profil kupcev posameznih vrst certificiranih živil ter potrditi oziroma ovreči hipoteze, ki sem jih oblikovala na podlagi teoretičnih izhodišč ter rezultatov preteklih raziskav. Z analizo podatkov sem dobila odgovore na vprašanja:

- kakšna stališča imajo porabniki o posameznih vrstah preiskovanih certificiranih živil,
- za katero vrsto certificiranih živil so porabniki pripravljeni največ plačati,
- kateri dejavniki statistično značilno vplivajo na pripravljenost za večje plačilo za posamezne vrste certificiranih živil,
- katerim označbam oziroma certifikatom dajejo porabniki prednost pri nakupu posameznih skupin živil.

Rezultati raziskave bodo koristni za slovenske pridelovalce in predelovalce hrane pa tudi za trgovska podjetja ter na splošno za vse, ki se ukvarjajo s trženjem živilskih proizvodov. Dobili bodo namreč podatke, na katere skupine porabnikov naj se osredotočajo pri svojih trženjskih aktivnostih ter katere attribute živil naj izpostavljajo pri različnih porabnikih.

Magistrsko delo je sestavljeno iz dveh delov, teoretičnega in empiričnega. Metoda dela v prvem, teoretičnem delu temelji na pregledu slovenske in svetovne strokovne in znanstvene literature s področij, ki so povezana s poznejšo empirično raziskavo. V prvem poglavju so najprej na kratko predstavljene značilnosti agroživilskih trgov ter izzivi s katerimi se soočajo. Nato sledi del o označevanju in certificiranju živil. Posebna pozornost je posvečena značilnostim in označevanju ekoloških živil, lokalno pridelanih živil ter živilih pridelanih/predelanih brez GSO. Drugo poglavje teoretičnega dela pa je posvečeno nakupnemu vedenju porabnikov, predvsem vedenju pri nakupovanju živilskih proizvodov. Analizirala sem proces nakupnega odločanja ter dejavnike, ki vplivajo na porabnika v tem procesu. Predstavila sem tudi motive ter ovire s katerimi se porabniki soočajo pri odločitvi za nakup certificiranih živil. Na podlagi podatkov in znanja pridobljenega iz literature sem pripravila empirični del naloge.

Teoretičnemu sledi empirični del magistrskega dela, ki ga predstavlja kvantitativna raziskava (vprašalnik) o stališčih porabnikov do živil označenih kot ekološka, lokalno pridelana oziroma pridelana/predelana brez GSO. V poglavju sem na začetku pojasnila

namen in cilj raziskave ter metode dela. Opredelila sem tudi hipoteze, ki sem jih želela z raziskavo preveriti. Sledi predstavitev izvedbe ankete. Zaradi nizkih stroškov in ozkega časovnega okvirja sem se odločila za spletno anketo. Anketni vprašalnik je sestavljen iz treh delov. V prvem delu sem raziskala splošne nakupne navade porabnikov živil. Sledi del, v katerem sem proučevala odnos porabnikov do označb na živilih, njihovo pripravljenost za nakup takšnih živil ter njihove preference med raziskovanimi vrstami certificiranih živil. Zadnji del ankete pa predstavljajo demografski podatki anketirancev. Anketna vprašanja so zaprtega tipa.

Z anketo pridobljene podatke sem s pomočjo računalniških orodij (Microsoft Excel, SPSS) uredila, analizirala ter prikazala grafično in v obliki tabel. Analizi in predstavitvi podatkov sledi razlaga le teh in primerjava s teoretičnimi izhodišči. Magistrsko delo zaključujem s sklepnimi ugotovitvami in priporočili. Na koncu je še seznam uporabljene literature ter priloge, ki vključujejo seznam pogosto uporabljenih kratic, anketni vprašalnik ter izračune testnih statistik.

1 OZNAČEVANJE IN CERTIFICIRANJE ŽIVIL

Označevanje in certificiranje živil je pomembno tako z vidika proizvajalcev kot tudi z vidika porabnikov. Označbe na živilih so vir informacij in predstavljajo komunikacijo med proizvajalcem oziroma prodajalcem na eni strani ter porabnikom na drugi strani (Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin, 2016).

1.1 Označevanje in certificiranje kot način diferenciacije na agroživilskih trgih

1.1.1 Značilnosti in izzivi agroživilskih trgov

Kmetijstvo se v zadnjih desetletjih sooča z velikimi spremembami. Priča smo procesu industrializacije (Cook & Chaddad, 2000, str. 207). Reardon in Barrett (2000, str. 196) ga opisujeta kot tri med seboj povezane sklope sprememb:

- vedno večji prenos kmetijske predelave in distribucije izven kmetij,
- institucionalne in organizacijske spremembe v odnosu med živilsko predelovalnimi podjetji in kmetijami ter
- spremembe v strukturi pridelkov in tehnologijah.

Značilnost industrijskega kmetijstva je gojenje monokultur ob podpori kemičnih zaščitnih sredstev in gnojil ter strojev, ki nadomeščajo delo kmetov. Usmerjeno je predvsem v povečevanje hektarskega donosa, pogosto na račun nižanja hranilne vrednosti pridelkov. Zaradi večje rabe mehanizacije je značilna večja poraba energije in fosilnih goriv, kar ima,

ravno tako kot uporaba kemičnih sredstev, negativne posledice za naravno okolje (Kocbek, 2012).

Za zadnja desetletja so značilne tudi hitre tehnološke spremembe, ki močno vplivajo na strukturo proizvodnje. Biotehnologija ima močan vpliv na semenarstvo (hibridna in gensko spremenjena semena) in proizvodnjo kemičnih zaščitnih sredstev. Razvoj informacijskih in transportnih tehnologij pa vpliva na predelovalne procese, skladiščenje in transport (Reardon & Barrett, 2000, str. 196).

Različni regionalni in mednarodni trgovinski sporazumi ter liberalizacija in globalizacija trgov so odprli domače kmetijske trge močni mednarodni konkurenci. Veliko držav (npr. Kenija, Malezija) je zato redefiniralo pojem nacionalne prehranske varnosti in se pomaknilo stran od prej zelo močne zaveze samooskrbi in samozadostnosti. Značilna je vse večja koncentracija v sektorju ter povečevanje velikosti povprečnega predelovalnega podjetja (Reardon & Barrett, 2000, str. 197).

V 21. stoletju pa se kmetijstvo spopada tudi s številnimi izzivi zaradi klimatskih sprememb, pomanjkanja vode ter krčenja obdelovalnih površin. Klimatske spremembe imajo pomemben vpliv na kmetijstvo. Donos večine pomembnih kmetijskih pridelkov namreč strmo pada pri temperaturah močno nad 30 °C. Tako je vročinski val, ki je zajel Evropo leta 2003, ko so se temperature povzpele približno 3,5 °C nad dolgoletno povprečje, pomenil 20-36 % zmanjšanje pridelka žit in sadja (Fedoroff et al., 2010, str. 833). Tudi suša zmanjšuje pridelek in draži hrano (Kocbek, 2012). Zaradi klimatskih sprememb prihaja tudi do taljenja ledenikov ter posledično do dvigovanja gladine morij kar pa ima za posledico krčenje obdelovalnih površin na obmorskih področjih. Krčenje obdelovalnih površin pa je pogosto tudi posledica urbanizacije in dezertifikacije tal (Fedoroff et al., 2010, str. 833).

Poleg vsega pa v zadnjih letih trge živilskih proizvodov močno pretresajo tudi številni prehranski škandali (ostanki pesticidov in zdravil v hrani, nasičene in trans maščobe, dioksin, aditivi, BSE, izbruhi različnih s hrano povezanih okužb, ...), ki so močno omajali zaupanje porabnikov v kakovost in varnost hrane (Bottonaki et al., 2006, str. 78; Aung & Chang, 2014, str. 173). Zadnji izmed škandalov, ki smo jim bili priča v Sloveniji je tako imenovana 'medena aferi', ki je izbruhnila konec leta 2015, ko je prišla v javnost informacija, da so nekateri čebelarji na črnem trgu kupovali nedovoljena zdravila za zatiranje varoje (Šoštarič, 2015).

Industrializacija kmetijstva je v današnjih časih v svetu tako rekoč nuja. Se pa postavlja vprašanje kako doseči pravo vrsto industrializacije, takšno, ki bo spodbujala zaposlovanje, zmanjševala revščino, izboljševala kakovost in varnost hrane ter ščitila naravno okolje. Vse prepogosto namreč industrializacija kmetijstva vodi v koncentracijo industrije, izključevalne prakse, zmanjševanje zaposlenosti na račun večje rabe mehanizacije,

bogatenje elit ter uničevanje naravnega okolja (Reardon & Barrett, 2000, str. 198). V zadnjih letih so se številni kmetje in raziskovalci na tak industrijski model kmetijstva odzvali z različnimi alternativnimi, okolju prijaznejšimi in ekološko orientiranimi pristopi h kmetijstvu. Vsak od njih ima svoj pogled na kmetovanje v sozvočju z naravo, vsi skupaj pa so prispevali k razumevanju, kaj naj bi bilo trajnostno kmetijstvo, ki spodbuja ohranjanje biotske raznolikosti, ščiti pred erozijo tal, omogoča recikliranje rastlinskih hranil, ščiti vodne vire, uporablja minimalno obdelovanja zemlje ter omogoča integracijo predelovalnih obratov na kmetijah (Thompson & Scoones, 2009, str. 391-392).

Pretty (2008, str. 451) kot glavne principe trajnosti v kmetijstvu omenja predvsem:

- integracijo bioloških in ekoloških procesov (kroženje hranil, regeneracija prsti, tekmovalnost, parazitizem) v proces pridelave živil,
- minimalno uporabo neobnovljivih virov in kemikalij, ki lahko povzročijo škodo okolju ali škodijo zdravju kmetov in porabnikov,
- produktivno izrabo znanja in sposobnosti kmetov ter s tem izboljšanje njihovega samozaupanja in zamenjavo dragih zunanjih virov s človeškim kapitalom ter
- produktivno izrabo kolektivnega znanja ljudi za reševanje skupnih kmetijskih problemov in problemov z naravnimi viri, kot so zatiranje škodljivcev, namakanje, gospodarjenje z gozdovi, ...

Na trajnostni razvoj kmetijstva vplivajo vsi udeleženci prehranske verige. Pomemben vpliv imajo porabniki, ki s svojim povpraševanjem vplivajo na to, kateri izdelki se bodo pridelovali in predelovali ter tudi na kakšen način. Porabniki lahko s svojim povpraševanjem nagradijo bolj trajnostno naravnane načine pridelave in predelave ter na podoben način kaznujejo manj trajnostne prakse (Grunert, 2011, str. 207). Reisch (2010, v Von Meyer-Höfer, Von der Wense & Spiller, 2015, str. 1082) trajnostno potrošnjo hrane definira kot potrošnjo, ki je varna in zdrava tako v količini kot kakovosti in, ki mora biti izvedena ekonomsko, socialno, kulturno in okoljsko trajnostno z minimalno proizvodnjo odpadkov in onesnaževanja ter brez ogrožanja potreb drugih. Označevanje živil je eden najbolj priljubljenih načinov sporočanja trajnosti živilskih izdelkov porabnikom (Von Meyer-Höfer et al., 2015, str. 1082).

1.1.2 Pomen označevanja in certificiranja živil

Vsi problemi, s katerimi je soočeno kmetijstvo v 21. stoletju, so proizvajalce prisilili v iskanje novih trgov, novih načinov trženja ter v diferenciacijo proizvodov (Loureiro & Hine, 2002, str. 477). Poleg tega so tudi porabniki vedno bolj osveščeni in na njihovo izbiro hrane ne vplivajo le cena, razpoložljivi dohodek ter generične lastnosti živil (okus, tekstura, izgled), ampak jih vedno bolj zanimajo tudi drugi vidiki kot so prehranska vrednost, varnost, vplivi na zdravje, način pridelave in predelave, vplivi na okolje, blagovna znamka, lokacija pridelave, ... (Maes, Hu, Batte, Woods & Ernst, 2015, str. 1;

Gracia, Barreiro-Hurlé & López-Galán, 2014, str. 50; Paul & Rana, 2012, str. 412). Kot kritika globalizaciji kmetijske proizvodnje se vedno bolj uveljavlja tudi etično potrošništvo. Porabniki se namreč vedno bolj zavedajo ekonomskih, okoljskih in družbenih posledic tega procesa, kar vpliva tudi na njihovo nakupno vedenje. Vedno bolj se namreč odločajo za proizvode, ki so pridelani in predelani ob upoštevanju določenih etičnih standardov. Znan primer so izdelki pravične trgovine (angl. *fair trade*), ki so v zadnjih letih doživeli veliko rast prodaje. Vendar pa etično potrošništvo ni le vidik pravične trgovine ampak obsega tudi teme kot so zmanjševanje produkcije toplogrednih plinov, ohranjanje tropskega pragozda, preprečevanje otroškega dela, zaposlovanje invalidnih oseb, dobrobit živali, ... Kljub precejšnemu zanimanju porabnikov za ta vprašanja pa proizvajalci v svoji komunikaciji te vidike le redko izpostavljajo (Zander & Hamm, 2010, str. 495).

Ker se želijo proizvajalci prilagoditi vedno večji kompleksnosti in heterogenosti povpraševanja, smo priča vedno večji diferenciaciji na trgih živilskih proizvodov (Gracia et al., 2014, str. 50). Označevanje živil je postalo pomemben sestavni del tega procesa ter tudi oblikovanja dodane vrednosti izdelkov. Podjetja neprestano iščejo porabnikom privlačne attribute, da bi jih dodala svojim izdelkom ter vključila informacijo o teh atributih na embalažo živila (Maes et al., 2015, str. 1). Odločitev, katere attribute izpostaviti je kompleksna, saj imajo celo najbolj osnovni izdelki več atributov, ki jih je moč izpostaviti. Poleg tega pa se porabniki med seboj zelo razlikujejo in imajo različne preference (Golan, Kuchler, Mitchell, Greene & Jessup, 2001, str. 127). Trgi živilskih proizvodov so osredotočeni predvsem na diferenciacijo s pomočjo informacij in certifikatov povezanih z načinom proizvodnje in lokacijo proizvodnje (Onozaka & Thilmany McFadden, 2011, str. 693). Ko omenjamo lokacijo proizvodnje oziroma poreklo živil, velja omeniti še sledljivost. Wilson in Clarke (1998, v Aung & Chang, 2014, str. 173) jo definirata kot informacijo potrebno za opis celotne proizvodne zgodovine živila, vse od pridelave in preko vseh faz predelave, ki jim je živilo izpostavljeno na poti od pridelovalca do porabnika. Sledljivost na področju proizvodnje hrane pridobiva na pomenu predvsem zaradi različnih prevar glede izvora živil ter zaradi številnih prehranskih škandalov med katerimi se je izkazalo, da je bila sledljivost slaba ali pa je sploh ni bilo (Aung & Chang, 2014, str. 173).

Želja po zagotavljanju kakovostnejše in varnejše hrane je pripeljala do strožje zakonodaje in varnostnih meril ter do rasti števila shem za zagotavljanje kakovosti. Uporaba verodostojnih označb in certifikatov je za proizvajalce orodje, ki jih zaščiti v nezaupljivem okolju, omogoča jim sporočanje kakovosti in prisotnosti določenih zaželenih lastnosti živil (McCluskey & Loureiro, 2003, str. 95; Bottonaki et al., 2006, str. 78). Seveda pa so ob tem pomembne tudi učinkovite promocijske akcije, ki pomagajo k večjemu zavedanju porabnikov o obstoju teh označb (Paul & Rana, 2012, str. 412).

Evropska zakonodaj s področja označevanja živil razlikuje med obveznim in prostovoljnim označevanjem (Bureau & Valceschini, 2003, str. 70). Leta 2011 je bila sprejeta nova

evropska zakonodaja s področja splošnega označevanja živil (Uredba (EU) št. 1169/2011 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o zagotavljanju informacij o živilih potrošnikom). Uredba v 9. členu določa, da obvezno označevanje živil vključuje ime živila, seznam sestavin, seznam potencialnih alergenov, neto količino izdelka, minimalni rok trajanja ali datum uporabe, posebne pogoje hranjenja in uporabe ter po potrebi tudi navodila za uporabo, ime proizvajalca, pakirnega obrata ali prodajalca s sedežem v EU, poreklo oziroma izvor živila (glede na natančnejše določbe v 26. členu) ter hranilno vrednost. Uredba je stopila v veljavo 13. decembra 2014. Izjema je le določba o obveznem označevanju hranilne vrednosti živil, ki bo stopila v veljavo 13. decembra 2016 (Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin, 2016). Na področju EU je obvezno tudi označevanje prisotnosti gensko spremenjenih (v nadaljevanju GS) sestavin v izdelkih (Bureau & Valceschini, 2003, str. 70).

Obstaja tudi vrsta prostovoljnih (nacionalnih in zasebnih) shem, ki pa so ravno tako regulirane z bolj ali manj strogo zakonodajo. Vključitev v sheme je prostovoljna, vendar pa je za vključene pridelovalce in predelovalce uporaba predpisanih označb pogosto obvezna. Označevanje ekoloških živil ureja posebna zakonodaja, ki ščiti rabo označb ekološke pridelave in predelave, postavlja proizvodna pravila in standarde ter definira postopke kontrole in nadzora. Obstajajo tudi številne prostovoljne sheme označevanja živil, ki poudarjajo predvsem poreklo živil ter lokacijo pridelave in predelave. Mnogi evropski porabniki namreč menijo, da podnebje, prst in tradicionalno znanje prisotno na določenem področju značilno vplivajo na kakovost izdelkov (Bureau & Valceschini, 2003, str. 70-71). Tudi označevanje živil pridelanih/predelanih brez GSO je del prostovoljne sheme (Tsourgiannis, Karasavoglou & Florou, 2011, str. 449). Nekatere označbe izpostavljajo varnost živil (govedina testirana na BSE), posebno kakovost ali prehranske lastnosti (McCluskey & Loureiro, 2003, str. 95). Na veljavi pa vedno bolj pridobivajo etične označbe, kot so pravična trgovina, proizvodnja, ki upošteva dobrobit živali in druge (Zander & Hamm, 2010, str. 495).

1.1.2.1 Slovenske organizacije za izdajanje certifikatov

V Sloveniji imamo s strani Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pooblašene ter s strani Slovenske akreditacije akreditirane tri organizacije za izdajane certifikatov za živilske izdelke (Zveza potrošnikov Slovenije, 2010, v nadaljevanju ZPS).

Vodilni certifikacijski organ v Sloveniji je Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu Maribor (v nadaljevanju Inštitut KON-CERT Maribor). Delujejo na področju kontrole in certificiranja integrirane in ekološke pridelave in predelave, biodinamičnega kmetovanja po smernicah Demeter, zaščitene kmetijskih pridelkov in živil (označbe porekla, geografske označbe, višja kakovost,...), prostovoljnih označb ter kontrole privatnih standardov (GlobalG.A.P., kmetovanje brez GSO). Poleg tega podeljuje tudi certifikate na področju gozdarstva in za zasebne neživilske sheme (Inštitut KON-CERT

Maribor, 2016). Samo na področju ekološke pridelave in predelave izdajo približno 80 % vseh v Sloveniji podeljenih certifikatov (Zgonik, 2008). Na Sliki 1 je prikazan zaščitni znak Inštituta KON-CERT Maribor za ekološka živila.

Slika 1: Zaščitni znak Inštituta KON-CERT Maribor za ekološka živila

Vir: Inštitut KON-CERT Maribor, 2016.

Poleg Inštituta KON-CERT Maribor na področju certificiranja delujeta tudi IKC – Inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze v Mariboru (v nadaljevanju IKC UM) in Bureau Veritas (ZPS, 2010). IKC UM, katerega zaščitni znak je predstavljen na Sliki 2, podeljuje in nadzira certifikate s področja integrirane in ekološke pridelave in predelave ter zaščitene kmetijskih pridelkov in živil. Je tudi pooblaščen certifikacijski organ za standarda GlobalG.A.P. in Danube soya. Razvija pa tudi lastne zasebne standarde ('Pridelano/proizvedeno brez GSO', 'Seneno mleko/Seneno meso') (IKC Inštitut za kontrolo in certifikacijo UM, 2016).

Slika 2: Zaščitni znak IKC UM

Vir: IKC Inštitut za kontrolo in certifikacijo UM, 2016.

Bureau Veritas je vodilni mednarodni ponudnik certificiranja, preskušanja in kontrol. Deluje na različnih področjih, na področju prehrane pa nudi certificiranje integrirane in ekološke pridelave in predelave ter zaščitene živil. Je tudi pooblaščen certifikacijski organ za standard Danube soya. Poleg tega pa izdaja tudi certifikate s področja varnosti krme za živali in varnosti embalaže (Bureau Veritas Slovenija, 2016). Zaščitni znak organizacije Bureau Veritas je predstavljen na Sliki 3.

Slika 3: Zaščitni znak Bureau Veritas

Vir: Bureau Veritas Slovenija, 2016.

1.2 Ekološka živila

Ekološko (eko), biološko (bio) in organsko so sinonimi za ekološko pridelana in predelana živila. Izraz biološko (bio) je germanskega izvora in se uporablja predvsem na nemško govorečem področju, organsko je v rabi na anglosaksonskem področju. V Sloveniji je uradni izraz ekološko, sme pa se uporabljati tudi izraze eko, bio, in biološko, izraz organsko pa v slovenščini pomensko ni primeren za označevanje ekoloških živil (ZPS, 2010).

1.2.1 Definicija ekološkega kmetijstva in ekoloških živil

Ekološko kmetijstvo je opredeljeno kot način trajnostne pridelave hrane, ki temelji na ravnovesju v sistemu tla-rastline-živali-človek in sklenjenem kroženju hranil v njem. V rastlinski pridelavi to pomeni skrb za rodovitnost tal (ohranjanje in povečevanje rodovitnosti). Prepovedana je uporaba topnih mineralnih gnojil in sintetičnih sredstev za varstvo rastlin. Gnojenje je dovoljeno le z organskimi gnojili, varstvo rastlin pa temelji predvsem na preprečevanju pojava bolezni ter uporabi posebej dovoljenih sredstev. Prepovedana je tudi uporaba razkuženih semen. Pri reji živali pa so določeni minimalni standardi glede hlevskih površin. Reja mora biti prilagojena živalim, obvezna je prosta reja zunaj hleva (določen je minimalni letni izpust). Stalež živine mora biti prilagojen lastni pridelavi krme. Prepovedana je uporaba krme živalskega izvora (kostna moka,...) in sintetičnih dodatkov v krmi. Prepovedana je tudi uporaba hormonov ter preventivna uporaba antibiotikov in drugih zdravil. Tako v pridelavi rastlinskih živil kot krme za živali je prepovedana uporaba GSO (Bavec et al., 2001, str. 9; ZPS, 2010).

Posebna pravila veljajo tudi pri predelavi ekoloških živil. Za predelana živila, ki so označena kot ekološka mora veljati, da so predelana brez uporabe GSO, niso izpostavljena ionizirajočemu sevanju in vsebujejo vsaj 95 % sestavin kmetijskega izvora iz ekoloških kmetijskih pridelkov. Dovoljena je uporaba le okrog 45 aditivov, kar je približno 10 % vseh, ki so dovoljeni pri predelavi konvencionalnih živil (ZPS, 2010).

Zakonsko podlago ekološkemu kmetijstvu in predelavi ekoloških živil predstavlja tako evropska kot slovenska zakonodaja. Na nivoju EU ekološko kmetijstvo urejajo (ZPS, 2010):

- Uredba Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91;
- Uredba Komisije (ES) št. 889/2007 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 glede ekološke pridelave, označevanja in nadzora;
- Uredba Komisije (ES) št. 1235/2008 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 v zvezi z ureditvami za uvoz ekoloških proizvodov iz tretjih držav.

V Sloveniji pa je potrebno upoštevati še (ZPS, 2010):

- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi, Uradni list RS št. 128/2006;
- Pravilnik o določitvi območij primernih za ekološko čebelarjenje, Uradni list RS št. 52/2003.

Postopek pridobitve certifikata ekološke pridelave in predelave je dolgotrajen. Od prijave kmetije v sistem nadzora do pridobitve certifikata morata miniti vsaj dve leti, za vinograde in sadovnjake pa celo tri leta. V prehodnem obdobju pridelkov ni dovoljeno tržiti kot ekološke. Nadzor pa se po pridobitvi certifikata ne zaključí. Po pridobitvi certifikata so pridelovalci in predelovalci deležni rednih kontrol in obiskov inšpektorjev. Pidelovalci so rednih, 24 ur vnaprej napovedanih kontrol deležni enkrat letno, predelovalci pa dvakrat letno. Za predelovalce sta ob tem predvidena še do dva nenapovedana obiska inšpektorjev, pridelovalci pa so nenapovedanih obiskov deležni le, če so bile pri predhodnih pregledih odkrite nepravilnosti. Nadzor se izvaja tudi nad prodajo na tržnicah, v trgovinah pa morajo hraniti certifikate vseh ekoloških pridelkov, ki jih prodajajo (Zgonik, 2008).

1.2.2 Prednosti in slabosti ekološke pridelave

Zaradi načina pridelave in predelave naj bi imeli ekološki rastlinski pridelki in živila večjo prehransko vrednost. Vsebovali naj bi več vitaminov in sekundarnih rastlinskih sestavin, ki ugodno vplivajo na zdravje (ZPS, 2010). S preverjanjem teh trditev se ukvarjajo številne študije. Nekatere niso uspele pokazati bistvenih razlik med ekološkimi in konvencionalnimi pridelki glede vsebnosti ogljikovih hidratov, vitaminov in mineralov. Druge so na primer dokazale višjo vsebnost vitamina C v ekološki listnati zelenjavi, nekatere pa višjo vsebnost fenolnih spojin (antioksidantov) v ekoloških pridelkih. Vendar zaenkrat ni zanesljivih in nedvoumnih dokazov, da so ekološko pridelana živila glede vsebnosti hranil res kakovostnejša od konvencionalno pridelanih. Avtorji namreč poudarjajo, da na vsebnost hranil vplivajo številni dejavniki (lokacija pridelave, klimatske

razmere, zrelost ob obiranju, pogoji skladiščenja, ...), zato je izvedba natančnih primerjalnih študij zelo zahtevna (Forman & Silverstein, 2012, str. 1408).

Za ekološko mleko in meso pa velja, da naj bi imela več vitaminov topnih v maščobah in več zdravju koristnih večkrat nenasičenih maščobnih kislin (ZPS, 2010). Vendar študije tudi tega niso nedvoumno potrdile. Nekatere so sicer ugotovile večjo vsebnost antioksidantov in večkrat nenasičenih maščobnih kislin v mleku, vendar opozarjajo, da je to močno povezano predvsem s prehrano krav (Forman & Silverstein, 2012, str. 1408).

Je pa vsem raziskavam skupna ugotovitev, da ekološko pridelana živila vsebujejo manj nitratov, katerih prisotnost je predvsem posledica gnojenja z umetnimi gnojili (Forman & Silverstein, 2012, str. 1408). Opravljene so bile številne raziskave o vplivu umetnih in naravnih (kompostnih) gnojil na raven nitratov v rastlinskih pridelkih, ki so pokazale nižjo vsebnost nitratov v pridelkih gnojenih z naravnimi gnojili. Manjša je tudi vsebnost ostankov pesticidov in ostalih kemikalij v ekoloških pridelkih. Švedska raziskava je primerjala prisotnost ostankov pesticidov v ekoloških in konvencionalno pridelanih korenju, solati, paradižniku in jagodah. Med tem, ko ekološki pridelki ostankov pesticidov niso vsebovali, so le-te našli v 17 % konvencionalno pridelanega korenja ter v kar 50 % konvencionalno pridelanih jagod, vendar so bile v vseh primerih določene količine znotraj dovoljenih meja (Bourn & Prescott, 2002, str. 22).

Ekološko kmetijstvo je tudi manj obremenjujoče za okolje. Ekološke kmetije namreč ne uporabljajo sintetičnih pesticidov in drugih kemikalij, ki so pogosto škodljive tako za okolje, kot tudi za živali in ljudi. Več prispevajo tudi k ohranjanju biotske raznovrstnosti tako rastlin kot tudi žuželk in ostalih živali, kar dosegajo z različnimi pridelovalnimi metodami (kolobarjenje, ...). Te naj bi bile tudi eden od razlogov, da je zemlja na ekoloških kmetijah bolj kakovostna in naj bi imela tudi boljšo sposobnost zadrževanja vode kar je posebej dobrodošlo v obdobjih suše. Ekološke kmetije imajo tudi nižjo porabo energije. Fosilnih goriv naj bi porabili za kar 30 % manj kot v konvencionalnem kmetijstvu. Proizvedejo pa tudi manj odpadkov (Forman & Silverstein, 2012, str. 1411).

Vendar pa pridelava in predelava ekoloških živil ekonomsko ni primerljiva s konvencionalno (Ogorevc Račič et al., 2010, str. 300). Kritiki ekološkemu kmetijstvu očitajo slabšo učinkovitost, saj študije ugotavljajo od 20 pa vse do 50 % nižji donos. Zato se sprašujejo, ali bi bilo ekološko kmetijstvo sposobno zagotoviti zadosti hrane za celotno svetovno populacijo (Forman & Silverstein, 2012, str. 1412).

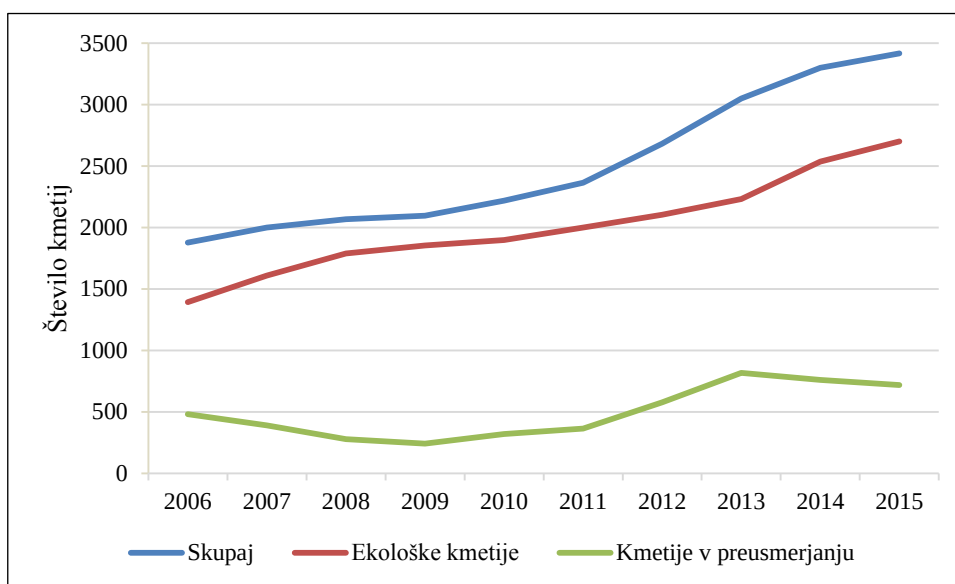
Glavni očitek ekološki hrani pa je predvsem višja cena. Vzroki zanjo so predvsem v prej omenjeni nižji produktivnosti, višji ceni ekološke krme za živali ter višjih stroških dela, saj je ekološko kmetijstvo delovno zelo intenzivna panoga (Forman & Silverstein, 2012, str. 1412). V nekaterih državah EU so cene ekoloških živil v primerjavi s konvencionalnimi

višje za 40 do 60 %, v Sloveniji pa je lahko za nekatere izdelke ta razlika tudi 200 do 300 % (ZPS, 2010).

1.2.3 Stanje ekološkega kmetijstva v Sloveniji

Ekološko kmetijstvo pridobiva v slovenskem kmetijskem prostoru vedno večji pomen. Slovenija ima namreč pestre naravne danosti, ki dajejo odlične možnosti za razvoj tega načina kmetovanja. Zato ne čudi dejstvo, da se število ekoloških kmetij oziroma pridelovalcev in predelovalcev v Sloveniji iz leta v leto povečuje (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2016b, v nadaljevanju MKGP). V letu 2015 je bilo tako v ekološko kontrolo vključenih 3.417 kmetij, kar predstavlja 4,7 % vseh kmetij v Sloveniji. Od tega jih je 2.699 že pridobilo ekološki certifikat, ostale pa so bile še v postopku preusmerjanja. Ekološko obdelane površine pa so predstavljale 8,7 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (MKGP, 2016a). Rast števila ekoloških kmetij v letih od 2006 do 2015 je prikazana na Sliki 4.

Slika 4: Število ekoloških kmetij v Sloveniji v letih 2006-2015

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano – MKGP, 2016a, *Analiza stanja ekološkega kmetovanja*.

V pridelavi prevladuje živinoreja. Je pa v zadnjih letih značilna tudi strma rast pridelave žit, predvsem pšenice in pira, katerih pridelava se je v letu 2014 glede na leto 2013 povečala za kar 114 %. Raste tudi pridelava zelenjave (16 % povečanje v letu 2014 glede na leto 2013), najpočasnejšo rast pa beleži pridelava sadja, z izjemo jagod, katerih pridelava se je v leto 2014 glede na leto 2013 povečala za 76 %. Upad sta v letu 2014 glede na leto 2013 zabeležili le pridelavi ovsa in oljk. Povpraševanje potrošnikov je največje po

sveži zelenjavi in sadju ter nemasnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki) (MKGP, 2016a; Statistični urad Republike Slovenije, 2015, v nadaljevanju SURS).

1.2.4 Označevanje ekoloških živil

Kmetijske pridelke oz. živila, ki se tržijo v Sloveniji se sme kot ekološka označevati le, če so pridelana in predelana v skladu z zakonodajo, ki ureja ekološko pridelavo in predelavo. Vsa ekološka živila morajo biti opremljena z uradnim državnim znakom za ekološka živila ter s šifro organa, ki je izdal certifikat. Certifikat je uraden dokument, ki potrjuje skladnost pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transporta ekoloških pridelkov, živil in krmil z veljavnimi predpisi s področja ekološkega kmetijstva. Obvezna je tudi uporaba evropskega logotipa. Poleg tega pa so pridelki in živila lahko označeni tudi z dodatnimi, zasebnimi blagovnimi znamkami, kot sta na primer Biodar in Demeter (Kako prepoznamo ekološka živila, 2016; MKGP, 2016e).

Uradni državni zaščitni znak »ekološki« (Slika 5) zagotavlja skladnost z veljavnimi predpisi s področja ekološkega kmetijstva na celotni verigi od pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja do transporta ekoloških pridelkov, živil in krmil. Pridelovalci in predelovalci pridobijo pravico do uporabe tega znaka na podlagi veljavnega certifikata, ki ga izda s strani države pooblaščen certifikacijski organ (Zaščitni znaki, 2016).

Slika 5: Uradni državni zaščitni znak za ekološka živila

Vir: Kako prepoznamo ekološka živila, 2016.

Prvi skupni evropski znak za označevanje ekoloških živil je bil z namenom povečanja kredibilnosti ekoloških izdelkov predstavljen že leta 2000. Njegova uporaba je bila neobvezna in posledično zelo omejena. V nekaterih državah (Italija, Poljska) je bila njegova uporaba zelo pogosta, v večini držav EU, predvsem v tistih, ki imajo označevanje ekoloških živil dobro urejeno z nacionalnimi (Danska, Nemčija, Francija) ali zasebnimi oznakami, pa je bila uporaba skupnega evropskega znaka zelo redka. Glavni razlog za to je bil predvsem v omejeni dodani vrednosti uporabe znaka za pridelovalce in predelovalce. Znak, ki je prikazan na Sliki 6, je namreč precej spominjal na ostale evropske znake, na primer za zaščiteno označbo porekla ali za zaščiteno geografsko označbo (Zander, Padel & Zanoli, 2015, str. 1507).

Slika 6: Stari uradni neobvezni znak EU za ekološka živila

Vir: Kako prepoznamo ekološka živila, 2016.

Z Uredbo Sveta (ES) št. 834/2007, ki je stopila v veljavo januarja 2010, je bil uveden nov skupni evropski znak za ekološka živila. Sestavljen je iz samega znaka, ki ga sestavljajo EU zvezde v obliki lista na zeleni podlagi in je prikazan na Sliki 7, številke kontrolnega organa in lokacije pridelave osnovnih surovin izdelka. Njegova uporaba je obvezna. Zahteva po obveznem označevanju je stopila v veljavo julija 2010, s prehodnim obdobjem, ki je omogočilo porabo zaloga stare embalaže, do julija 2012 (Zander et al., 2015, str. 1507). Znak je obvezen za vsa predpakirana ekološka živila znotraj EU, dovoljena pa je tudi prostovoljna raba za nepredpakirana ekološka živila, proizvedena znotraj EU in za ekološka živila, uvožena iz tretjih držav (Zaščitni znaki, 2016). Je zagotovilo o izvoru in kakovosti živil, saj njegova prisotnost na proizvodu jamči skladnost proizvoda z uredbo EU o ekološkem kmetijstvu (Kako prepoznamo ekološka živila, 2016).

Slika 7: Evrolist - uradni znak EU za ekološka živila

Vir: Kako prepoznamo ekološka živila, 2016.

Na Sliki 8 je prikazan zaščitni znak blagovne znamke Biodar. Biodar je zasebna kolektivna slovenska znamka za označevanje živil iz nadzorovane ekološke pridelave. Živila označena s to znamko morajo biti pridelana in predelana v skladu z veljavnimi predpisi za ekološko kmetijstvo ter v skladu s standardi za ekološko kmetovanje Zveze združenj ekoloških kmetov Slovenije. Ob tem velja poudariti, da so standardi zveze celo strožji od predpisov za ekološko kmetovanje. Znamka jamči tudi, da živila prihajajo s kmetij, ki so v celoti preusmerjene v ekološko pridelavo. Na embalaži živil, označenih z znamko Biodar, je navedena tudi individualna šifra pridelovalca, njegovo ime in naslov. Tako je možno slediti poreklu živila od kmetije do mize, kar nudi potrošnikom še večjo verodostojnost (Zaščitni znaki, 2016).

Slika 8: Slovenska zasebna kolektivna blagovna znamka Biodar

Vir: Zaščitni znaki, 2016.

Demeter je mednarodna kolektivna blagovna znamka za ekološke pridelke oziroma živila, ki so pridelana in predelana po načelih biodinamičnega kmetovanja v skladu s strogimi smernicami Demeter. Pridelovalci so podvrženi strogi kontroli. Znamko, ki je prikazana na Sliki 9, smejo uporabljati le kmetje, ki so vključeni v Zavod Demeter Slovenija. Predpogoj za bodoče uporabnike blagovne znamke Demeter je, da so pred pridobitvijo te znamke že vsaj dve leti v ekološki kontroli (Zaščitni znaki, 2016).

Slika 9: Mednarodna blagovna znamka biodinamične pridelave in predelave Demeter

Vir: Zaščitni znaki, 2016.

Na živilih pa lahko zasledimo še druge oznake in blagovne znamke (Biotop, Natura, Zdravo življenje, Spar Vital, Natureta,...), ki nakazujejo na naravno, ekološko pridelavo in predelavo. Vendar pa so te oznake lahko zavajajoče, saj ne pomenijo ekološke pridelave. Ravno tako so zavajajoče trditve 'domač', 'sonaravno', 'ni bilo škropljeno', 'naravno' (ZPS, 2010).

1.3 Lokalno pridelana živila

1.3.1 Definicija lokalne pridelave in lokalno pridelanih živil

Enotne definicije lokalno pridelanih živil ni. Različni avtorji uporabljajo različne pristope k določanju lokalnosti. Najpogosteje uporabljen kriterij je geografski. Lokalno hrano lahko definiramo glede na razdaljo od mesta proizvodnje do porabnika, lahko je lokalnost omejena na meje določene regije ali pokrajine, ali pa jo določajo državne meje. Nekateri pa so razvili tudi drugačne pristope. Tako Soil Association v Veliki Britaniji pri definiranju lokalne hrane ne uporablja nobenega geografskega kriterija ampak zagovarja predvsem krajšanje verig od proizvajalcev do porabnikov. Spet drugi definirajo lokalno hrano na podlagi percepcije in pričakovanj porabnikov (Pearson et al., 2011, str. 887-888). Porabniki lokalno hrano pogosto dojemajo kot bolj kakovostno (sveža, bolj okusna, bolj

zdrava), okolju prijaznejšo (trajnostne metode proizvodnje, minimalen transport) in kot hrano, ki zagotavlja večjo socialno in ekonomsko pravičnost (podpora lokalni ekonomiji, stabilnost lokalnega okolja) (Gracia et al., 2014, str. 50).

Težave pri definiranju lokalne hrane pa nastopijo predvsem pri predelanih in sestavljenih živilih. Pojavi se namreč vprašanje, kolikšen delež surovin in/ali predelave mora biti lokalni, da bo končno živilo ohranilo status lokalnega živila (Pearson et al., 2011, str. 888).

V Sloveniji je v Zakonu o kmetijstvu (Ur. l. RS, št. 45/2008) v 3. točki 61. člena določeno, da je lokalni trg celotno območje Republike Slovenije.

1.3.2 Prednosti in slabosti lokalne pridelave

Uživanje lokalno pridelane hrane ima številne pozitivne učinke, tako za zdravje porabnikov kot tudi za okolje in lokalno gospodarstvo (Pearson et al., 2011, str. 888). Pozitivni učinki na zdravje porabnikov so še posebej očitni pri lokalno pridelanem sadju in zelenjavi. Zaradi krajših transportnih poti od proizvajalca do porabnikov, so plodovi lahko obrani v času optimalne zrelosti in imajo zato višjo biološko vrednost in polnejši okus. Plodove, ki so namenjeni za daljši transport namreč oberejo pred tehnološko zrelostjo in jih nato umetno zorijo v zorilnih komorah med transportom in v skladiščih. Višja je tudi hranilna vrednost lokalno pridelanega sadja in zelenjave. Ta namreč začne padati takoj po obiranju, ko je plod odrezan od svojega vira hranil in vode ter mora začeti črpati svoje lastne zaloge. Poleg tega sta lokalno pridelana sadje in zelenjava tudi manj obremenjena s konzervansi in drugimi zaščitnimi sredstvi s katerimi je obdelana hrana, ki jo čaka dolgotrajen transport (Zakaj izbrati lokalno hrano, 2016).

Lokalni pridelovalci do določene mere skrbijo tudi za ohranjanje genske pestrosti. Sodobno množično kmetijstvo namreč izbira in goji omejen izbor vrst in sort sadja in zelenjave, ki zorijo istočasno in so primerne za obdelovanje z uporabo mehanizacije. Manjši lokalni pridelovalci pa vzgajajo več različnih vrst in sort, s čimer si zagotavljajo daljšo žetveno sezono (Zakaj izbrati lokalno hrano, 2016).

Lokalna oskrba pa ima poleg bolj kakovostnih živil tudi širši družbeni pomen. Zadostna lokalna pridelava zagotavlja državi varnost v obdobjih ekonomske krize. Pomeni zmanjšanje odvisnosti od zunanje trgovine. Prispeva k urejenosti in obdelanosti kmetijskih površin ter tako pomembno vpliva na ohranitev in razvoj podeželja ter skladen regionalni razvoj. Z večanjem obsega potrošnje lokalnih pridelkov in proizvodov pa se ohranjajo ter ustvarjajo nova delovna mesta predvsem na podeželju, kar pripomore k zmanjševanju revščine in družbene neenakosti ter omogoča preživetje vsem v agroživilski verigi (MKGP, 2016c; Zakaj izbrati lokalno hrano, 2016).

Zanemariti pa ne gre niti vplivov na okolje. Lokalna pridelava hrane je pogosto bolj trajnostno naravnana, krajše pa so tudi transportne poti. Prevoz hrane namreč pomembno vpliva na povečevanje ogljičnega odtisa v ozračju. Poleg tega lokalna hrana zahteva tudi manjšo uporabo embalaže (Pearson et al., 2011, str. 888).

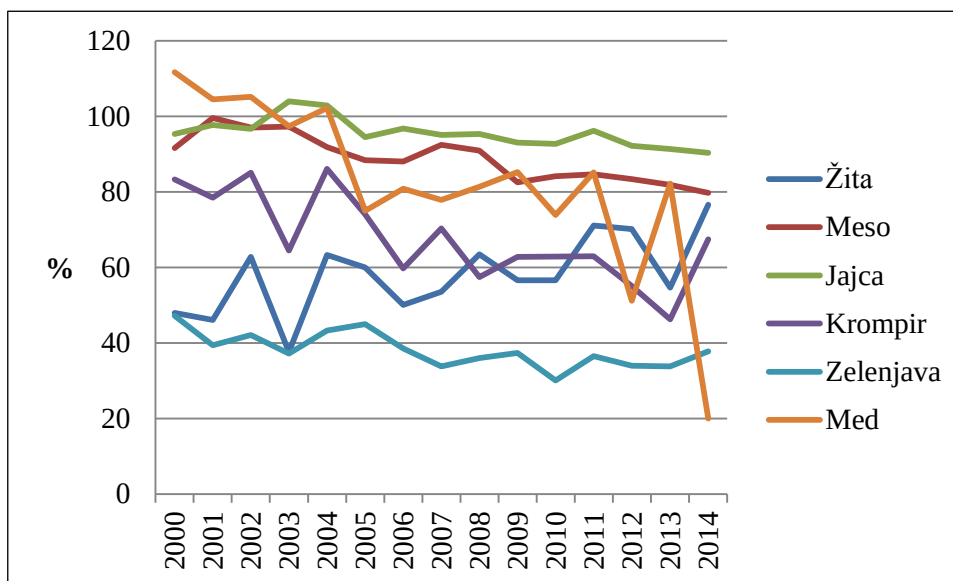
Vendar pa prav trditvi o nižjem ogljičnem odtisu lokalno pridelane hrane nekateri oporekajo. Trdijo namreč, da je lahko ogljični odtis lokalno pridelane hrane celo višji kot pri hrani, ki pripotuje iz bolj oddaljenih krajev. Majhni lokalni proizvajalci namreč nimajo koristi zaradi ekonomije obsega masovne proizvodnje in transporta (Pearson et al., 2011, str. 888).

Lokalna hrana pa ima še nekaj omejitev. Dejstvo je, da lokalno pridelana hrana ne more biti popolna alternativa globalni pridelavi ampak je predvsem njeno dopolnilo. Lokalni ekosistemi namreč niso sposobni zagotoviti številnih proizvodov, ki imajo pomembno mesto v sodobni prehrani, poleg tega pa pogosto tudi ne zadostnih količin (Pearson et al., 2011, str. 889-890). Lokalno pridelana hrana tudi ni nujno vedno okolju in zdravju porabnikov povsem prijazna. Pogosto je namreč pridelana z uporabo konvencionalnih metod, torej tudi z uporabo pesticidov in ostalih kemikalij (Yue & Tong, 2009, str. 366).

1.3.3 Lokalna pridelava in samooskrba v Sloveniji

Slovenija spada med neto uvoznice hrane, kar pomeni da z domačo pridelavo ne more zadostiti potrebam prebivalstva po živilskih proizvodih. Višjo stopnjo samooskrbe dosega pri živalskih proizvodih, vendar so se stalni presežki pri samooskrbi v letih 2000-2014 pojavljali le pri perutninskem mesu. V zadnjih letih beležimo presežek tudi pri govedini in konjskem mesu, medtem ko stopnja samooskrbe s svinjino pada in je v letu 2014 dosegla manj kot 40 %. Precej nižja je stopnja samooskrbe pri rastlinskih proizvodih. Najnižjo stopnjo samooskrbe pa izkazuje bilanca zelenjave saj je že vse od leta 2006 pod 40 %. V letu 2014 je drastično upadla tudi stopnja samooskrbe z medom (SURS (b.l); Gale, 2014, str. 21). Na Sliki 10 je prikazano gibanje stopnje samooskrbe po posameznih vrstah kmetijskih proizvodih v letih 2000-2014.

Slika 10: Stopnja samooskrbe po vrstah kmetijskih proizvodov v Sloveniji v letih 2000-2014

Vir: Statistični urad Republike Slovenije – SURS (b.l.), Bilance proizvodnje in porabe za koledarsko leto.

Zaradi nizke stopnje samooskrbe v Sloveniji predstavlja zagotavljanje prehranske varnosti pomembno strateško in politično vprašanje. Ob nestabilnih razmerah glede oskrbe s hrano v svetovnem merilu ter zaradi spoznanj o negativnih učinkih dolgih transportov na okolje postaja namreč vprašanje lokalne samooskrbe izredno pomembno. Zato je strateška opredelitev Slovenije zagotavljanje hrane s trajnostnim izkoriščanjem domačih proizvodnih virov, kar nenazadnje omogoča tudi politično in ekonomsko suverenost države (MKGP, 2016c).

Lokalna trajnostna oskrba je bila kot tretji steber zagotavljanja varnega in zdravega prehranjevanja opredeljena že v Resoluciji o nacionalnem programu prehranske politike 2005-2010 (Ur. l. RS, 39/2005, v nadaljevanju ReNPPP). V ReNPPP je trajnostni razvoj opredeljen kot način gospodarskega in družbenega razvoja, ki je usmerjen k izboljšanju kakovosti življenja sedanjih generacij ob ohranjanju najboljših možnosti za prihodnje generacije in vključuje ohranjanje okolja, trajnostno rabo naravnih virov, povečevanje ekonomske in socialne blaginje, trajnostno kmetijstvo in industrijo ter trajnostni razvoj podeželja. Lokalno trajnostno preskrbo s hrano pa ReNPPP definira kot lokalno pridelavo, predelavo in distribucijo trajnostno proizvedene hrane, ki je fizično in cenovno dostopna lokalnemu prebivalstvu in porabljena na lokalnih trgih (od njive do krožnika v lokalnem okolju).

Leta 2011 je Državni zbor sprejel Resolucijo o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri« (Ur. l. RS, 25/2011), ki opredeljuje vizijo in cilje razvoja kmetijstva v Sloveniji do leta 2020.

S stališča trajnosti je smiselno vzpodbujati predvsem integriran in ekološki način pridelave ter uvajanje teh pridelkov v naš vsakdan (MKGP, 2016c).

Za vzpodbujanje večje potrošnje lokalno pridelanih živil v Sloveniji v zadnjih letih potekajo številne akcije. Že leta 2008 se je pod okriljem Zbornice kmetijskih in živilskih proizvodov pričela akcija Kupujem slovensko. Od leta 2011 v vrtcih in osnovnih šolah poteka Tradicionalni slovenski zajtrk, ki se mu je leta 2012 pridružil še Dan slovenske hrane. Od leta 2014 pa poteka tudi akcija Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pod sloganom Kakovost nam je blizu, ki se osredotoča na tri ključna sporočila, in sicer, da imamo v Sloveniji enega boljših sistemov kontrole varnosti hrane v Evropi, da je kmetovanje pri nas bolj trajnostno naravnano ter da je lokalno pridelana hrana bolj okusna in hranljiva, ker je obrana in zaužita v času dozorelosti. Cilj akcije je doseči 90 % odzivnost porabnikov na lokalno pridelano hrano, kar bi stabiliziralo lokalno pridelavo, ter s tem povečalo pridelave in predelave hrane (Kupujem slovensko, 2015; MKGP, 2016d; Tradicionalni slovenski zajtrk, 2015).

1.3.4 Označevanje lokalno pridelanih živil

Zakonodaja, ki ureja označevanje porekla živil, je precej zapletena in nedorečena. Za nekatera živila natančno določa obvezno označevanje in način označevanja, za druga živila pa je v zakonodaji predvideno le prostovoljno označevanje, katerega edini pogoj je, da porabnikov ne sme zavajati o resničnem poreklu živila (ZPS, 2016a).

Obvezno označevanje porekla velja za (ZPS, 2016a):

- **sveže, nepredelano sadje in zelenjavo** – označena mora biti država pridelave,
- **olivno olje** – označena mora biti le država, kjer je bilo olje pakirano,
- **sveže ribe** – navedeno mora biti ime oziroma oznaka dela morja, kjer je bila riba ulovljena, za sladkovodne ribe pa je obvezna oznaka porečja,
- **sveže in zamrznjeno ter mleto goveje in svinjsko meso** – označena mora biti država rojstva in reje živali ter tudi država zakola in razseka,
- **sveža in zamrznjena perutnina, ki ni iz držav članic EU** – označeno mora biti, da perutnina ne izvira iz EU,
- **vino** – označena mora biti regija države, od koder je vino,
- **med** – obvezna je označba države pridelave, vendar zadošča tudi 'proizvedeno v EU' oziroma 'ni proizvedeno v EU' in
- **jajca** – označena mora biti številka hleva, v katerem so kokoši znesle jajca pa tudi številka pakirnega obrata.

Za vsa ostala, predvsem predelana in pakirana živila (marmelade, moke in ostali izdelki iz žit, pekovski izdelki, pijače, mesni izdelki,...) navajanje porekla ni obvezno, razen če

določena označba ali simbol na embalaži namiguje na geografsko poreklo izdelka (ZPS, 2016a).

Vseevropska anketa Eurobarometra je pokazala, da več kot 80 % slovenskih anketirancev želi vedeti poreklo oziroma izvor hrane. Rezultati ankete torej jasno kažejo, da je za porabnike informacija o poreklu zelo pomembna in vpliva na njihove nakupne odločitve. To so že ugotovili trgovci in proizvajalci, ki vneto nagovarjajo porabnike z različnimi navedbami o poreklu ali izvoru, in sicer z obvestili na živilih, v trgovinah in s trditvami v oglasnih sporočilih (ZPS, 2016a).

Vendar pa slovenski proizvodi do sedaj niso imeli enotne označbe in enotne komunikacije za nastop na trgu (Zaščitni znak Izbrana kakovost, 2016). Zato je takratno Ministrstvo za kmetijstvo in okolje avgusta leta 2014 predstavilo uradni znak za novo shemo kakovosti »Izbrana kakovost - Slovenija«, s katerim želi porabnikom olajšati prepoznavanje kakovostnih slovenskih izdelkov, proizvajalcem pa omogočiti vključitev v zaupanja vreden sistem (MKGP, 2014). Leta 2015 pa je bil v Uradnem listu RS objavljen tudi Pravilnik o postopku priznanja označbe »izbrana kakovost« (Ur. l. RS, 79/2015). Nova označba bo tako slovenskim proizvodom omogočila razlikovalno vrednost na osnovi porekla in posebnih lastnosti, porabnikom pa lažje prepoznavanje le-teh (Zaščitni znak Izbrana kakovost, 2016).

Znak »Izbrana kakovost – Slovenija«, ki je prikazan na Sliki 11, bo za porabnike zagotovilo, da ima izdelek naslednje lastnosti (Zaščitni znak Izbrana kakovost, 2016):

- je pridelan in predelan v Sloveniji,
- ima specifične lastnosti, ki se nanašajo na kakovost, način pridelave in predelave, dobrobit živali, ... in
- da so vsi ti parametri redno kontrolirani s strani akreditiranih kontrolnih organov.

V shemo naj bi v letu 2016 kot prva vstopila sektorja mleka in mesa (Zaščitni znak Izbrana kakovost, 2016).

Slika 11: Znak »Izbrana kakovost - Slovenija«

Vir: Zaščitni znak Izbrana kakovost, 2016.

Sicer pa na živilskih izdelkih najdemo še nekatere druge označbe porekla, tako uradne, nacionalne (»označba porekla«, »geografsko poreklo«), kot tudi zasebne.

Z nacionalnim zaščitnim znakom »označba porekla« so označeni kmetijski pridelki in živila, ki izvirajo iz določenega geografskega področja. Na tem geografskem področju morajo potekati vsi postopki pridelave in predelave. Lastnosti izdelka so tako posledica geografskega okolja ter njegovih naravnih in človeških dejavnikov. Zaščiteno je tudi ime izdelka. Pravico do uporabe tega zaščitnega znaka izda pooblaščen certifikacijski organ. Po registraciji izdelka pri Evropski komisiji pa lahko pridelovalci pridobijo tudi pravico do uporabe evropskega zaščitnega znaka »zaščitena označba porekla« (Zaščitni znaki, 2016). Oba znaka sta prikazana na Sliki 12.

Slika 12: Nacionalni zaščitni znak »označba porekla« in evropski zaščitni znak »zaščitena označba porekla«

Vir: Zaščitni znaki, 2016.

Z nacionalnim zaščitnim znakom »geografska označba« so označeni kmetijski pridelki in živila, ki so pridelani, predelani ali pripravljeni na določenem geografskem območju (vsaj eden od postopkov mora potekati znotraj tega območja). Povezava med geografskim območjem in končnim izdelkom je pri tem znaku torej manj tesna, saj lahko na primer surovina izvira tudi od drugod. Za pridobitev znaka »geografska označba« mora imeti izdelek posebno kakovost in lastnosti, ki so odraz značilnosti tega geografskega območja (podnebja, vetra, tradicionalnega načina pridelave,...). Tudi pravico do uporabe tega zaščitnega znaka izda pooblaščen certifikacijski organ. Po registraciji izdelka pri Evropski komisiji pa lahko pridelovalci pridobijo tudi pravico do uporabe evropskega zaščitnega znaka »zaščitena geografska označba« (Zaščitni znaki, 2016). Oba znaka sta prikazana na Sliki 13.

Slika 13: Nacionalni zaščitni znak »geografska označba« in evropski zaščitni znak »zaščitena geografska označba«

Vir: Zaščitni znaki, 2016.

Že leta 2008 je Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij v sodelovanju s slovenskimi živilskimi in kmetijskimi podjetji pričela s kampanjo Kupujem slovensko. Predstavila je tudi zaščitni znak kampanje, ki je prikazan na Sliki 14. Cilj kampanje je slovenske porabnike opomniti na pomembnost porabe domačih, slovenskih proizvodov. Blagovno znamko Kupujem slovensko sestavljajo štirje glavni elementi in sicer kakovost, varnost, okus in tradicija. Dodali pa so še ohranjanje delovnih mest kot socialni element. Z oznako Kupujem slovensko želijo izpostaviti predvsem slovensko kakovost, narejeno po slovenskih standardih, znotraj meja Slovenije, s slovenskim znanjem in slovenskimi rokami, ter poudariti kratko oskrbovalno verigo in kratke transportne poti (Kaj pomenijo označbe na živilih, 2015).

Slika 14: Zaščitni znak kampanje Kupujem slovensko

Vir: Kaj pomenijo označbe na živilih, 2015.

1.4 Živila brez vsebnosti gensko spremenjenih organizmov (GSO)

1.4.1 Kaj so gensko spremenjeni organizmi (GSO)

Zakon o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi (Ur. l. RS, št. 23/2005-UPB1, 21/2010) v 3. točki 4. člena definira GSO kot organizem, z izjemo človeka, ali mikroorganizem katerega genski material je spremenjen s postopki, ki spreminjajo genski material drugače kot to poteka v naravnih razmerah s križanjem ali naravno rekombinacijo. Z uporabo sodobnih metod biotehnologije lahko namreč izbrane gene prenesemo iz enega organizma v drugega. V naravi je to mogoče le med osebki znotraj iste vrste, s pomočjo biotehnoloških postopkov pa je to možno tudi med različnimi vrstami. Na tak način je mogoče v rastline prenašati gene povsem drugih vrst rastlin in celo živali (Kaj so GSO, 2015; Gensko spremenjena hrana, 2016).

Genska tehnologija se uporablja na številnih področjih (Kaj so GSO, 2015):

- v farmaciji (proizvodnja zdravil, cepiv, gensko zdravljenje),
- pri biotehničnih procesih v industriji (encimi v pralnih praških),
- v kmetijstvu (odpornost rastlin na določene škodljivce, tolerantnost na herbicide, izboljšanje kakovosti hrane).

V prosti prodaji so predvsem gensko spremenjene rastline, uporaba GS živali za prehranjevalne namene pa danes v EU še ni dovoljena (Kirinčič, 2004, str. 227). Je pa konec leta 2015 Ameriška agencija za hrano in zdravila (FDA) odobrila prvo GS živalsko vrsto, GS lososa, za uporabo v prehrani ljudi in trženje v ZDA, vendar je predsednik Obama začasno prepovedal njegovo trženje, dokler FDA ne izda smernic za označevanje (ZPS, 2016b).

V letu 2008 so GS rastline rasle na 125 milijonih hektarov kmetijskih površin, gojili pa so jih v 25 državah sveta, tudi v sedmih državah članicah EU. Najbolj razširjene gensko spremenjene rastline so soja, koruza, bombaž in oljna ogrščica, manj razširjene pa buče, papaja, lucerna in riž (Gensko spremenjeni organizmi (GSO), 2016). V Sloveniji se GSO nahajajo predvsem v laboratorijih. Dovoljeno je sicer gojiti tiste GS rastline, ki so za tržno pridelavo dovoljene po vsej EU, vendar pa primerov gojenja takšnih rastlin v Sloveniji zaenkrat še ni. Je pa več GSO v EU odobrenih za uvoz in predelavo. To pa pomeni, da se GSO lahko nahajajo v hrani, krmi za živali in drugih izdelkih (Gensko spremenjena hrana, 2016; GSO v Sloveniji, 2016).

Evropski parlament je v začetku leta 2015 sprejel nova pravila v povezavi z GSO, ki članicam EU omogočajo, da na svojem ozemlju omejijo ali prepovejo pridelavo gensko spremenjenih poljščin. Nova zakonodaja prinaša to spremembo, da lahko države omejijo ali prepovejo pridelavo gensko obdelanih poljščin na svojem ozemlju, tudi če je ta dovoljena na evropski ravni. To so do sedaj storile Avstrija, Bolgarija, Francija, Grčija, Italija, Luksemburg, Madžarska, Nemčija in Poljska. Slovenija je to področje uredila z zakonom o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z drugimi kmetijskimi rastlinami, ki je eden najstrožjih v EU (Kaj so GSO, 2015).

1.4.2 Argumenti za in proti GSO

Ljudje na različnih področjih delovanja imajo različna, tudi nasprotujoča si mnenja o GS živilih (Kirinčič, 2004, str. 227). GSO imajo tako zagovornike kot nasprotnike. Obstajajo številni argumenti tako za kot tudi proti GSO. V nadaljevanju predstavljam obe strani.

Glavni argumenti zagovornikov GSO so (Kirinčič, 2004, str. 229; Za in proti, 2016):

- nekatere gensko spremenjene rastlinske kulture so odporne na posamezne žuželke, parazite in škodljiv plevel, zato ni potrebe po uporabi insekticidov in pesticidov, s tem pa se zmanjšuje onesnaževanje okolja,
- gensko spremenjena hrana ima lahko boljše skladiščne in transportne sposobnosti (zakasnjeno zorenje, zakasnjeno mehčanje),
- zaradi izboljšane sestave hranil bi lahko npr. pest riža nasitila odraslega človeka, kar bi posledično vplivalo na zmanjševanje lakote v svetu,

- v prihodnosti se pričakuje možnost razvoja gensko spremenjenih rastlinskih kultur, ki bodo lahko obrodile pridelke z želeno hranilno, energetsko in funkcionalno sestavo, kar bi lahko pomenilo manjšo industrijsko obdelavo in manjšo rabo nekaterih aditivov.

Vse te koristi bi prišle do izraza le, če bi tako živilska industrija kot tudi porabniki sprejeli uporabo biotehnologije kot varno in koristno (Hoban, 1998, str. 3). Vendar pa se zadnja leta pojavlja tudi veliko pomislekov glede varnosti GS živil. Veliko jih je špekulativne narave, nekateri pa so vseeno povzročili precej debat tako v znanstvenih krogih kot tudi v javnosti (Kirinčič, 2004, str. 229).

Glavni argumenti nasprotnikov GSO so (Kirinčič, 2004, str. 229; Za in proti, 2016; Gensko spremenjena hrana, 2016):

- GSO so nekaj, kar v naravi ni mogoče najti,
- gensko spremenjene rastline se razmnožujejo med seboj, oplojujejo pa tudi običajne rastline (cvetni prah in semena veter raznaša kilometre daleč) zaradi česar je ogroženo semenarstvo in ekološko kmetovanje,
- izguba biotske raznolikosti in avtohtonih rastlinskih vrst,
- po nekaj letih uporabe določenih gensko spremenjenih semen rastlin se pričnejo pojavljati odporni škodljivci, kar zahteva razvoj vedno novih sort gensko spremenjenih rastlin,
- nepredvidljivi stranski učinki, ki jih lahko ima prenašanje genov iz enega organizma v drugega, predvsem možnost pojava alergijskih reakcij zaradi sinteze novih beljakovin, ki jih telo ne prepozna,
- možnost pridobljene rezistence črevesnih bakterij na antibiotike,
- škodljivi učinki na človeka še niso raziskani,
- proizvajalci gensko spremenjena semena patentno zaščitijo in prodajajo po precej višjih cenah, hkrati pa so pogosto to tudi proizvajalci škropiv in gnojil, ki so potrebna za rast takšnih gensko spremenjenih rastlin.

1.4.3 Označevanje živil z/brez GSO

Označevanje GSO je po svetu urejeno na različne načine. V Združenih državah Amerike je označevanje na primer prostovoljno, na Japonskem in v EU pa je označevanje obvezno (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449).

V Evropi imajo potrošniki kljub globalnemu trendu rasti pridelovanja GS rastlin odklonilen odnos do GS živil. Zato je EU spoznala, da je najboljši pristop k reševanju problema sprejemanja GS hrane takšen, da se porabniku ponudi pravica izbire (Karinčič, 2004, str. 230). Zaradi tega je v EU označevanje prisotnosti GSO v živilih obvezno. Področje urejata Direktiva 2001/18/EC in Regulativa 1829/2003/EC, ki določata, da morajo biti znotraj EU vsa živila, ki vsebujejo vsaj 0,9 % GS sestavine označena kot živila,

ki vsebujejo GSO (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449). Vendar pa ta odstotek velja za posamične GSO, kar pa se ne seštevata in teoretično ima lahko neko živilo tudi 2,4 % GS sestavin iz treh virov GS rastlin in to ni označeno, ker je vsaka sestavina npr. v količini 0,8 % (Kaj so GSO, 2015). Označena morajo biti tudi živila, proizvedena iz GS surovin, četudi ne vsebujejo GS DNK oziroma beljakovin, npr. rafinirana olja (Karinčič, 2004, str. 230). Je pa označevanje obvezno le za živila rastlinskega izvora. Za živila živalskega izvora pridobljena od živali, ki so bile hranjene z GS krmo pa označevanje sploh ni potrebno. Ravno tako ni potrebno označevanje medu, pridobljenega s pašo čebel na GS rastlinah (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449).

Označevanje živil, ki ne vsebujejo GSO v EU ni obvezno, vendar pa takšne oznake poznajo v številnih evropskih državah (Avstrija, Nemčija, Italija, Francija, Grčija) (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449). Nekatere države celo omogočajo označevanje konvencionalnih živil pridelanih/proizvedenih brez GSO z nacionalnimi pravili, večinoma pa je tovrstno označevanje del prostovoljnih shem kakovosti (Kaj so GSO, 2015). Bi pa vsekakor oblikovanje skupne oznake znotraj EU dalo porabnikom možnost lažjega prepoznavanja izdelkov, ki ne vsebujejo GSO (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449).

V Sloveniji je zasebni standard za označevanje živil pridelanih/proizvedenih brez GSO razvil IKC UM. Standard omogoča nadzorovan sistem certificiranja vzdolž celotne pridelovalne in predelovalne verige, od proizvodnje osnovnih surovin vse do končnega izdelka. V sistem certificiranja so tako vključene mešalnice krmil, dobavitelji soje, koruze in drugih osnovnih sestavin, ki niso gensko spremenjene, trgovine in zadruge, ki skladiščijo, prodajajo in distribuirajo krmila, ki so lahko sporna zaradi vsebnosti in kontaminacije z GSO, živilsko predelovalni obrati in njihovi podizvajalci (rejci) ter kmetijska gospodarstva, ki neposredno tržijo živila z oznako »Pridelano/proizvedeno brez GSO«. Certifikat pa je mogoče pridobiti za meso in mesne izdelke, mleko in mlečne izdelke, jajca ter druga živila, ki so izdelana iz soje, koruze in oljne ogrščice oz. vsebujejo te sestavine (Kaj pomenijo označbe na živilih, 2015; Mlekarna Celeia brez GSO, 2016). Znak s katerim so opremljena živila, ki so pridobila certifikat, je prikazan na Sliki 15.

Slika 15: Certifikat »Pridelano/ proizvedeno brez GSO – brez gensko spremenjenih organizmov«

Vir: Mlekarna Celeia brez GSO, 2016.

Certificiranje živil brez GSO nudi tudi Inštitut KON-CERT Maribor, ki nudi storitev kontrole postopkov kmetovanja brez GSO po »Smernicah za proizvodnjo živil brez GSO in njihovo označevanje« avstrijskega nacionalnega Kodeksa za živila. Z znakom OHNE gen TECHNIK (brez GSO), ki je prikazan na Sliki 16, so lahko označeni mleko in mlečni izdelki, meso in mesni izdelki, jajca ter druga živila (Zaščitni znaki, 2016).

Slika 16: Avstrijska oznaka za živila brez GSO

Vir: Zaščitni znaki, 2016.

2 NAKUPNO VEDENJE PORABNIKOV NA TRGU CERTIFICIRANIH ŽIVIL

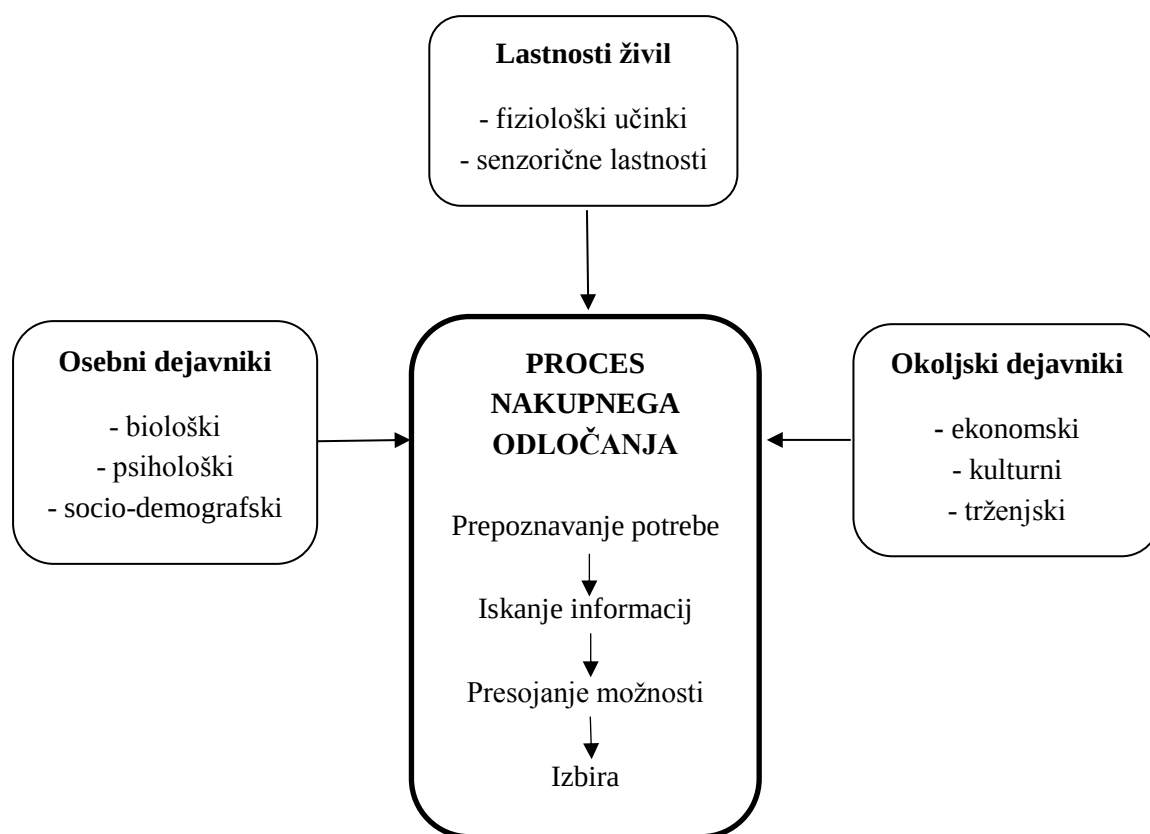
2.1 Proces in dejavniki nakupnega odločanja pri nakupu živil

Hrana ima v življenju zelo pomembno vlogo. Je vir energije in hranilnih snovi, ima pa tudi socialno in kulturno funkcijo ter predstavlja velik delež v izdatkih porabnikov. Zato vedenje porabnikov pri izbiri in nakupu hrane zahteva interdisciplinaren pristop, ki vključuje področja prehrane, medicine, psihologije, sociologije, ekonomije, trženja, antropologije, ... (Steenkamp, 1997, str. 143.).

Večina avtorjev, ki se ukvarjajo s trženjem in vedenjem porabnikov (Kotler, 1998, str. 193; Potočnik, 2002, str. 108; Vida et al., 2010, str. 196; Solomon et al., 2013, str. 332), delijo proces nakupnega odločanja na pet stopenj: prepoznavanje problema, iskanje informacij, presojanje možnosti, nakupna odločitev in ponakupno vedenje. Steenkamp (1997), ki se v svojem delu ukvarja prav z odnosom porabnikov do hrane, pa omenja le prve štiri stopnje.

Na proces nakupnega odločanja vplivajo različni dejavniki. V literaturi so opisani različni modeli dejavnikov, ki vplivajo na vedenje porabnikov pri izbiri hrane. Enega prvih in najbolj vplivnih modelov je leta 1957 predstavil Pilgrim. Ta model služi kot osnova za vse poznejše. Kljub manjšim razlikam je vsem modelom skupno razlikovanje med tremi skupinami dejavnikov: lastnosti živil, osebni in okoljski dejavniki. Meje med temi dejavniki so pogosto zelo nejasne, pogosti so medsebojni vplivi različnih dejavnikov (Steenkamp, 1997, str. 144). Na Sliki 17 je prikazan konceptualni model vedenja porabnikov v povezavi s hrano.

Slika 17: Konceptualni model vedenja porabnikov pri nakupu hrane

Vir: J.-B. E. M. Steenkamp, *Dynamics in consumer behavior with respect to agricultural and food products*, 1997, str. 144.

2.1.1 Proces nakupnega odločanja

2.1.1.1 Prepoznavanje problema

Nakupni proces se prične, ko porabnik zazna problem oziroma nezadovoljeno potrebo (Kotler, 1998, str. 193), to je, ko se pojavi neskladje med želenim in dejanskim stanjem (Steenkamp, 1997, str. 145). Gre za ključno stopnjo v procesu nakupnega odločanja, saj porabnik ne bo prešel na naslednjo stopnjo dokler ne bo prepoznal problema, potrebe ali želje (Potočnik, 2002, str. 108). Steenkamp (1997, str. 145) ob tem omenja številne dejavnike, ki lahko sprožijo ta proces. Deli jih na tiste, ki vplivajo na dejansko stanje ter tiste, ki vplivajo na željeno stanje. Med prve uvršča na primer pomanjkanje določenega izdelka in nezadovoljstvo s trenutnim izdelkom, ki je lahko pokvarjen ali nezadovoljive kakovosti. Med druge pa vpliv kulture in subkulture, spremembe življenjskega stila, spremembe socio-demografskih lastnosti (npr. rojstvo otroka), pozitivne izkušnje z novim izdelkom (npr. tržni uspeh zelene paprike, bučk, jajčevcev in ostale zelenjave v Severni Evropi lahko vsaj delno pripišemo tudi pozitivni izkušnji tamkajšnjih porabnikov s temi živili med počitnikovanjem v Južni Evropi).

Tržniki lahko stimulirajo prepoznavanje problema z oglaševanjem, promocijami v trgovinah ter z zagotavljanjem zadostnega prostora za svoje izdelke na trgovskih policah. Vendar pa te trženjske aktivnosti primarno služijo opominjanju porabnikov, da določen izdelek potrebujejo, manj pa so učinkovite pri ustvarjanju novih potreb (Steenkamp, 1997, str. 145).

2.1.1.2 Iskanje informacij

Gre za iskanje informacij o alternativnih izbirah. Najpomembnejši vir informacij so pretekle izkušnje z določenim izdelkom. Zunanje iskanje informacij v zvezi s hrano pa je pogosto zelo omejeno (Steenkamp, 1997, str. 146). Imajo pa med zunanjimi informacijami na nakupne odločitve največji vpliv informacije, ki jih porabnik pridobi od prijateljev, znancev in v družini. Drugi viri zunanjih informacij pa so še prodajalci, podatki na embalaži izdelka, oglaševanje, informacije porabniških organizacij, ... (Kotler, 1998, str. 194; Potočnik, 2002, str. 109).

Odločitev o obsegu iskanja informacij je predvsem ekonomska. Porabnik zbere toliko informacij, kolikor jih potrebuje za odločitev. Dodatne informacije išče tako dolgo dokler niso mejne koristi iskanja informacij enake mejnim stroškom. Stroški iskanja informacij zajemajo tako zunanje stroške, torej dejanske stroške iskanja informacij, kot tudi oportunitetne stroške (porabljen čas za iskanje informacij) in notranje stroške (kognitivni napor iskanja in obdelave informacij) (Zander & Hamm, 2010, str. 496).

2.1.1.3 Presojanje možnosti

V tej fazi porabnik ocenjuje različne alternative, različne izdelke, ki lahko zadovoljijo isto potrebo (Steenkamp, 1997, str. 147). Porabnik si ustvari kriterije, po katerih primerja značilnosti alternativ. Ti kriteriji vsebujejo tako lastnosti, ki jih kupec želi, kot tudi tiste, ki jih noče. Ob tem pa določi tudi raven pomena posameznega kriterija (Potočnik, 2002, str. 110). Kriteriji po katerih ocenjuje so vsaj v določeni meri odvisni od vrste živila, ki ga presoja. Med najpomembnejše kriterije poleg svežine, kakovosti izdelka in cene sodijo tudi različne garancije, kamor med drugim prištevamo tudi označbe kakovosti in porekla živila. Vse te označbe lahko porabniku močno olajšajo interpretacijo informacij o živilih, zmanjšajo tveganje nakupa, povečajo gotovost porabnika v pravilnost nakupne odločitve ter tudi povečajo zadovoljstvo ob uporabi (Steenkamp, 1997, str. 147-148).

2.1.1.4 Nakupna odločitev

Po nekaterih teorijah naj bi porabnik izbral izdelek z največ pozitivnimi lastnostmi, vendar ni vedno tako. Obstajajo številni dejavniki, ki vplivajo na vedenje pri nakupni odločitvi ter slabijo to povezavo med odnosom do izdelka in dejansko nakupno odločitvijo. Na nakupno vedenje vplivajo pritiski iz okolja, kontrola vedenja, navade (kljub pozitivnemu odnosu do

določenega izdelka lahko porabnik le-tega ne kupi zaradi navajenosti na drug izdelek), želja po pestrosti prehrane, letni čas (čeprav so zaradi globalizacije določena živila dostopna celo leto, lahko porabniki zavračajo nakup teh živil izven časa rasti ali zorenja na območju bivanja) (Steenkamp, 1997, str. 152-153).

2.1.1.5 Ponakupno vedenje

Steenkamp (1997, str. 144) v svojem konceptualnem modelu vedenja porabnikov pri nakupovanju hrane ponakupnega vedenja ne omenja. Kot ugotavljajo Vida et al. (2010, str. 217) je na splošno v literaturi s področij trženja in vedenja porabnikov ponakupnemu vedenju posvečenega malo prostora, čeprav sta zadovoljstvo in zvestoba porabnikov strateškega pomena. Zato sem se odločila na kratko opisati tudi to fazo.

Gre za proces, ko porabnik ocenjuje ali kupljeni izdelek zadovoljuje njegove potrebe, primerja dejanski učinek izdelka s pričakovanim. Zadovoljstvo ali nezadovoljstvo porabnika pa vpliva na njegove prihodnje nakupne odločitve (Potočnik, 2002, str. 110-111). Če je porabnik z izdelkom zadovoljen, je možnost, da bo spet kupil enak izdelek, večja. Poleg tega pa bo tudi drugim ljudem povedal o dobrem nakupu (Kotler, 1998, str. 199). Nezadovoljen porabnik pa se ne vrača in tudi drugim ljudem pove o nezadovoljstvu in problemih s katerimi se je spopadal (Potočnik, 2002, str. 111).

Porabnikovo zadovoljstvo je torej odvisno od ujemanja pričakovane in zaznane kakovosti izdelka. Pričakovanja pa porabnik oblikuje tudi na podlagi sporočil prodajalcev. Če torej prodajalci pretiravajo pri opisu kakovosti izdelka, bodo porabnikova pričakovanja previsoka in bo na koncu nezadovoljen. Zato mora prodajalec kakovost svojega izdelka predstaviti pošteno, da bodo porabniki zadovoljni (Kotler, 1998, str. 199). So pa značilnosti izdelka le eden od dejavnikov zaznane kakovosti. Nanjo vplivajo tudi način priprave izdelka ter njegova vključitev v obrok, pa tudi situacijski dejavniki kot so vrsta obroka, del dneva, porabnikovo razpoloženje, ... Torej lahko proizvajalci le delno vplivajo na porabnikovo zadovoljstvo z izdelkom (Grunert, 2002, str. 276).

2.1.2 Dejavniki nakupnega odločanja pri nakupu živil

2.1.2.1 Lastnosti živil

Lastnosti živil vključujejo fizikalne in kemijske lastnosti živil, vsebnost makrohranil in razmerja med njimi, energijsko vrednost ter količino določenih snovi (sol, sladkor, začimbe,...). Te lastnosti živil vplivajo na vedenje porabnikov preko svojih fizioloških in senzoričnih učinkov (Steenkamp, 1997, str. 145).

Glavni fiziološki učinek, ki ga povzroča uživanje hrane, je občutek sitosti. Občutek sitosti pa je odvisen tako od fizične oblike hrane (trda hrana daje večji občutek sitosti kot tekoča)

kot tudi od razmerja med makrohranili, deleža vlaknin v živilu ter energijske vrednosti. Poznavanja vpliva posameznih lastnosti živil na občutek sitosti je še posebej pomembne pri razvoju nizko energijskih živil. Različne lastnosti živil pa vplivajo tudi na senzorično zaznavo (Steenkamp, 1997, str. 153-154).

2.1.2.2 Osebni dejavniki

Steenkamp (1997, str. 144) v to skupino prišteva biološke, psihološke in socio-demografske dejavnike.

Biološka dejavnika, ki najbolj vplivata na vedenje porabnikov v povezavi s hrano, sta starost in telesna teža. Starost vpliva tako na okus kot na voh, ki se skozi življenje spreminjata in prilagajata. Dojenčki se rodijo s prirojeno preferenco za sladek okus, zavračajo pa na primer grenko hrano. Skozi življenje pa se naučimo sprejemati tudi druge okuse. Za zaznavanje senzoričnih lastnosti hrane je zelo pomemben tudi voh, njegova funkcija pa s staranjem pogosto upada, zato mnogi starejši hrano dojemajo kot manj okusno (Steenkamp, 1997, str. 155-156).

Pozitivna je tudi povezava med uživanjem hrane in telesno težo. Del razlage temelji na fiziološki reakciji na hrano. Že vonj in pogled na hrano namreč lahko sprožita inzulinski odziv, ki je pri debelih ljudeh približno štirikrat večji kot pri suhih. Ta inzulinski odziv pa spremlja povečana želja po hrani. Zato imajo debeli ljudje večji apetit kot suhi (Steenkamp, 1997, str. 156).

Med **psihološke dejavnike** Steenkamp (1997, str. 144) uvršča vpliv osebnosti in osebnostnih lastnosti ter življenjski slog porabnika. Osebnost lahko definiramo kot značilne psihološke lastnosti, zaradi katerih se oseba razmeroma dosledno in trajno odziva na svoje okolje (Kotler, 1998, str. 183-184). Posameznik ima lahko eno ali več osebnostnih lastnosti, na primer ambicioznost, avtoritarnost, družabnost, tekmovalnost, prilagodljivost, samostojnost, samozavest, ... (Kotler, 1998, str. 184; Potočnik, 2002, str. 115). V literaturi s področja psihologije je omenjenih veliko dejavnikov, ki vplivajo na nakupne odločitve in so posledica vpliva osebnostnih lastnosti porabnika (Steenkamp, 1997, str. 156). Z vidika nakupnih odločitev v povezavi s hrano velja omeniti predvsem tri:

- Raziskovalne težnje v nakupnem vedenju, ki so pri nakupovanju hrane še posebej močne. Vedenja, ki vključujejo močno raziskovalno komponento so predvsem tveganje pri izbiri izdelkov, inovativnost pri sprejemanju novih izdelkov, iskanje raznolikosti, ... Ločimo dve dimenziji raziskovalnih teženj:
 - raziskovalno nakupovanje, ki izraža težnjo porabnikov po iskanju senzornih stimulansov preko tveganih in inovativnih izbir izdelkov ter različnih in spreminjajočih se nakupnih izkušenj in

- raziskovalno iskanje informacij, ki izraža težnjo po kognitivnih stimulansih preko iskanja informacij in znanja zgolj iz radovednosti (Steenkamp, 1997, str. 156-157).
- Zavedanje kakovosti Steenkamp (1997, str. 157) definira kot osebni dejavnik, ki vpliva na zaznavanje kakovosti ter vpliv zaznane kakovosti na porabnikovo nakupno vedenje.
- Ekonomski etnocentrizem sta Shimp in Sharma (1987, str. 280) definirala kot prepričanje porabnikov o primernosti oziroma moralnosti kupovanja uvoženih izdelkov. Z vidika etnocentričnih potrošnikov je lahko kupovanje uvoženih izdelkov neprimerno, saj to škodi domači ekonomiji, povzroča izgubo delovnih mest in je na splošno nepatriotsko. Etnocentrizem daje porabnikom občutek pripadnosti (Shimp & Sharma, 1987). Ekonomski etnocentrizem je povezan z (ne)kupovanjem uvoženih živilskih proizvodov (Steenkamp, 1997, str. 158).

Druga psihološki dejavnik, ki vpliva na nakupno vedenje porabnikov, je življenjski slog. Definiramo ga lahko kot vzorce po katerih ljudje živijo in trošijo svoj čas in denar. V proučevanju vedenja porabnikov je analiza življenjskega sloga pomembna zaradi napovedovanja razlik v potrošnji in nakupnem vedenju med posameznimi segmenti porabnikov. Obstajajo različni modeli segmentacije na osnovi življenjskega sloga vendar so večinoma vsi zelo splošni (Steenkamp, 1997, str. 159). Grunert, Brunsø in Bisp (1993, str. 28-29) pa so razvili model posebej za merjenje vpliva življenjskega sloga na potrošnjo hrane. Pri tem so identificirali pet pomembnih dejavnikov:

- nakupovalne navade – kako in kje ljudje nakupujejo, nakupujejo impulzivno ali premišljeno, berejo označbe na živilih ali se predvsem zanašajo na nasvete prijateljev, prodajalcev, ..., nakupujejo sami ali zanje nakupujejo drugi družinski člani,
- priprava obrokov – kakšen je način priprave obroka iz kupljenih živil, koliko časa traja priprava, je priprava obroka družaben dogodek ali zgolj delovna naloga enega od članov gospodinjstva, je za pripravo potrebna uporaba gospodinjskih aparatov, je priprava obroka spontana ali načrtovana, ...,
- željene lastnosti živil – gre predvsem za lastnosti, ki se ne nanašajo na konkreten izdelek ampak na živila na splošno, npr. so zdrava, hranilna, naravna, ...,
- pričakovane posledice – kakšne so pričakovane posledice po zaužitju obroka, je bolj pomemben prehranski ali socialni vidik obroka, kako pomembne so čustvene posledice, ... ter
- situacija – kako so obroki razporejeni preko dneva, katera živila sodijo h kateremu obroku, v kakšnem okolju so zaužiti posamezni obroki, je dojemanje hrane drugačno, če porabnik zaužije obrok sam kot če ga zaužije v krogu družine, prijateljev.

Na nakupno vedenje pa vplivajo tudi **socio-demografski dejavniki**. Omeniti velja predvsem starost (ki pa je tudi pomemben biološki dejavnik), izobrazbo, stopnjo v življenjskem ciklu tako posameznika kot družine, velikost gospodinjstva, zaposlenost. Ti dejavniki vplivajo na različne faze procesa nakupnega odločanja. Stopnja v življenjskem

ciklu družine je na primer pomemben dejavnik v fazi prepoznavanja potrebe. Potreba po otroški hrani se pojavlja v mladih družinah, poraba mleka pa je na primer največja v družinah z majhnimi otroki in najstniki (Steenkamp, 1997, str. 161). Tržniki kot ciljne trge pogosto obravnavajo prav posamezne stopnje v življenjskem ciklu družine (Kotler, 1998, str. 180).

Bolj izobraženi porabniki dajejo pri oblikovanju nakupnih odločitev večji poudarek 'nevtralnim' virom informacij (potrošniške revije, prehranske informacije), manjši pomen pa pripisujejo komercialnim informacijam (oglaševanje). Pri ocenjevanju alternativ pa so jim v povprečju bolj pomembni etični kriteriji (dobrobit živali, vplivi na okolje) manj pa na njihove odločitve vplivajo na primer blagovne znamke (Steenkamp, 1997, str. 161).

Eden najpomembnejših demografskih dejavnikov pa je zaposlitveni status žensk. V drugi polovici 20. stoletja je delež zaposlenih žensk strmo naraščal ter preko višjega razpoložljivega dohodka v gospodinjstvih in manj razpoložljivega časa za nakup in pripravo hrane vpliva na vse faze procesa nakupnega odločanja. Obstaja na primer pozitivna povezava med deležem zaposlenih žensk in potrošnjo zamrznjene hrane (Steenkamp, 1997, str. 162).

2.1.2.3 Okoljski dejavniki

Sem spadajo ekonomski, kulturni in trženjski dejavniki (Steenkamp, 1997, str. 144).

Med **ekonomskimi dejavniki** na povpraševanje po hrani najbolj vplivata dohodek in cene. V 19. stoletju je Engel oblikoval tako imenovan Englov zakon, ki pravi, da nižje ko imajo ljudje dohodke, večji delež vseh izdatkov predstavljajo izdatki za hrano, in večje ko imajo dohodke, manjši je delež izdatkov za hrano v celotnih izdatkih. Z drugimi besedami, dohodkovna elastičnost povpraševanja po hrani je manjša kot 1. To velja predvsem na agregatni ravni, ne pa nujno za posamezna živila. Z višanjem dohodkov porabniki nakupujejo vedno manj osnovnih živil, večja pa se delež luksuznih (dražjih) izdelkov. Dražji izdelki imajo zato praviloma višjo dohodkovno elastičnost kot osnovna živila. Katera živila spadajo med osnovna in katera med luksuzna se razlikuje od države do države, vendar pa večinoma velja, da žita in krompir spadajo med tako imenovane inferiorne dobrine, meso, mlečni izdelki, sadje in zelenjava pa se uvrščajo med luksuzne dobrine. Zanimiv pa je primer masla, ki kaže na določene omejitve ekonomske analize. V državah EU in na Japonskem namreč ne kaže nobene povezanosti z dohodkom. Maslo sicer uvrščamo med luksuzne dobrine, vendar pa z rastjo dohodka raste tudi skrb za zdravje zaradi česar se mnogi uživanju masla izogibajo (Steenkamp, 1997, str. 163-164).

Cenovna elastičnost povpraševanja po živilskih izdelkih pa je običajno negativna, kar pomeni, da z rastjo cen izdelkov potrošnja pada. Vendar pa je padec potrošnje običajno manj kot proporcionalen glede na dvig cen, kar pomeni, da je cenovna elastičnost med 0 in

-1. Porabniki običajno intenzivneje reagirajo na spremembo cen posameznih živil (npr. govedine, svinjine,...) kot pa na spremembo cen celotne skupine živil (mesa). Razlog za to gre iskati v tem, da lahko v prvem primeru porabniki veliko hitreje in lažje spremenijo svoje navade in pričnejo uporabljati druge izdelke iz iste skupine živil. Obstajajo pa tri izjeme splošnega pravila o negativnosti cenovne elastičnosti (Steenkamp, 1997, str. 165):

- Giffenov učinek, ki se pojavi, kadar se dvigne cena nekega osnovnega živila, ki predstavlja velik delež v celotnih izdatkih za hrano. Ta dvig cene zmanjša kupno moč predvsem manj premožnih porabnikov, ki si zato ne morejo več privoščiti luksuznih izdelkov in so primorani kupovati še več tega osnovnega živila, ki se mu je dvignila cena.
- Veblenov učinek se pojavi kadar visoke cene povzročijo dvig povpraševanja. Značilen je za luksuzne dobrine, ki lahko ob znižanju cene izgubijo precej svoje privlačnosti.
- Učinek zaznane kakovosti se pojavi, če so cene zelo nizke in povpraševanje pade, ker postane kakovost v očeh porabnikov vprašljiva.

Kulturni dejavniki najširše in najgloblje vplivajo na porabnikovo nakupno vedenje, saj so pomemben del vsakodnevnega življenja (Kotler, 1998, str. 174; Potočnik, 2002, str. 113). Kulturo sestavljajo priučene vrednote, vedenje in drugi pomembni simboli, ki so splošno uveljavljeni v določeni družbi (Potočnik, 2002, str. 113). Kultura vpliva na to, kaj in kdaj jemo, na kakšen način je hrana pripravljena, ... Od kulture je v veliki meri odvisno, kateri proizvodi se smatrajo za živila in kateri ne. Kar je v nekaterih okoljih hrana, v drugih lahko to ni. V veliko evropskih državah in tudi pri nas sta na primer konjsko in kunčje meso običajni živila, v ZDA pa ju ne uživajo. Nekatera živila nosijo tudi simboličen pomen v družbi. Špinačo na primer povezujemo z močjo. Recepti, ki prehajajo iz generacije v generacijo simbolizirajo družinsko tradicijo, lahko pa predstavljajo tudi element nacionalne identitete. Nekateri izdelki se uporabljajo v različnih ritualih (poročna torta, šampanjec ob nazdravljanju novemu letu). Nekatere vrste živil pa so prežete z religioznim pomenom in je njihovo uživanje pričakovano (hostije) ali prepovedano (svinjina pri muslimanih in Židih, govedina pri hindujcih) (Steenkamp, 1997, str. 166-167).

Na proces nakupnega odločanja pa vplivajo tudi **trženjski dejavniki** in trženjski prijemi, ki se jih poslužujejo proizvajalci. Eden pomembnih načinov, s katerim proizvajalci dosegajo dodano vrednost, so blagovne znamke. Vrednost blagovnim znamkam ustvarijo z izboljševanjem mnenja o kakovosti znamke, s krepitvijo zavedanja o obstoju znamke, s spodbujanjem pripadnosti znamki ter z ustvarjanjem pozitivnih asociacij v povezavi z znamko (Steenkamp, 1997, str. 170).

Da država porekla živila lahko vpliva na nakupne odločitve porabnikov je bilo že omenjeno. Prav zaradi tega so proizvajalci postavljeni pred težko odločitev ali bodo pri oblikovanju svoje trženjske strategije državo porekla izdelkov izpostavljali ali ne. Odločitev je v veliki meri odvisna od vrste izdelka. Če ima država v svetu ugled, kot dobra

in kakovostna proizvajalka določenih izdelkov, je smiselno pri trženju teh izdelkov državo porekla izpostaviti, v nasprotnem primeru pa se je bolje osredotočiti na drugačne trženjske prijeme. Dolgoročno pa bi veljalo razmisliti tudi o kampanji s katero bi spremenili podobo države, kot proizvajalke teh izdelkov, v očeh porabnikov (Steenkamp, 1997, str. 170-172).

Značilna je tudi vedno večja koncentracija trgovskih podjetij. Manjše neodvisne trgovine počasi izginjajo, nadomeščajo pa jih velike trgovske verige. To pa ima pomemben vpliv tudi na nakupno vedenje porabnikov. Velike trgovske verige imajo namreč precej večji nabor izdelkov, kar spodbuja bolj inovativne načine kupovanja. Zaradi večje koncentracije lahko trgovske verige oblikujejo tudi svoje blagovne znamke, o katerih imajo mnogi porabniki pozitivno mnenje (Steenkamp, 1997, str.172-173).

2.2 Pomen označevanja in certificiranja živil z vidika porabnikov

Sodobni porabniki se vedno bolj zavedajo pomena varnosti in kakovosti hrane. Zavedajo se tudi vpliva načina proizvodnje na kakovost (Kuhar & Juvancic, 2010, str. 111). Hkrati pa jim zgolj kakovost in varnost hrane ne zadoščata več. Izražajo tudi skrb za okolje, smotrno rabo naravnih virov ter zaščito delavcev in dobrobit živali (Botonaki et al., 2006, str. 78). To pa vpliva na vedno večje povpraševanje po hrani pridelani na nekonvencionalne načine. Povečuje pa se tudi interes porabnikov za tesnejše stike s pridelovalci (Kuhar & Juvancic, 2010, str. 111).

Čeprav obravnavam tri različne kategorije certificiranih živil (dve sta povezani z načinom proizvodnje, ena pa z lokacijo), pa so tako motivi kot ovire, ki jih porabniki navajajo pri odločitvah za nakup teh živil, za vse tri kategorije zelo podobni. Velja pa ob tem omeniti, da literatura večinoma obravnava ekološka in lokalno pridelana živila, raziskav, ki bi podrobneje proučile motive in ovire pri odločitvi za nakup hrane brez GSO pa je zaenkrat še zelo malo.

2.2.1 Motivi za nakup certificiranih živil

Literatura kot glavne motive za nakup certificiranih živil navaja predvsem skrb za zdravje in okolje, boljši okus, podporo lokalni ekonomiji ter še nekatere druge etične vidike. Nekateri teh motivov se med sabo dopolnjujejo, medtem ko lahko na druge gledamo kot na substitute. Če je na primer porabniku glavno vodilo trajnost, lahko ugotovi, da že samo lokalnost pridelave povsem zadovolji njegove kriterije in ne potrebuje dodatnih trajnostnih oznak (Onozaka & Thilmany McFadden, 2011, str. 694).

2.2.1.1 Skrb za zdravje

V raziskavi, ki sta jo izvedla Paul in Rana (2012, str. 416) se je kar 96 % anketirancev strinjalo, da pozitivni učinki na zdravje igrajo pomembno vlogo pri odločitvi za nakup

ekoloških živil in nakup ekološke hrane vidijo kot investicijo v zdravje. Hughner, McDonagh, Prothero, Shultz in Stanton (2007, str. 101) pa povzemajo rezultate šestih študij, ki kot primarni motiv za nakup certificiranih ekoloških živil ravno tako izpostavljajo skrb za zdravje. Tsakiridou, Boutsouki, Zotos in Mattas (2008, str. 160) navajajo, da je skrb za zdravje glavni motiv predvsem pri starejših porabnikih in pri družinah z otroki. Ekološka hrana je bolj varna, saj je pridelana brez uporabe pesticidov, umetnih gnojil in ostalih kemikalij, ne vsebuje GSO in ni bila obdelana z ionizirajočim sevanjem, izdelki živalskega izvora pa tudi ne vsebujejo ostankov rastnih hormonov in antibiotikov. Nekateri porabniki so tudi mnenja, da ima ekološka hrana višjo hranilno vrednost od konvencionalno pridelane (Teng & Wang, 2015, str. 1067; Paul & Rana, 2012, str. 412; McCluskey & Loureiro, 2003, str. 95).

Ravno tako je pri nakupu lokalno pridelane hrane eden od motivov skrb za zdravje. Porabniki so prepričani, da je lokalno pridelana hrana bolj kakovostna in ima višjo hranilno vrednost, kar je povezano predvsem s krajšim transportom in časom skladiščenja (Onozaka & Thilmany McFadden, 2011, str. 693; Pearson et al., 2011, str. 888).

Tudi pri odločitvi za nakup živil brez GSO je eden glavnih dejavnikov skrb za zdravje. Veliko evropskih porabnikov je namreč mnenja, da GSO predstavljajo tveganje za zdravje, da je hrana z GSO nezdrava in celo nevarna ter neprimerna za uživanje. Bojijo se tako kratko- kot dolgoročnih posledic uživanja takšnih živil na zdravje (Tsourgiannis et al., 2011, str. 449; McCluskey & Loureiro, 2003, str. 97).

Se pa ob tem postavlja vprašanje, ali tržniki lahko pri svojih aktivnostih poudarjajo koristi teh živil za zdravje. Dokazi o pozitivnih učinkih so namreč precej dvoumni in nezanesljivi (Honkanen et al., 2006, str. 421).

2.2.1.2 Skrb za okolje

V zadnjih desetletjih se je močno povečala ekološka zavest porabnikov. Ekološka zavest ima več dimenzij izražanja in je v literaturi opisana na različne načine (Paul & Rana, 2012, str. 413). Nemcsicsné Zsóka (2005, v Paul & Rana, 2012, str. 413) navaja pet dimenzij ekološke zavesti: znanje o okolju, okoljske vrednote, odnos do okolja, pripravljenost za ukrepanje in dejansko ukrepanje. Ekološka zavest je med porabniki različno močno izražena. Porabniki z močnejše izraženo ekološko zavestjo so pripravljeni kupovati okolju prijazne izdelke, ker verjamejo, da s tem pripomorejo k ohranjanju okolja za naslednje generacije (Paul & Rana, 2012, str. 413).

Porabniki vidijo pesticide in ostale kemikalije, ki se uporabljajo v konvencionalni pridelavi hrane kot okolju škodljive, medtem ko je ekološka pridelava okolju prijazna (Hugher et al., 2007, str. 102). Pri lokalni pridelavi je glavni vidik skrbi za okolje predvsem skrb zaradi klimatskih sprememb. Porabniki so prepričani, da lokalni preidelovalci uporabljajo bolj

trajnostne metode pridelave. Kot glavno prednost lokalne pridelave pa vidijo predvsem minimiziranje transporta ter s tem zmanjševanje ogljičnega odtisa. Krajši transport pa pogosto pomeni tudi manjšo potrebo po embalaži. (Gracia et al., 2014, str. 50; Onozaka & Thilmany McFadden, 2011, str. 694).

Čeprav je skrb za okolje pomemben dejavnik, pa so številne študije pokazale, da pogosto ni odločilen pri odločitvah za nakup certificiranih živil (Hugher et al., 2007, str. 102).

2.2.1.3 Boljši okus

Hribar in Bojnec (2010, str. 321) kot pomembno značilnost ekološke hrane izpostavljata okus, ki ga porabniki opisujejo kot pravi oziroma resničen. Tudi Hughner et al. (2007, str. 101) navajajo izsledke različnih študij, ki ugotavljajo, da ima okus pomembno vlogo pri odločitvi za ekološka živila. Hill in Lynchehaun (2002, v Hughner et al., 2007, str. 101) menita, da zaradi višje cene ekoloških živil porabniki ta živila dojemajo kot kakovostnejša kar pa vpliva tudi na zaznavo okusa. Sta pa Fillion in Arazi (2002, v Hughner et al., 2007, str. 102) izvedla serijo slepih poskusov v katerih sta primerjala zaznavo okusa ekološkega in konvencionalnega pomarančnega soka in mleka. Pri pomarančnem soku se je res izkazalo, da je bil ekološki sok bolj ocenjen z vidika okusa, pri mleku pa nista ugotovila razlik v zaznavi okusa.

Boljši okus je tudi eden od motivov, ki jih avtorji navajajo pri odločitvi za izbiro lokalno pridelane hrane. Ob tem je pomembna tudi svežina, saj je pot od pridelovalca do porabnika pri lokalno pridelani hrani bistveno krajša kot pri uvoženi (Gracia et al., 2012, str. 50). Pomemben vidik lokalno pridelane hrane je tudi tradicionalen okus, ki nas spremlja celo življenje. Lokalni pridelovalci in predelovalci poznajo zahteve lokalnih potrošnikov glede okusov in načina priprave hrane, zato v svoje recepture prenašajo tudi tradicionalne okuse (Zakaj izbrati lokalno hrano, 2016).

2.2.1.4 Podpora lokalni ekonomiji

Številni avtorji kot glavni motiv za nakup lokalno pridelanih živil izpostavljajo podporo lokalni ekonomiji. Onozaka in Thilmany McFadden (2011, str. 693) navajata dva glavna motiva za vedno večje zanimanje za lokalno pridelana živila. Nekateri dajejo lokalnimi izdelkom prednost pred uvoženimi, ker jih povezujejo z višjo kakovostjo, pri drugih pa je glavni vzrok v ekonomskem etnocentrizmu. Tudi Gracia et al. (2012, str. 50) ugotavljajo, da porabniki kot enega glavnih motivov za nakup lokalno pridelanih živil izpostavljajo večjo socialno in ekonomsko pravičnost, ki vključuje tako podporo lokalni ekonomiji kot tudi večjo stabilnost skupnosti.

Podporo lokalni ekonomiji pa kot enega od motivov omenjajo tudi pri odločitvi za nakup ekoloških živil. To je najverjetneje posledica prepričanja porabnikov, da je ekološka hrana

pridelana lokalno, najpogosteje na manjših, družinskih kmetijah (Hughner et al., 2007, str. 102). Fotopoulos in Krystallis (2002, v Hughner et al., 2002, str. 102) sta na primer ugotovila, da je pri grških kupcih ekoloških živil močno prisoten etnocentrizem v povezavi s hrano in lokacijo pridelave uporabljajo kot enega od kriterijev pri nakupnih odločitvah.

2.2.1.5 Etični vidiki

Nekateri avtorji med etične vidike uvrščajo tudi skrb za okolje ter krepitev lokalne proizvodnje. Vendar pa sta to zelo pomembni temi zato sem se odločila, da ju obravnavam ločeno. Med porabniki pa vedno večjo težo dobivajo tudi drugi etični vidiki pridelave hrane in mnogi so pripravljeni za bolj etične izdelke plačati tudi višjo ceno. Kot glavne etične kriterije izpostavljajo predvsem boljše delovne pogoje za pridelovalce, preprečevanje otroškega dela, pravično plačilo, dobrobit živali (Zander & Hamm, 2010, str. 495). Vrsta etičnih načel govori v prid ekološko pridelani hrani, od načina vzreje živali, tehnik humanega zakola, lojalnega trgovanja, ... (Hribar & Bojnec, 2010, str. 321).

2.2.2 Ovire pri nakupu certificiranih živil

2.2.2.1 Visoka cena

Proizvajalci vidijo označbe in certifikate kot orodje, ki jih ščiti v nezaupljivem okolju, pa tudi kot orodje, ki njihovim izdelkom doda vrednost in opraviči višjo ceno (Bottonaki et al., 2006). A številni avtorji vidijo glavno oviro pri nakupu certificiranih živil prav v visoki ceni.

Hughner et al. (2007, str. 103) povzemajo pet študij opravljenih med leti 1994 in 2002 v ZDA in nekaterih evropskih državah (Italija, Irska, Švedska, Velika Britanija), ki navajajo visoko ceno kot glavno oviro pri nakupu ekološko pridelanih živil. Raziskave so pokazale tudi, da so porabniki vsaj hipotetično pripravljeni na plačilo premije za ekološko pridelana živila, vendar pa številni niso pripravljeni plačati tako visokih premij kot so trenutno na trgu ekoloških živil.

2.2.2.2 Nezaupanje v označbe

Nekatere evropske študije so prišle do ugotovitve, da porabniki pogosto ne zaupajo certifikacijskim organom, kar ima za posledico tudi nezaupanje v same izdelke (Hughner et al., 2007, str. 104). Dvomijo tudi v resničnost ekoloških trditev, predvsem kadar so vir teh trditev mediji, proizvajalci ali vladne institucije. Bolj zaupajo trditvam znanstvenikov in okoljevarstvenih organizacij (Bonini & Oppenheim, 2008, str. 59).

2.2.2.3 Neučinkovitost trženja

Da bi bili porabniki pripravljeni kupiti certificirane izdelke ter zanje plačati višjo ceno, se morajo najprej zavedati obstoja teh živil, pomen označb ter seveda imeti o njih pozitivno mnenje. Zato je boljša komunikacija bistvenega pomena (Bottonaki et al., 2006). Pomanjkanje znanja, premalo promocije in neučinkovite prodajne strategije negativno vplivajo na nakupne odločitve porabnikov (Hughner et al., 2007, str. 104).

3 EMPIRIČNA RAZISKAVA O STALIŠČIH PORABNIKOV O CERTIFICIRANIH ŽIVILIH

V tem poglavju predstavljam potek in rezultate raziskave, ki sem jo izvedla. Najprej so predstavljeni namen in cilji. Sledi predstavitev raziskovalnih hipotez, oblikovanih na podlagi teorije iz prvih dveh poglavij, ter metod dela. Zadnji del pa predstavlja predstavitev in analiza dobljenih rezultatov.

3.1 Namen in cilj raziskave

Porabniki so vedno bolj osveščeni in se zavedajo pomena zdrave prehrane, njenega vpliva na zdravje in dobro počutje. Vedno večji pomen dobiva tudi skrb za zdravo okolje in dobrobit živali. Namen empiričnega dela magistrskega dela je zato raziskati kakšna stališča imajo porabniki do označevanja živil (zaupajo različnim certifikatom, so za ta živila pripravljeni plačati višjo ceno, ...), katerim oznakam dajejo prednost različne skupine porabnikov ter kateri so glavni dejavniki, ki vplivajo na nakup takšnih živil. Osredotočila sem se tako na socio-demografske značilnosti porabnikov (predvsem na izobrazbeno strukturo in družinske dohodke), predvsem pa sem se posvetila vplivom odnosa do prehranjevanja nasploh. V raziskavi je zajet odnos porabnikov do certificiranih ekološko pridelanih živil, lokalnih živil ter živil, pridelanih brez GSO.

Cilj raziskave je ugotoviti profil kupcev posameznih vrst certificiranih živil. Z analizo podatkov, pridobljenih s pomočjo anketnega vprašalnika sem skušala dobiti odgovore na vprašanja:

- kakšna stališča imajo porabniki o posameznih vrstah preiskovanih certificiranih živil,
- za katero vrsto certificiranih živil so porabniki pripravljeni največ plačati,
- kateri dejavniki statistično značilno vplivajo na pripravljenost za večje plačilo za posamezne vrste certificiranih živil ter
- katerim označbam oziroma certifikatom dajejo porabniki prednost pri nakupu posameznih skupin živil.

Poleg tega pa je cilj tudi s pomočjo odgovorov preveriti hipoteze, ki sem jih oblikovala na podlagi teoretičnih izhodišč ter rezultatov preteklih raziskav.

3.2 Raziskovalne hipoteze

V tem poglavju predstavljam hipoteze, ki sem jih kasneje preverila s pomočjo anketnega vprašalnika. Poleg vsake hipoteze so na kratko predstavljene teoretične osnove in dognanja iz literature, ki so služili kot podlaga za osnivanje hipotez.

Zaradi vedno večjega povpraševanja po bolj zdravi, varni in okolju prijazni hrani je postala uporaba različnih označb na živilih v zadnjih letih zelo pomembna (McCluskey & Loureiro, 2003, str. 95). Označbe so namreč eden od medijev preko katerih lahko porabniki dobijo informacije o izdelku, ki ga želijo kupiti. Da bi bile te označbe koristne, morajo podajati tiste informacije, ki jih porabniki želijo in potrebujejo, oblikovane pa morajo biti na razumljiv način (Wandel, 1997, str. 212).

Wandel (1997) je v svoji raziskavi o odnosu norveških porabnikov do označb na živilih (raziskovala je sicer označbe o sestavi živil, prisotnih aditivih, alergenih,...) ugotovila, da kar 85 % žensk in 73 % moških pred nakupom preverja označbe. Zato sem najprej preverila naslednjo hipotezo:

- H1: Porabniki pred nakupom pogosto preverjajo označbe na živilih.

V raziskavi sem se posebej posvetila odnosu porabnikov do ekoloških, lokalno pridelanih in živil pridelanih brez GSO. Številni raziskovalci se ukvarjajo z odnosom porabnikov do različnih certificiranih živil. V preteklosti so bila največ pozornosti deležna ekološko pridelana živila, v zadnjih letih pa je vedno več zanimanja tudi za lokalno pridelana živila. Ostale označbe so deležne bistveno manjše pozornosti. Raziskavo, ki primerja naklonjenost porabnikov do ekoloških, lokalno pridelanih in živil pridelanih brez GSO sta izvedli Loureiro in Hine (2002), vse tri attribute pa so v svojo raziskavo vključili tudi Batte et al. (2007). Loureiro in Hine (2002) sta odnos porabnikov do teh treh vrst označb raziskovali na primeru krompirja. Ugotavljali sta pripravljenost porabnikov za višje plačilo za posamezno vrsto označbe krompirja. Rezultati raziskave so pokazali, da so porabniki največ (približno 10 % več) pripravljeni plačati za lokalno pridelan krompir, najmanj (približno 5,5 % več) pa za krompir označen kot pridelan brez GSO. Batte et al. (2007) so raziskovali pripravljenost za višje plačilo za različno označene žitarice za zajtrk. Poleg ekoloških, lokalno pridelanih in žitaric brez GSO so v raziskavo vključili še nekatere druge označbe (z nižjim deležem ekoloških sestavin, z okrepljenim okusom, pridelane brez uporabe pesticidov). V tej raziskavi pa so bili porabniki pripravljeni največ plačati za ekološko pridelane žitarice, sledile so lokalno pridelane, na zadnjem mest pa so bile tudi v tej raziskavi žitarice označene kot pridelane brez GSO. Sicer pa se veliko raziskav ukvarja

s primerjavo zgolj ekoloških in lokalno pridelanih živil. Gracia et al. (2014) so primerjali odnos porabnikov do ekološko in lokalno pridelanih jajc in ravno tako ugotovili, da so porabniki bolj naklonjeni lokalno pridelanim živilom. Nekatere teh raziskav pa v svojem preglednem članku povzemata tudi Adams in Salois (2010), ki ugotavljata, da lokalno pridelana živila v zadnjih letih pridobivajo na veljavi in tudi pripravljenost za višje plačilo za lokalno pridelana živila v mnogih raziskavah presega pripravljenost za višje plačilo za živila z drugimi označbami, tudi za ekološko pridelana živila.

Pripravljenost za višje plačilo za določeno lastnost živila je pomemben pokazatelj odnosa porabnikov do označb živil in pokazatelj pričakovanih sprememb v povpraševanju pod vplivom različnih programov označevanja živil (Gao & Schroeder, 2009, str. 795).

Na podlagi teh ugotovitev in tudi ob poznavanju dejstva, da v Sloveniji v zadnjih letih potekajo številne akcije, ki spodbujajo predvsem kupovanje lokalno pridelanih živil (Kupujem slovensko, 2015; Tradicionalni slovenski zajtrk, 2015) sem postavila naslednjo hipotezo:

- H2: Porabniki so med ekološkimi, lokalno pridelanimi in živilo pridelanimi brez GSO največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila.

Batte et al. (2007) so porabnike razdelili na tiste, ki nakupujejo predvsem v supermarketih in tiste, ki večinoma nakupujejo v specializiranih trgovinah. V raziskavi se je pokazalo, da so porabniki, ki pretežno nakupujejo v specializiranih trgovinah pripravljeni za vse vrste certificiranih živil (tako za ekološka, lokalno pridelana in živila brez GSO) plačati višjo ceno, kot porabniki, ki pretežno nakupujejo v supermarketih. Zato bom z naslednjo hipotezo preverila ali lokacija, kjer porabniki pretežno nakupujejo resnično vpliva na pripravljenost za višje plačilo.

- H3: Porabniki, ki pogosteje nakupujejo v specializiranih trgovinah, so za certificirana živila pripravljeni plačati višjo ceno od ostalih porabnikov.

Glede vpliva socio-demografskih dejavnikov na odnos porabnikov do certificiranih živil se raziskave močno razlikujejo. V večini raziskav pa se je pokazalo, da socio-demografske lastnosti večinoma niso tiste, ki določajo kupce določene kategorije živil. Vendar pa različne raziskave izpostavljajo različne lastnosti porabnikov kot tiste, ki imajo statistično značilen vpliv.

Loureiro in Hine (2002) sta kot edino spremenljivko, ki statistično značilno pozitivno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije živil identificirali spremenljivko 'višji razred' v katero sta združili anketirance z nadpovprečnimi dohodki in višjo izobrazbo. Za vse ostale socio-demografske lastnosti pa nista ugotovili statistično značilnega vpliva. Na vpliv izobrazbe na nakup certificiranih izdelkov kažejo tudi nekatere

druge raziskave. Tako so Ogorevc Račič et al. (2010) na vzorcu slovenskih porabnikov ugotovili zelo velik vpliv izobrazbe na nakup ekoloških živil. Pozitivno povezavo med izobrazbo in nakupom ekoloških živil sta ugotovila tudi Paul in Rana (2012). Po drugi strani pa nekatere raziskave izobrazbi ne pripisujejo večjega vpliva (Zepeda & Li, 2006) ali pa celo negativen vpliv (Yue & Tong, 2009). Zato bom v nadaljevanju preverila hipotezo:

- H4: Porabniki z višjo stopnjo izobrazbe so pripravljeni za certificirana živila plačati več kot tisti z nižjo izobrazbo.

Loureiro in Hine (2002) sta v spremenljivko 'višji razred' poleg izobrazbe vključili tudi nadpovprečne dohodke. Povezavo med odnosom do označb in višino dohodkov so preverjali tudi nekateri drugi avtorji. Ogorevc Račič et al. (2010) ugotavljajo, da je vpliv razpoložljivega dohodka pri slovenskih porabnikih nižji od pričakovanj vendar še vedno statistično značilen. Zato bom v nadaljevanju preverila kako dohodkovno stanje vpliva na porabnike in njihovo pripravljenost za višje plačilo.

- H5: Porabniki z višjimi dohodki na družinskega člana so za certificirana živila pripravljeni plačati več kot porabniki z nižjimi dohodki na družinskega člana.

Večina raziskav pri odločitvah porabnikov in njihovi pripravljenosti za večje plačilo za certificirana živila pripisuje večji pomen odnosu porabnikov do prehranjevanja na sploh ter do certificiranih živil. Loureiro in Hine (2002) sta v svoji raziskavi ugotovili, da sta glavna dejavnika, ki vplivata na pripravljenost za višje plačilo za vse tri vrste certificiranih živil, pomen, ki ga porabniki pripisujejo hranilni vrednosti in svežini živil. Zato bom preverila hipotezi:

- H6a: Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna svežina, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.
- H6b: Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna hranilna vrednost, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.

Teng in Wang (2015) kot zelo pomembno izpostavljata zaupanje v oznake. Za ugotavljanje zaupanja v ekološka živila in oznake sta uporabila sklop štirih vprašanj. Sklop sedmih vprašanj pa sta uporabila za ugotavljanje odnosa porabnikov do ekoloških živil. Odnos porabnikov do certificiranih živil kot zelo pomembnega vidijo tudi številni drugi avtorji. Tako so najpogostejše trditve v povezavi z ekološkimi živili, da so bolj zdrava, okusnejša, varnejša, kakovostnejša, bolj prijazna do okolja, kot negativen dejavnik pa izpostavljajo predvsem višjo ceno (Teng & Wang, 2015; Paul & Rana, 2012; Yue & Tong, 2009). Zelo podobne trditve povezujejo tudi z živili pridelanimi brez GSO (Tsourgiannis et al., 2011). Za lokalno pridelana živila pa izpostavljajo še podporo lokalni ekonomiji (Yue & Tong, 2009; Pearson et al., 2011). V nadaljevanju bom zato preverila še, kako zaupanje do

certifikatov in odnos do certificiranih živil vplivata na pripravljenost za višje plačilo. Preverila bom naslednji hipotezi:

- H7: Porabniki, ki bolj zaupajo oznakam, so pripravljeni za certificirana živila plačati več.
- H8: Porabniki, ki imajo bolj pozitivno mnenje o certificiranih živilih, so zanje pripravljeni plačati več.

Ogorevc Račič et al. (2010) so v raziskavi o odnosu slovenskih porabnikov do ekoloških živil ugotovili, da obstaja razlika v pripravljenosti za plačilo višje cene med skupinami živil in tudi v sami višini cenovne premije. Tako so anketiranci najvišjo cenovno premijo (11,19 %) dodelili vinu iz ekološke pridelave, vendar pa je bila pripravljenost za nakup tega proizvoda najnižja med vsem skupinami živil (16 %). Najvišjo pripravljenost za nakup (nad 60 %) so anketiranci izrazili za nakup ekološkega sadja in zelenjave, cenovna premija za ti dve skupini živil pa se je gibala okoli 10,5 %. Wessells, Johnston in Donath (1999) pa so ugotovili, da pri ekološko pridelanih ribah obstajajo razlike v pripravljenosti za višje plačilo med posameznimi vrstami rib. V nadaljevanju bom s pomočjo 5-stopenjske Likertove lestvice preverila naslednji hipotezi:

- H9: Pomen, ki ga porabniki pripisujejo posameznim označbam, se statistično značilno razlikuje med skupinami živil.
- H10: Pri posameznih skupinah živil obstajajo statistično značilne razlike v naklonjenosti porabnikov do različnih označb.

3.3 Potek in metodologija raziskave

Za zbiranje podatkov sem uporabila kvantitativno raziskovalno metodo in sicer v obliki spletne ankete. Anketa predstavlja najpogostejši način neposrednega zbiranja podatkov v ekonomiji in poslovnih vedah ter v družboslovju nasploh (Bregar, Ograjenšek & Bavdaž, 2005, str. 86). Spletna anketa spada med računalniško podprto samoizpolnjevanje, ki zahteva dostop do interneta ter uporabo spletnega brskalnika. Zato so lahko pri tovrstnih anketah anketiranci le tiste osebe, ki uporabljajo računalnik in imajo dostop do interneta. Poleg tega izpolnjevanje spletne ankete zahteva tudi določeno mero računalniške pismenosti, zaradi česar obstaja nevarnost, da izgubimo tiste uporabnike interneta, ki se v tako pripravljenem okolju ne bodo znašli. Ima pa spletna anketa tudi precej prednosti pred ostalimi oblikami anketiranja. Značilni so nizki, fiksni stroški, ki obsegajo predvsem pripravo vprašalnika. Z večanjem števila anketirancev pa nato stroški na enoto padajo. Spletni vprašalnik omogoča tudi zelo hitro zbiranje podatkov. Vprašalnik je anketirancem na voljo takoj, ko je zaključen, odgovori pa so ravno tako v elektronski obliki zabeleženi takoj, ko anketiranec zaključi z izpolnjevanjem (Bregar et al., 2005, str. 90). Zaradi samoizpolnjevanja je anketirancem zagotovljena anonimnost, kar omogoča tudi

pridobivanje bolj občutljivih podatkov. Manj verjetno je tudi vplivanje na anketiranceve odgovore (Bregar et al., 2005, str. 92).

Potencialne anketirance k izpolnjevanju spletnega vprašalnika pozovemo na različne načine: z elektronsko pošto, preko spletne strani ali kakega drugega medija (Bregar et al., 2005, str. 90). Sama sem pri izvedbi ankete potencialne anketirance pozvala k reševanju z elektronsko pošto ter preko socialnih omrežij. Vse pa sem prosila, da informacijo o anketi posredujejo naprej.

Anketni vprašalnik (Priloga 2) sem sestavila na podlagi teoretičnega dela ter hipotez, ki sem jih želela preveriti. Vprašalnik je sestavljen iz treh sklopov vprašanj. V prvem sklopu, ki ga sestavljajo štiri vprašanja o splošnem vedenju pri nakupovanju živil (preverjanje označb, lokacija nakupa, pomen lastnosti živil). Sledi sklop vprašanj o v analizo zajetih kategorijah certificiranih živil. Za vsako kategorijo certificiranih živil sem postavila sklop trditev o zaupanju v označbe ter sklop trditev o mnenju anketirancev o tej kategoriji certificiranih živil. Pri vsaki kategoriji je dodano še vprašanje o pomenu certifikata za posamezne skupine živil (sadje, zelenjava,...). Zadnje vprašanje v tem sklopu pa se nanaša na pripravljenost za višje plačilo za posamezno kategorijo certificiranih živil. Tretji, zadnji sklop vprašanj predstavljajo vprašanja v povezavi z demografskimi značilnostmi anketirancev.

Vprašanja so bila zaprtega tipa, večinoma v obliki 5-stopenjskih lestvic. Razumljivost vprašanj ter čas reševanja vprašalnika sem pred objavo na spletu preverila osebno s pomočjo petih testnih anketirancev, ki sem jih prosila tudi za komentarje in pripombe, ki so se pojavili ob izpolnjevanju vprašalnika. Testni anketiranci (dva moška in tri ženske) so bili stari med 37 in 80 let. Pri razumevanju vprašanj niso imeli težav, čas reševanja pa so ocenili na približno devet minut. Pri sestavljanju dokončnega vprašalnika sem upoštevala tudi njihove komentarje in pripombe. Glavna sprememba, ki sem jo vnesla v vprašalnik je bila, da pri vprašanjih o pomenu določenega certifikata za posamezne skupine živil nisem zahtevala vseh odgovorov ampak je program omogočil nadaljevanje izpolnjevanja kljub temu, da anketiranci niso podali odgovora za vse skupine živil. To je bilo predvsem pomembno pri anketirancih, ki so vegetarijanci ali vegani in ne uživajo živil živalskega izvora ter ne morejo oceniti pomena certifikata za ta živila. Vprašalnik sem oblikovala in objavila na spletnem naslovu <https://www.1ka.si/>.

Z anketo dobljene podatke sem obdelala in uredila s programoma Microsoft Excel in SPSS. V naslednjem poglavju so predstavljeni v obliki tabel in grafov. Hipoteze sem preverila s pomočjo statističnih testov (T-test, analiza variance (ANOVA), Pearsonov koeficient korelacije in Spearmanov koeficient korelacije). Vse hipoteze sem testirala pri stopnji značilnosti $\alpha = 0,05$. Kadar je bila p - vrednost, to je najnižja verjetnost pri kateri še zavrnemo ničelno hipotezo, enaka ali nižja od 0,05 sem hipotezo sprejela, če je bila večja

pa sem jo zavrnila. Pri izračunanih koeficientih korelacije sem moč povezave ocenjevala na podlagi lestvice (Pearsonov koeficient korelacije, 2016):

- 0,00 – ni povezanosti
- 0,01-0,19 – neznatna povezanost
- 0,20-0,39 – nizka/šibka povezanost
- 0,40-0,69 – srednja/zmerna povezanost
- 0,70-0,89 – visoka/močna povezanost
- 0,90-0,99 – zelo visoka/zelo močna povezanost
- 1,00 – popolna povezanost

Zaupanje v označbe ter mnenje anketirancev o le-teh sem preverjala s sklopi štirih vprašanj (oz. petih za mnenje o lokalno pridelanih živilih). Notranjo konsistentnost teh lestvic sem nato najprej preverila s pomočjo koeficienta Cronbach α . Pri tem sem upoštevala mejne vrednosti Cronbach α (Georg & Mallery, 2007):

- $\alpha \geq 0,9$ – odlična notranja konsistentnost,
- $0,7 \leq \alpha < 0,9$ – dobra notranja konsistentnost,
- $0,6 \leq \alpha < 0,7$ – sprejemljiva notranja konsistentnost,
- $0,5 \leq \alpha < 0,6$ – slaba notranja konsistentnost ter
- $\alpha < 0,5$ – nesprejemljiva notranja konsistentnost.

3.4 Rezultati raziskave

Poglavje je razdeljeno na dva dela. V prvem delu je prikazan opis vzorca anketirancev, ki so sodelovali v raziskavi. Predstavljena je struktura anketirancev po vseh demografskih kriterijih, ki sem jih zajela v anketi (spol, starost, izobrazba, prisotnost otrok v gospodinjstvu, kraj bivanja, mesečni dohodek na družinskega člana). Drugi del predstavitve rezultatov predstavlja analiza vsebinskega dela ankete ter preverjanje postavljenih hipotez.

3.4.1 Opis vzorca anketirancev

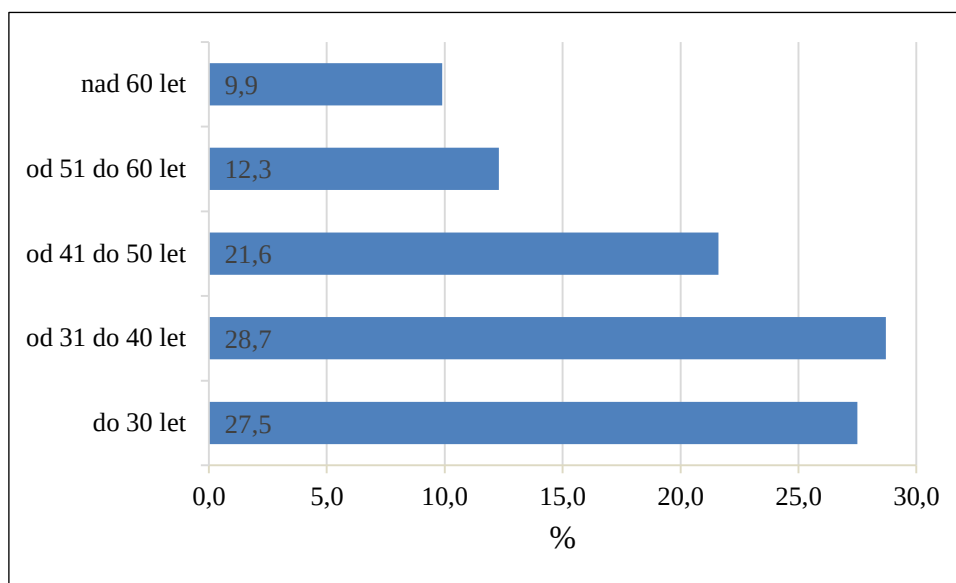
Spletno anketo sem izvedla med 10. marcem 2016 in 10. aprilom 2016. V tem času je na nagovor ankete kliknilo 381 potencialnih anketirancev, od katerih jih je nato na samo anketo kliknilo 208 (54,6 %), z izpolnjevanjem pa jih je pričelo 180 (47,2 %). Anketo je zaključilo 171 anketirancev (44,9 %), 9 anketirancev pa je anketo rešilo le delno in sem njihove odgovore lahko upoštevala le pri preverjanju nekaterih hipotez.

V anketi je sodelovalo 22,8 % moških in 77,2 % žensk. Tudi v raziskavah drugih avtorjev, ki so proučevali nakupne navade in odnos porabnikov do različnih certificiranih živil, je

pogosto opaziti prevladujoč delež žensk. Loureiro in Hine (2002), v njuni raziskavi je bil delež žensk 60,3 %, pravita, da je višji delež žensk v tovrstnih raziskavah zaželen, saj so v veliko gospodinjstvih še vedno ženske tiste, ki sprejemajo večino nakupnih odločitev, ko gre za nakupe hrane.

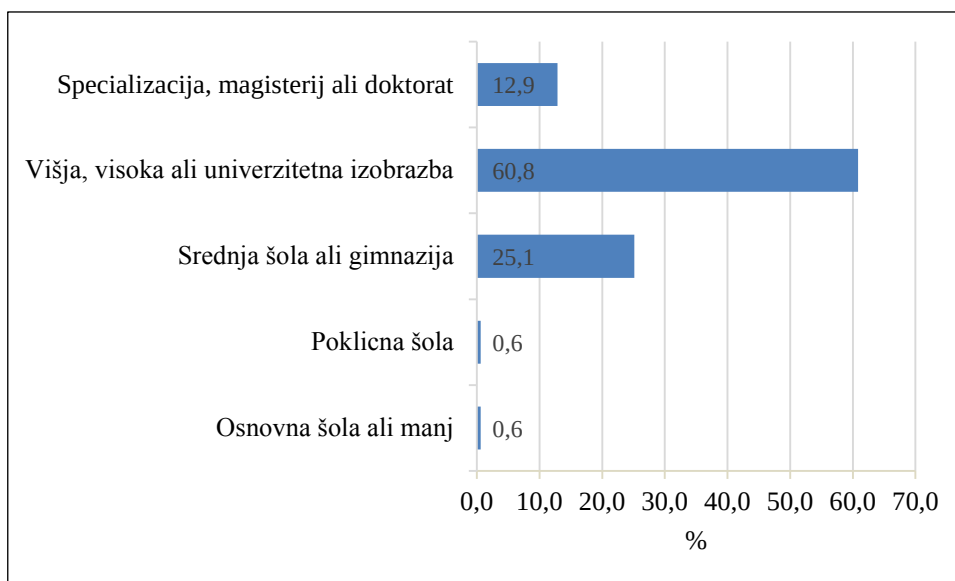
Povprečna starost anketirancev je bila 41 let (standardni odklon je 13,91), gibala pa se je med 19 in 85 let. Starostna struktura anketirancev je prikazana na Sliki 18.

Slika 18: Starostna struktura anketirancev (v %)

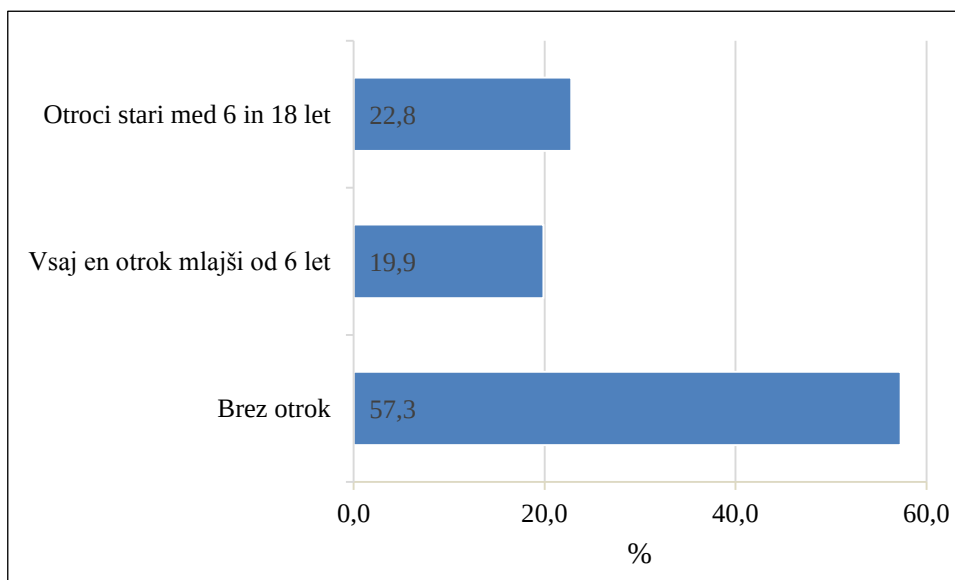
Velika večina anketirancev je bila visoko izobraženih in so imeli končano vsaj višjo, visoko ali univerzitetno stopnjo izobrazbe (60,8 %), druga najmočnejše zastopana skupina so bili tisti s srednješolsko izobrazbo (25,1 %). Le dva anketiranca sta imela nižjo izobrazbo. Na Sliki 19 je prikazana izobrazbena struktura anketirancev.

Slika 19: Izobrazbena struktura anketirancev (v %)

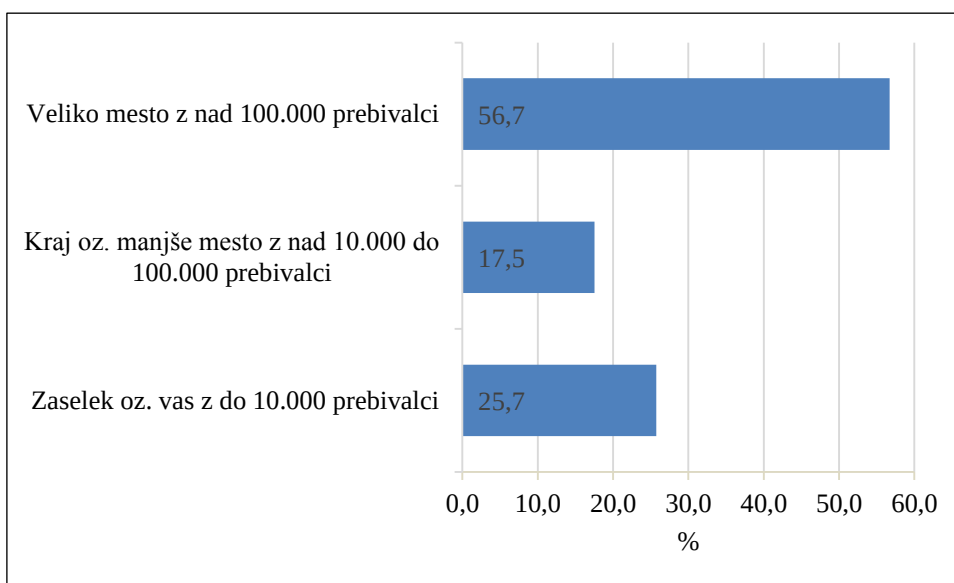
V gospodinjstvih večine anketirancev (57,3 %) ni prisotnih otrok oziroma so ti starejši od 18 let. Deleži gospodinjstev anketirancev glede na prisotnost otrok so prikazani na Sliki 20.

Slika 20: Prisotnost otrok v gospodinjstvu (v %)

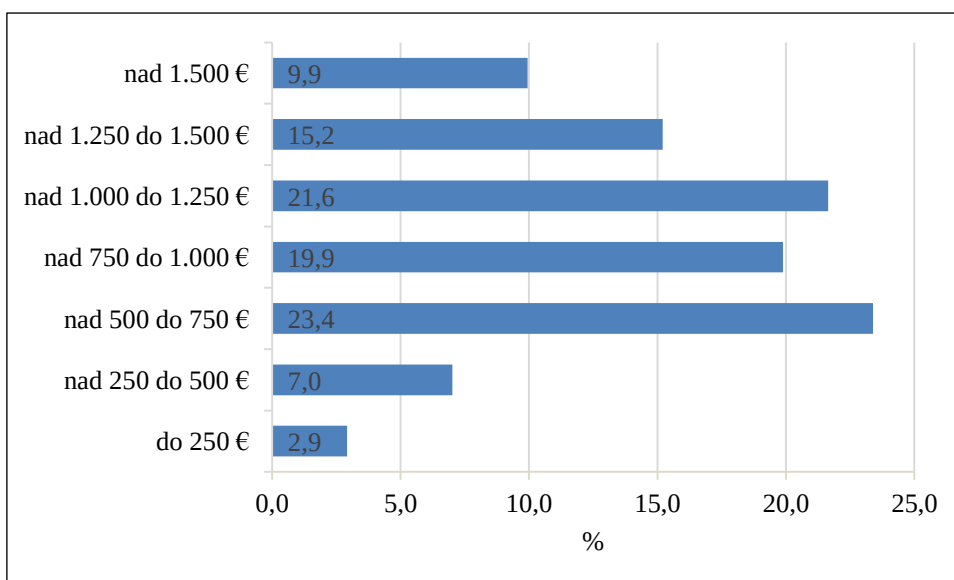
Glede kraja bivanja, predstavljajo prevladujoč delež (56,7 %) anketiranci, ki živijo v velikem mestu. Struktura anketirancev glede na kraj bivanja je prikazana na Sliki 21.

Slika 21: Kraj bivanja anketirancev (v %)

Pri največjem deležu anketirancev znaša mesečni neto dohodek na družinskega člana med 500 in 750 € (23,4 %) ter med 1.000 in 1.250 € (21,6 %). Struktura anketirancev glede na mesečni neto dohodek na družinskega člana je prikazana na Sliki 22.

Slika 22: Mesečni neto dohodek na družinskega člana anketirancev (v %)

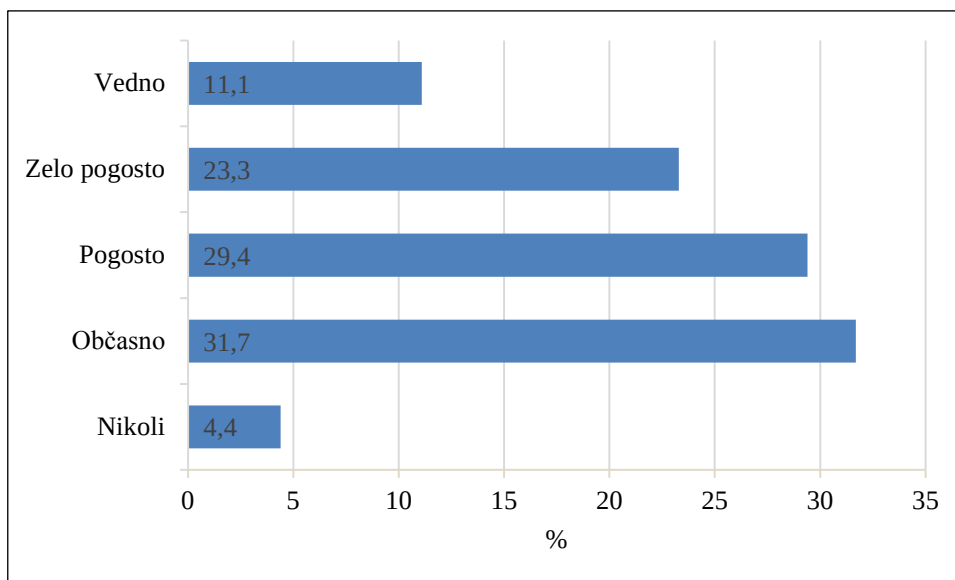

3.4.2 Pogostost preverjanja označb pred nakupom

S prvim vprašanjem v vprašalniku (Priloga 2) sem preverila, kako pogosto porabniki pred nakupom preverjajo označbe in deklaracije na živilih. Anketiranci so svoje odgovore podali v obliki 5-stopenjske lestvice, kjer so ocene pomenile 1 – nikoli, 2 – občasno, 3 – pogosto, 4 – zelo pogosto in 5 – vedno. Odgovor na prvo vprašanje je podalo vseh 180

anketirancev (tudi 9 tistih, ki so nato predčasno prekinili izpolnjevanje ankete), rezultati pa so prikazani na Sliki 23.

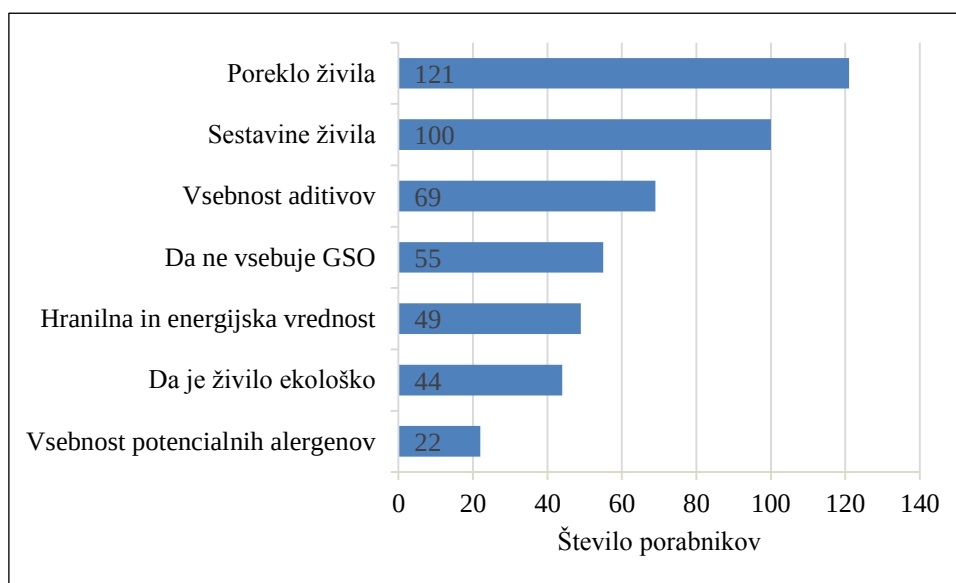
Slika 23: Pogostost preverjanja označb na živilih pred nakupom

S pomočjo odgovorov na to vprašanje sem lahko tudi preverila prvo hipotezo (H1: Porabniki pred nakupom pogosto preverjajo označbe na živilih.). Za preverjanje hipoteze sem uporabila T-test (angl. One-Sample T-test). Hipotezo sem preverila ob predpostavki, da vrednost 2,5 pomeni, da porabniki pred nakupom ne preverjajo pogosto označb na živilih. Na podlagi izvedenega testa sem ugotovila, da se povprečje odgovorov (3,05) statistično značilno razlikuje od 2,5 ($p < 0,001$), tako da lahko prvo hipotezo potrdim ter z 99,9 % verjetnostjo trdim, da porabniki pred nakupom pogosto preverjajo označbe na živilih (Priloga 3).

Ker me je zanimalo tudi, katere podatke pri tem najpogosteje iščejo, sem s pomočjo drugega vprašanja preverila še pogostost preverjanja posameznih označb. Na to vprašanje so odgovarjali le tisti porabniki, ki vsaj občasno pred nakupom preverijo označbe. Svoje odgovore je tako podalo 172 anketirancev, 8 anketirancev, ki pred nakupom nikoli ne preverjajo označb, pa na vprašanje ni odgovarjalo. Možno je bilo označiti več odgovorov. Iz Slike 24, na kateri je prikazana pogostost preverjanja posameznih označb pred nakupom, je razvidno, da porabnike pred nakupom daleč najbolj zanima poreklo živila. Podatek o poreklu živila namreč preverja kar 121 anketirancev, oziroma 70,3 % vseh, ki vsaj občasno preverjajo označbe. Najmanj (22) anketirancev pred nakupom živil preverja vsebnost potencialnih alergenov. Tak rezultat je bilo za pričakovati, saj ta podatek večinoma zanima le tiste, ki se sami ali v družini soočajo s katero od alergij.

Slika 24: Pogostost preverjanja posameznih označb na živilih

3.4.3 Pripravljenost za višje plačilo

Ugotavljanje pripravljenosti za višje plačilo za določeno skupino izdelkov je ena od metod, ki jo uporabljajo številni avtorji za ugotavljanje odnosa porabnikov do različnih vrst certificiranih živil.

Pripravljenost za višje plačilo za certificirana ekološka, lokalno pridelana in živila brez GSO sem preverjala s 14. vprašanjem v vprašalniku, ki se nahaja v Prilogi 2 na strani 5. Intervale cenovnih premij (v %) sem povzela po raziskavi, ki so jo za ekološka živila med slovenskimi porabniki izvedli Ogorevc Račič et al. (2010). Oblikovala sem 7-stopenjsko lestvico, na kateri so ocene pomenile (1) – 0 %, (2) – 1-5 %, (3) – 6-10 %, (4) – 11-15 %, (5) – 16-20 %, (6) – 21-25 % ter (7) – 26 % ali več. Na vprašanje je odgovorilo 171 anketirancev.

S pomočjo odgovorov na to vprašanje sem preverila drugo hipotezo (H2: Porabniki so med ekološkimi, lokalno pridelanimi in živila pridelanimi brez GSO največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila.). V Tabeli 1 so prikazane povprečne vrednosti pripravljenosti za višje plačilo za posamezne kategorije živil.

Tabela 1: Srednje vrednosti in standardni odkloni pripravljenosti za višje plačilo za ekološka, lokalno pridelana in živila brez GSO

	Srednja vrednost	Standardni odklon
EKO	3,69	1,452
LOKALNO	4,20	1,597
BREZ GSO	2,98	1,513

Že samo s primerjanjem srednjih vrednosti pripravljenosti za višje plačilo za posamezne kategorije živil lahko vidimo, da so porabniki res največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila. Sem pa hipotezo preverila še s pomočjo statističnega testa in sicer sem razlike v povprečjih testirala s pomočjo analize variance za ponovljene meritve (Priloga 4). Metoda zahteva sferičnost, to je enakost varianc razlik vseh parov spremenljivk. Sferičnost sem testirala z Mauchlyevim testom sferičnosti, ki je bil statistično značilen ($p < 0,001$). Sferičnost torej ni izpolnjena, variance razlik med pari spremenljivk so neenake, zato sem pri interpretaciji rezultatov analize variance upoštevala Greenhouse-Geisserjevo korekcijo. Ugotovila sem, da obstaja statistično značilna razlika v pripravljenosti za višje plačilo med posameznimi kategorijam živil ($p < 0,001$). Da bi ugotovila med katerimi pari kategorij živil obstaja statistično značilna razlika v pripravljenosti za višje plačilo, sem dodatno izvedla še post-hoc parne primerjave (Bonferronijev test). Te parne primerjave so pokazale, da statistično značilna razlika v pripravljenosti za višje plačilo obstaja med vsemi pari spremenljivk ($p < 0,001$).

Na podlagi opravljenih testov lahko torej drugo hipotezo sprejemem in potrdim, da so porabniki res pripravljeni največjo premijo plačati za lokalno pridelana živila. Lokalnim živilom sledijo ekološko pridelana živila, najmanj pa so pripravljeni plačati za živila pridelana/predelana brez GSO.

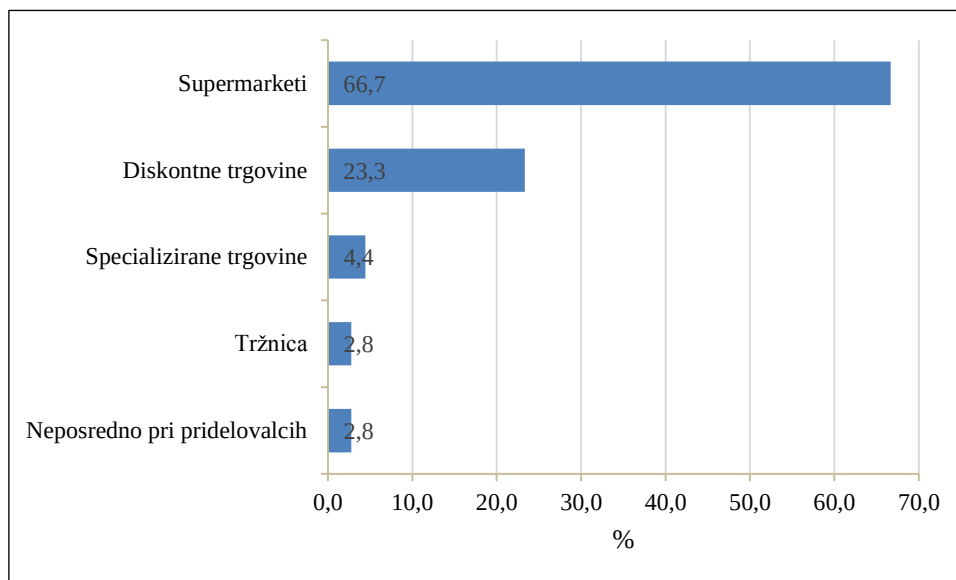
Batte et al. (2007) so na podlagi rezultatov dobljenih v podobni raziskavi izračunali tudi povprečno premijo (v %) za posamezno kategorijo analiziranih živil. Računali so s predpostavko, da so porabniki pripravljeni plačati vsaj toliko, kolikor znaša minimum razreda, ki so ga izbrali. Na tak način sem izračunala višine premij za vse tri kategorije živil, ki sem jih vključila v analizo. Ugotovila sem, da so porabniki za lokalno pridelana živila v povprečju pripravljeni plačati vsaj 12,23 % premijo, za ekološko pridelana živila ta premija znaša vsaj 9,64 %, za živila pridelana/predelana brez GSO pa 6,66 %.

3.4.4 Vpliv lokacije nakupa na pripravljenost za višje plačilo

V tretjem vprašanju sem anketirance spraševala, kje najpogosteje nakupujejo živila. Na vprašanje je odgovorilo vseh 180 anketirancev. Izkazalo se je, da velika večina, kar 120 anketirancev (oziroma 66,7 %), najpogosteje nakupuje živila v supermarketih (Mercator,

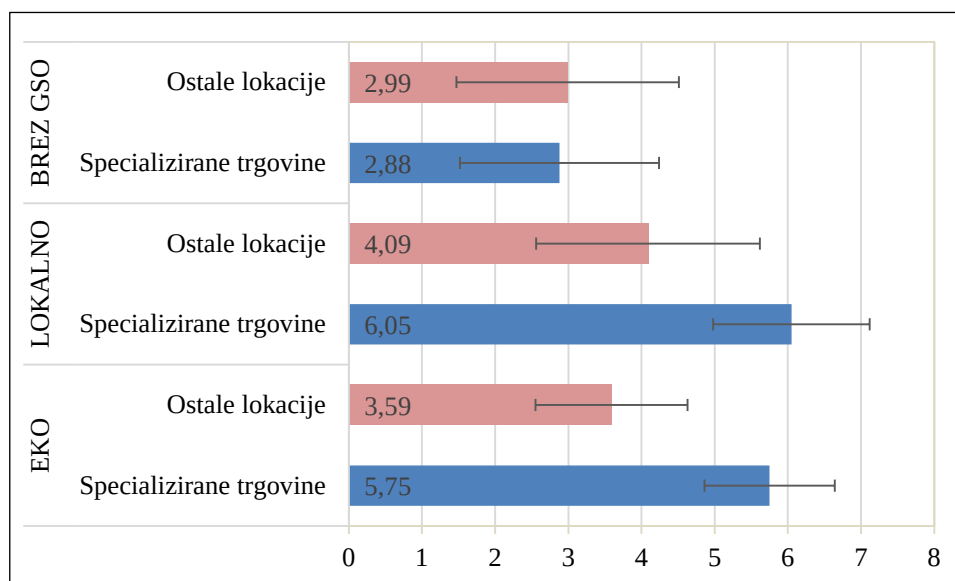
Spar, Tuš). Najnižji pa je delež tistih, ki večino nakupov hrane opravijo na tržnici ali neposredno pri pridelovalcih. Na Sliki 25 so prikazani podatki o najpogostejši lokaciji nakupa živil.

Slika 25: Najpogostejša lokacija nakupa hrane (v %)

Odgovori na to vprašanje so služili tudi kot podlaga za preverjanje tretje hipoteze (H3: Porabniki, ki pogosteje nakupujejo v specializiranih trgovinah, so za certificirana živila pripravljeni plačati višjo ceno od ostalih porabnikov.). Za preverjanje te hipoteze sem upoštevala odgovore 171 anketirancev, ki so odgovorili tudi na vprašanje o pripravljenosti za višje plačilo. Od teh jih živila najpogosteje nakupuje v specializiranih trgovinah (Kalček, Vita Care) 8, ostali pa najpogosteje nakupujejo na drugih lokacijah. Hipotezo sem preverila s pomočjo T-testa za neodvisna vzorca (Priloga 5). Hipotezo lahko potrdim za ekološka in lokalno pridelana živila (v obeh primerih je $p < 0,001$), za živila pridelana/predelana brez GSO pa ne. Z 99,9 % verjetnostjo torej lahko trdim, da so porabniki, ki živila nakupujejo večinoma v specializiranih trgovinah pripravljeni za ekološka in lokalno pridelana živila plačati višjo premijo kot porabniki, ki živila večinoma nakupujejo drugje. Tudi iz Slike 26 je razvidno, da so tisti, ki hrano nakupujejo v specializiranih trgovinah pripravljeni na plačilo precej višje premije za ekološka in lokalno pridelana živila, kot porabniki, ki nakupujejo drugje. Za živila pridelana/predelana brez GSO pa so tisti, ki nakupujejo pretežno v specializiranih trgovinah pripravljeni plačati celo nižjo premijo kot porabniki, ki nakupujejo drugje, vendar ta razlika ni statistično značilna.

Slika 26: Razlike v pripravljenosti za višje plačilo med kupci v specializiranih trgovinah ter tistimi, ki pretežno nakupujejo drugje (srednja vrednost +/- standardni odklon)

3.4.5 Pomen izobrazbe in višine dohodka na družinskega člana na pripravljenost za višje plačilo

Na vprašanja povezana z demografskimi podatki je odgovorilo 171 anketirancev. V sklopu teh vprašanj sem anketirance med drugim spraševala tudi po najvišji zaključeni izobrazbi. Ta podatek mi je služil pri preverjanju četrte hipoteze (H4: Porabniki z višjo stopnjo izobrazbe so pripravljeni za certificirana živila plačati več kot tisti z nižjo izobrazbo.). Hipotezo sem preverila s pomočjo Spearmanovega koeficienta korelacije za vsako kategorijo certificiranih živil posebej (Priloga 6). Izkazalo se je, da obstaja statistično značilna pozitivna, a šibka (Spearmanov koeficient korelacije za ekološka živila je 0,22 ($p < 0,01$), za lokalno pridelana živila pa 0,16 ($p < 0,05$)) povezanost med pripravljenostjo za višje plačilo za certificirana ekološka živila in lokalno pridelana živila ter stopnjo izobrazbe. Tako lahko za certificirana ekološka živila in lokalno pridelana živila hipotezo potrdim ter trdim, da so porabniki z višjo stopnjo izobrazbe za ta živila pripravljeni plačati več kot porabniki z nižjo stopnjo izobrazbe. Za živila pridelana/predelana brez GSO hipoteze ne morem potrditi.

Z anketo sem pridobila tudi podatke o višini mesečnega neto dohodka na družinskega člana v gospodinjstvih anketirancev. Tako sem lahko preverila peto hipotezo (H5: Porabniki z višjimi dohodki na družinskega člana so za certificirana živila pripravljeni plačati več kot porabniki z nižjimi dohodki na družinskega člana.). Hipotezo sem preverila s pomočjo Pearsonovega korelacijskega koeficienta za vsako kategorijo certificiranih živil posebej (Priloga 7). Za ekološka in lokalno pridelana živila lahko hipotezo potrdim. Torej velja, da so porabniki z višjimi dohodki na družinskega člana za ekološka in lokalno

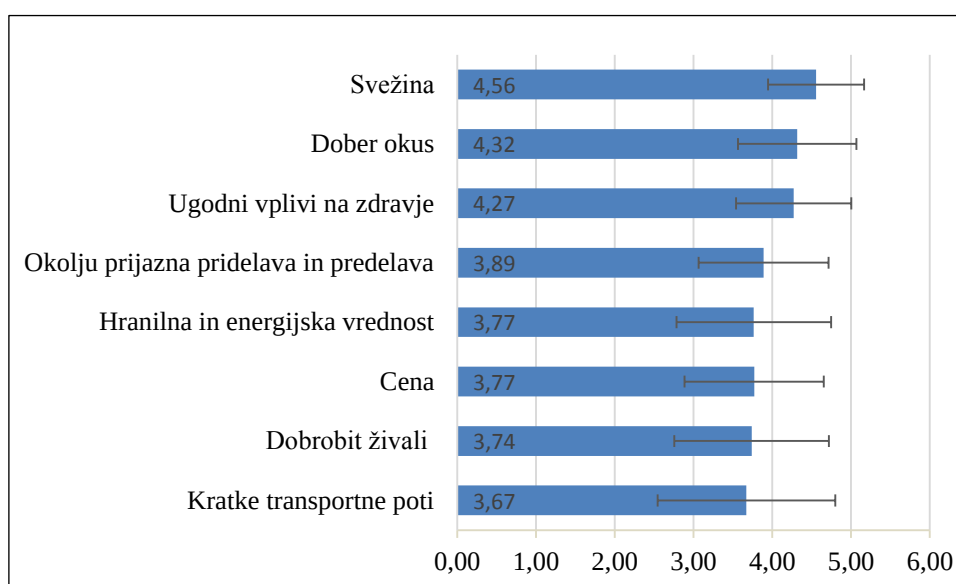
pridelana živila pripravljeno plačati več kot porabniki z nižjimi dohodki na družinskega člana. Povezanost med dohodkom in pripravljenostjo za višje plačilo je v obeh primerih statistično značilna ($p < 0,01$) pozitivna, a v obeh primerih šibka. Pearsonov korelacijski koeficient za ekološka živila je 0,23, za lokalno pridelana živila pa 0,27. Za živila pridelana/predelana brez GSO pa hipoteze ne morem potrditi.

Da bi preverila, ali še katera od ostalih socio-demografskih značilnosti vpliva na pripravljenost porabnikov za višje plačilo za certificirana živila, sem s pomočjo T-testa za neodvisna vzorca testirala še vpliv spola in prisotnosti otrok v gospodinjstvu. Vendar za nobeno od kategorij certificiranih živil nisem mogla dokazati statistično značilnega vpliva spola in prisotnosti otrok na pripravljenost za višje plačilo.

3.4.6 Lastnosti živil, ki vplivajo na pripravljenost za višje plačilo

V četrtem vprašanju sem anketirance spraševala, kako pomembni so pri nakupu živil za njih določeni dejavniki oziroma lastnosti živil. Anketiranci so odgovore podali v obliki 5-stopenjske Likertove lestvice, kjer so ocene pomenile 1 – sploh ni pomembno, 2 – ni pomembno, 3 – ni niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno in 5 – zelo pomembno. Odgovore je podalo vseh 180 anketirancev. Pri izbiri živil največji pomen pripisujejo svežini (povprečna ocena 4,56 in standardni odklon 0,61). Sledita pa dober okus ter ugodni vplivi na zdravje. Najmanjši pomen pa anketiranci pripisujejo pomenu kratkih transportnih poti od pridelovalcev do prodajnega mesta ter dobrobiti živali v pridelavi živil živalskega izvora. Tudi ceni med vsem dejavniki ne pripisujejo največjega pomena. Pomen posameznih dejavnikov je prikazan tudi na Sliki 27.

Slika 27: Pomen, ki ga porabniki pripisujejo določenim lastnostim pri izbiri živil (srednja vrednost +/- standardni odklon)

To vprašanje je služilo tudi za preverjanje dveh hipotez:

H6a: Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna svežina, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.

H6b: Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna hranilna vrednost, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.

Za preverjanje hipotez sem upoštevala le odgovore 171 anketirancev, ki so odgovorili tudi na vprašanje o pripravljenosti za višje plačilo. Obe hipotezi sem preverila s pomočjo Pearsonovega korelacijskega koeficienta in sicer za vsako kategorijo živil posebej. Za vse tri kategorije je korelacija med svežino in pripravljenostjo za višje plačilo statistično značilna in pozitivna. Za ekološka živila in živila pridelana/predelana brez GSO je povezava sicer šibka (za ekološka živila je Pearsonov korelacijski koeficient 0,28 ($p < 0,001$), za živila pridelana/predelana brez GSO pa 0,18 ($p < 0,05$)), za lokalno pridelana živila pa je povezava srednje močna (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,44 ($p < 0,001$)). Hipotezo 6a (Priloga 8) lahko torej potrdim za vse tri kategorije živil in trdim, da so porabniki, ki jim je svežina živil bolj pomembna, za vse tri kategorije certificiranih živil pripravljeni plačati več.

Hipotezo 6b (Priloga 9) pa lahko na podlagi izračunanih korelacijskih koeficientov zavrnem za vse tri kategorije živil ($p > 0,05$) in ugotovim, da pomen, ki ga porabniki pripisujejo hranilni vrednosti živil ne vpliva statistično značilno na njihovo pripravljenost za višje plačilo za nobeno od analiziranih kategorij živil.

Dodatno sem preverila, če še katera od drugi lastnosti statistično značilno vpliva na pripravljenost za višje plačilo. Ugotovila sem, da pomen, ki ga porabniki pripisujejo dobremu okusu ne vpliva na pripravljenost za višje plačilo za nobeno od kategorij certificiranih živil. Pomen, ki ga ima za porabnike cena, vpliva statistično značilno negativno na pripravljenost za višje plačilo za ekološka in lokalno pridelana živila, za živila pridelana/predelana brez GSO pa ta povezava ni statistično značilna. Za živila pridelana/predelana brez GSO tudi ni statistično značilne povezave med pomenom ugodnih vplivov na zdravje in pripravljenostjo za višje plačilo, za ostale značilnosti pa obstaja šibka pozitivna korelacija s pripravljenostjo za višje plačilo. Statistično značilna pozitivna, a šibka korelacija obstaja tudi med pomenom ugodnih vplivov na zdravje, prijaznosti do okolja, kratkih transportnih poti in dobrobiti živali ter pripravljenostjo za višje plačilo za ekološka in lokalno pridelana živila. Še najmočnejša je povezava med pomenom kratkih transportnih poti in pripravljenostjo za višje plačilo za lokalno pridelana živila (Pearsonov koeficient korelacije 0,37 ($p < 0,001$)).

3.4.7 Zaupanje v označbe in pripravljenost za višje plačilo

Zaupanje v označbe sem preverjala za vsako kategorijo certificiranih živil s sklopom štirih trditev, prirejenih po Teng in Wang (2015). Anketiranci so trditve, ki so se nanašala na zaupanje v pridelovalce, prodajalce, same certifikate ter certifikacijske organe ocenjevali na osnovi 5-stopenjske Likertove lestvice z ocenami od 1 – se sploh ne strinjam do 5 – se zelo strinjam. Dobljene rezultate sem najprej ovrednotila s pomočjo koeficienta Cronbach α (Priloga 10), ki se uporablja za vrednotenje zanesljivosti in konsistentnosti ocenjevalne lestvice. Za vse tri kategorije certificiranih živil je koeficient večji od 0,8 kar kaže na dobro notranjo konsistentnost lestvic.

Na podlagi primerjave povprečij vseh enot za posamezne kategorije certificiranih živil sem ugotovila, da anketiranci najbolj zaupajo oznakam lokalne pridelave (Tabela 3), kjer povprečje ocen vseh enot lestvice znaša 3,64 (standardni odklon 0,81). Sledijo oznake 'pridelano/predelano brez GSO (Tabela 4) s povprečjem ocen vseh enot 3,62 (standardni odklon 0,76) ter na koncu še ekološke oznake (Tabela 2) s povprečjem ocen vseh enot 3,56 (standardni odklon 0,75). Kot je vidno, so razlike v povprečjih ocenjevalnih lestvic majhne. Pri vseh treh kategorijah certificiranih živil pa se kaže najmanjše zaupanje v prodajalce.

Tabela 2: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v ekološke označbe

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Menim, da se proizvajalci ekoloških živil zavedajo svoje odgovornosti	3,64	0,81
Menim, da prodajalci certificiranih ekoloških živil res prodajajo kakovostno ekološko hrano	3,46	0,79
Zaupam ekološkemu certifikatom	3,53	0,91
Zaupam institucijam, ki podeljujejo certifikate ekološke pridelave	3,61	0,93
Povprečje vseh enot	3,56	0,75

Tabela 3: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v označbe porekla

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Menim, da se proizvajalci lokalno pridelanih živil zavedajo svoje odgovornosti	3,68	0,74
Menim, da prodajalci lokalno pridelanih živil res prodajajo kakovostno lokalno hrano	3,53	0,78
Zaupam oznakam porekla	3,69	0,89
Zaupam inštitucijam, ki podeljujejo oznake porekla	3,64	0,93
Povprečje vseh enot	3,64	0,81

Tabela 4: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o zaupanju v označbe 'pridelano/predelano brez GSO'

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Menim, da se proizvajalci, ki proizvajajo in predelujejo živila brez GSO zavedajo svoje odgovornosti	3,68	0,85
Menim, da prodajalci, ki prodajajo živila brez GSO res prodajajo kakovostna živila	3,51	0,89
Zaupam certifikatom 'pridelano/predelano brez GSO'	3,67	0,88
Zaupam inštitucijam, ki podeljujejo certifikate 'pridelano/predelano brez GSO'	3,64	0,91
Povprečje vseh enot	3,62	0,76

Na podlagi odgovorov na te tri sklope vprašanj sem preverila tudi sedmo hipotezo (H7: Porabniki, ki bolj zaupajo oznakam, so pripravljeni za certificirana živila plačati več.). Za preverjanje hipotez sem upoštevala le odgovore 171 anketirancev, ki so odgovorili tudi na vprašanje o pripravljenosti za višje plačilo. Hipotezo sem preverila s pomočjo Pearsonovega koeficienta korelacije med sestavljeno spremenljivko 'zaupanje v oznako', ki sem jo izračunala kot povprečje vseh štirih trditev ter pripravljenostjo za višje plačilo (Priloga 11). Ugotovila sem, da obstaja statistično značilna pozitivna, a šibka korelacija med zaupanjem v oznake in pripravljenostjo na višje plačilo za vse tri kategorije

certificiranih živil ($p < 0,001$) (Pearsonov koeficient korelacije je za lokalno pridelana živila 0,31, za živila pridelana/predelana brez GSO 0,32 in za ekološka živila 0,38). Hipotezo torej lahko potrdim za vse tri kategorije certificiranih živil in zaključim, da so porabniki, ki bolj zaupajo označbam, za označena živila pripravljeni plačati več.

3.4.8 Mnenje o certificiranih živilih in pripravljenost za višje plačilo

Podobno kot zaupanje sem tudi mnenje o posameznih označbah preverjala za vsako kategorijo certificiranih živil posebej s sklopom štirih, oziroma v primeru lokalno pridelanih živil petih trditev, prirejenih po Teng in Wang (2015). Anketiranci so na trditve, ki so se nanašale na značilnosti certificiranih živil (okus, vplivi na zdravje, varnost, vplivi na okolje) odgovarjali na osnovi 5-stopenjske Likertove lestvice z ocenami od 1 – se sploh ne strinjam do 5 – se zelo strinjam. Za lokalno pridelana živila je bila dodana še trditev o podpori lokalnim pridelovalcem, ki je lahko za mnoge porabnike pomemben motiv pri izbiri lokalno pridelanih živil. Dobljene rezultate sem tudi v tem primeru najprej ovrednotila s pomočjo koeficienta Cronbach α (Priloga 12). Koeficient za ekološka in lokalno pridelana živila je večji od 0,8 kar kaže na dobro notranjo konsistentnost lestvic, za živila pridelana/predelana brez GSO pa je celo 0,91 in torej kaže na odlično notranjo konsistentnost.

Na podlagi primerjave povprečij vseh enot za posamezne kategorije certificiranih živil lahko ugotovim, da imajo porabniki najboljše mnenje o lokalno pridelanih živilih (Tabela 6), pri katerih je povprečje ocen vseh enot lestvice kar 4,01 (standardni odklon 0,74). S srednjo vrednostjo 4,53 pa posebej izstopa mnenje, da z nakupom lokalno pridelanih živil podpirajo lokalne pridelovalce. Visoka je tudi povprečna ocena vseh enot za ekološka živila in znaša 3,97 (standardni odklon 0,66) (Tabela 5). Najslabše mnenje pa imajo porabniki o živilih pridelanih/predelanih brez GSO, pri katerih je povprečje ocen vseh enot 3,55 (standardni odklon 0,92) (Tabela 7).

Tabela 5: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o ekoloških živilih

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Ekološka živila so boljšega okusa od konvencionalnih	3,58	0,89
Ekološka živila so bolj zdrava od konvencionalnih	4,18	0,78
Ekološka živila so bolj varna od konvencionalnih	3,97	0,81
Ekološka živila so okolju bolj prijazna od konvencionalnih	4,17	0,75
Povprečje vseh enot	3,97	0,66

Tabela 6: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o lokalno pridelanih živilih

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Lokalno pridelana živila so boljšega okusa od uvoženih	3,84	0,94
Lokalno pridelana živila so bolj zdrava od uvoženih	3,93	0,94
Lokalno pridelana živila so bolj varna od uvoženih	3,82	0,95
Lokalno pridelana živila so okolju bolj prijazna od uvoženih	3,95	0,92
Z nakupom lokalno pridelanih živil podpiram domače pridelovalce	4,53	0,78
Povprečje vseh enot	4,01	0,74

Tabela 7: Srednje vrednosti in standardni odkloni posameznih trditev o živilih pridelanih/predelanih brez GSO

	Srednja vrednost	Standardni odklon
Živila z oznako 'pridelano/predelano brez GSO' so boljšega okusa od konvencionalnih	3,19	0,90
Živila z oznako 'pridelano/predelano brez GSO' so bolj zdrava od konvencionalnih	3,73	1,05
Živila z oznako 'pridelano/predelano brez GSO' so bolj varna od konvencionalnih	3,68	1,10
Živila z oznako 'pridelano/predelano brez GSO' so okolju bolj prijazna od konvencionalnih	3,59	1,08
Povprečje vseh enot	3,55	0,92

Na podlagi dobljenih odgovorov na te tri sklope vprašanj se preverila osmo hipotezo (H8: Porabniki, ki imajo bolj pozitivno mnenje o certificiranih živilih, so zanje pripravljeni plačati več.). Upoštevala sem odgovore 171 anketirancev, ki so odgovorili tudi na vprašanje o pripravljenosti za višje plačilo. Tudi to hipotezo sem preverila s Pearsonovim koeficientom korelacije med sestavljeno spremenljivko 'pozitivno mnenje' o posamezni kategoriji certificiranih živilih, ki sem jo izračunala kot povprečje vseh štirih (oziroma v

primeru lokalno pridelanih živil petih) trditev, ter pripravljenostjo na višje plačilo za ta certificirana živila (Priloga 13). Obstaja statistično značilna, pozitivna korelacija med pozitivnim mnenjem in pripravljenostjo za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil ($p < 0,001$). V primeru ekoloških živil in živil pridelanih/predelanih brez GSO je ta povezava srednje močna (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,40 za ekološka živila in 0,48 za živila brez GSO), v primeru lokalno pridelanih živil pa šibka (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,33). Hipotezo torej lahko potrdim za vse tri kategorije certificiranih živil in trdim, da so porabniki, ki imajo o certificiranih živilih boljše, bolj pozitivno mnenje, za ta živila pripravljeni plačati več.

3.4.9 Pomen označb ekološke pridelave, lokalne pridelave ter pridelave brez GSO po posameznih skupinah živil

S pomočjo vprašanj 7, 10 in 13 v vprašalniku (Priloga 2) sem želela izvedeti, ali obstajajo razlike, v pomenu označb med posameznimi skupinami živil. Ogorevc Račič et al. (2010) so v svoji raziskavi o odnosu porabnikov do ekoloških živil namreč ugotovili, da je porabnikom ekološki certifikat različno pomemben za različne skupine živil. Anketirance sem zato spraševala, kako pomembne so jim posamezne označbe (ekološka, lokalna pridelava, pridelava brez GSO) pri odločitvi za nakup posameznih skupin živil. V raziskavo sem vključila vse glavne skupine živilskih proizvodov – sadje, zelenjavo, žita in izdelke iz žit, meso in mesne izdelke, mleko in mlečne izdelke, jajca, med in vino. Anketiranci so svoje odgovore o pomenu označbe pri odločitvi za nakup posameznih skupin živil podali v obliki 5-stopenjske lestvice z ocenami 1 – sploh ni pomembna, 2 – ni pomembna, 3 – ni ne pomembna ne nepomembna, 4 – pomembna, 5 – zelo pomembna. Na podlagi dobljenih odgovorov sem preverila naslednji hipotezi:

H9: Pomen, ki ga porabniki pripisujejo posameznim označbam, se statistično značilno razlikuje med skupinami živil.

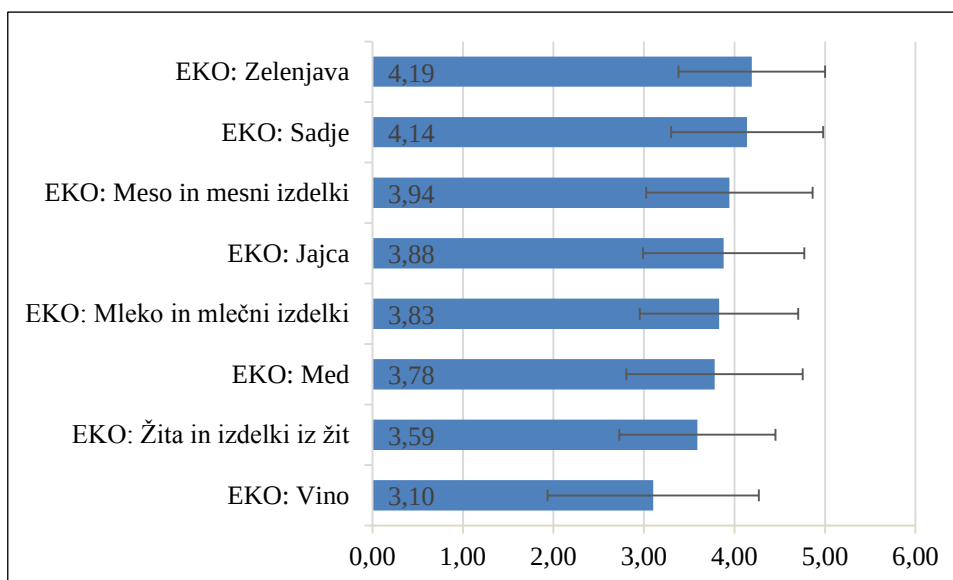
H10: Pri posameznih skupinah živil obstajajo statistično značilne razlike v naklonjenosti porabnikov do različnih označb.

Za preverbo devete hipoteze sem razlike v povprečnih vrednostih za posamezne skupine živil testirala z analizo variance za ponovljene meritve za vsako kategorijo certificiranih živil posebej. Ker je Mauchlyev test sferičnosti v vseh primerih statistično značilen ($p < 0,001$) in sferičnost torej ni izpolnjena, sem pri interpretaciji rezultatov analize variance upoštevala t.i. Greenhouse-Geisserjevo korekcijo (Priloga 14). Ugotovila sem, da obstajajo statistično značilne razlike v pomenu, ki ga porabniki pripisujejo ekološki pridelavi / lokalni pridelavi / pridelavi/predelavi brez GSO za različne skupine živil ($p < 0,001$). Deveto hipotezo lahko torej potrdim za vse tri kategorije certificiranih živil in z 99,9 % gotovostjo trdim, da porabniki oznakam pripisujejo različno velik pomen za različne skupine živil. Da bi preverila, med katerimi skupinami živil obstajajo statistično značilne

razlike, sem naredila še post-hoc Bonferronijev test za vse pare živil za vsako kategorijo certificiranih živil posebej.

Porabnikom se zdi označba ekološke pridelave pri odločitvi za nakup najpomembnejša za zelenjavo (povprečna ocena 4,19, standardni odklon 0,81), sadje (povprečna ocena 4,14, standardni odklon 0,84) ter meso in mesne izdelke (povprečna ocena 3,94, standardni odklon 0,92), najmanjši pomen pa pripisujejo tej označbi pri vinu (povprečna ocena 3,10, standardni odklon 1,17) ter žitih in izdelkih iz žit (povprečna ocena 3,59, standardni odklon 0,86). Med zelenjavo in sadjem tudi ne obstaja statistično značilna razlika v pomembnosti certifikata ekološke pridelave. Obstajajo pa statistično značilne razlike v pomembnosti ekološkega certifikata med zelenjavo in vsemi ostalimi skupinami živil. Statistično značilne so tudi razlike v pomembnosti ekološke pridelave med sadjem ter žiti in izdelki iz žit, mlekom in mlečnimi izdelki, jajci, medom in vinom. Med skupinami živil živalskega izvora (meso in mesni izdelki, mleko in mlečni izdelki ter jajca) ni statistično značilnih razlik v pomenu certifikata ekološke pridelave. Kolikšno pomembnost pripisujejo porabniki certifikatu ekološke pridelave za posamezne skupine živil je prikazano tudi na Sliki 28.

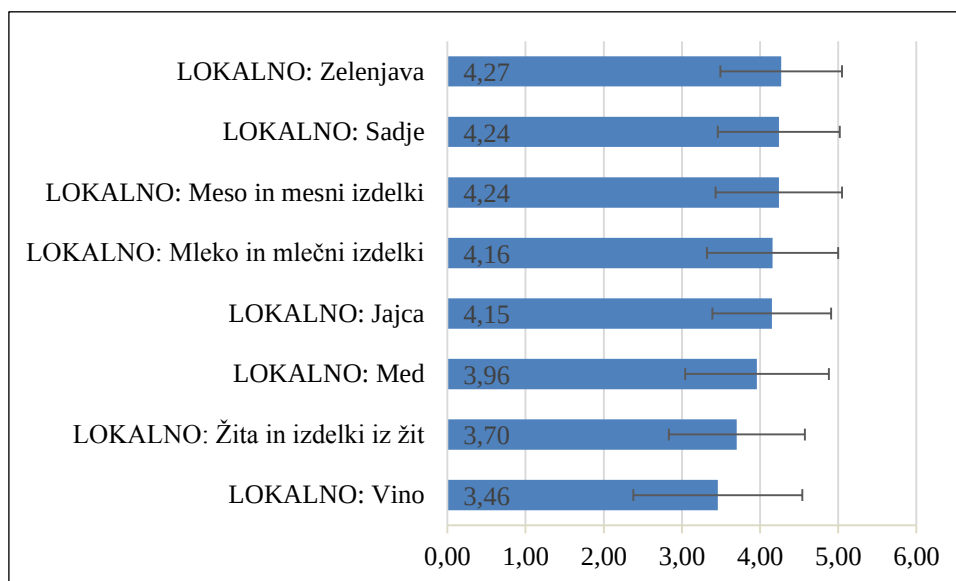
*Slika 28: Pomembnost certifikata ekološke pridelave pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil
(srednja vrednost +/- standardni odklon)*

Porabniki pripisujejo v povprečju lokalni pridelavi največji pomen pri odločitvi za nakup zelenjave (povprečna ocena 4,27, standardni odklon 0,78), sadja (povprečna ocena 4,24, standardni odklon 0,78) ter mesa in mesnih izdelkov (povprečna ocena 4,24, standardni odklon 0,81), najmanj pa se jim zdi lokalna pridelava pomembna pri vinu (povprečna ocena 3,46, standardni odklon 1,08) ter žitih in izdelkih iz žit (povprečna ocena 3,70, standardni odklon 0,87). Med sadjem, zelenjavo, mesom in mesnimi izdelki, mlekom in

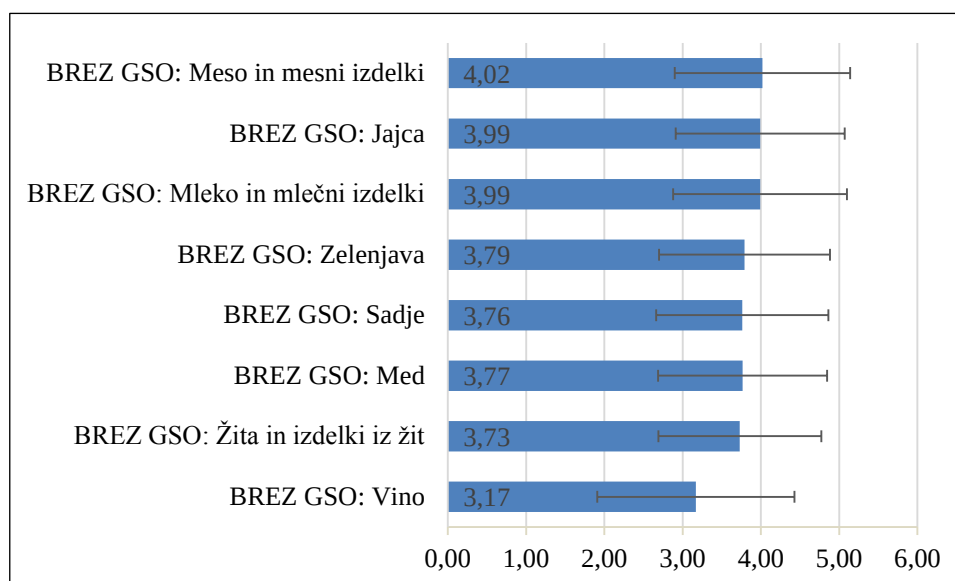
mlečnimi izdelki ter jajci ni statistično značilnih razlik v pomenu oznake lokalne pridelave. Obstajajo pa statistično značilne razlike v pomenu oznake lokalne pridelave med žiti in izdelki iz žit ter vsemi ostalimi skupinami živil. Enako velja tudi za med in vino. Pomembnost lokalne pridelave po posameznih skupinah živil je prikazana na Sliki 29.

*Slika 29: Pomembnost oznake lokalne pridelave pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil
(srednja vrednost +/- standardni odklon)*

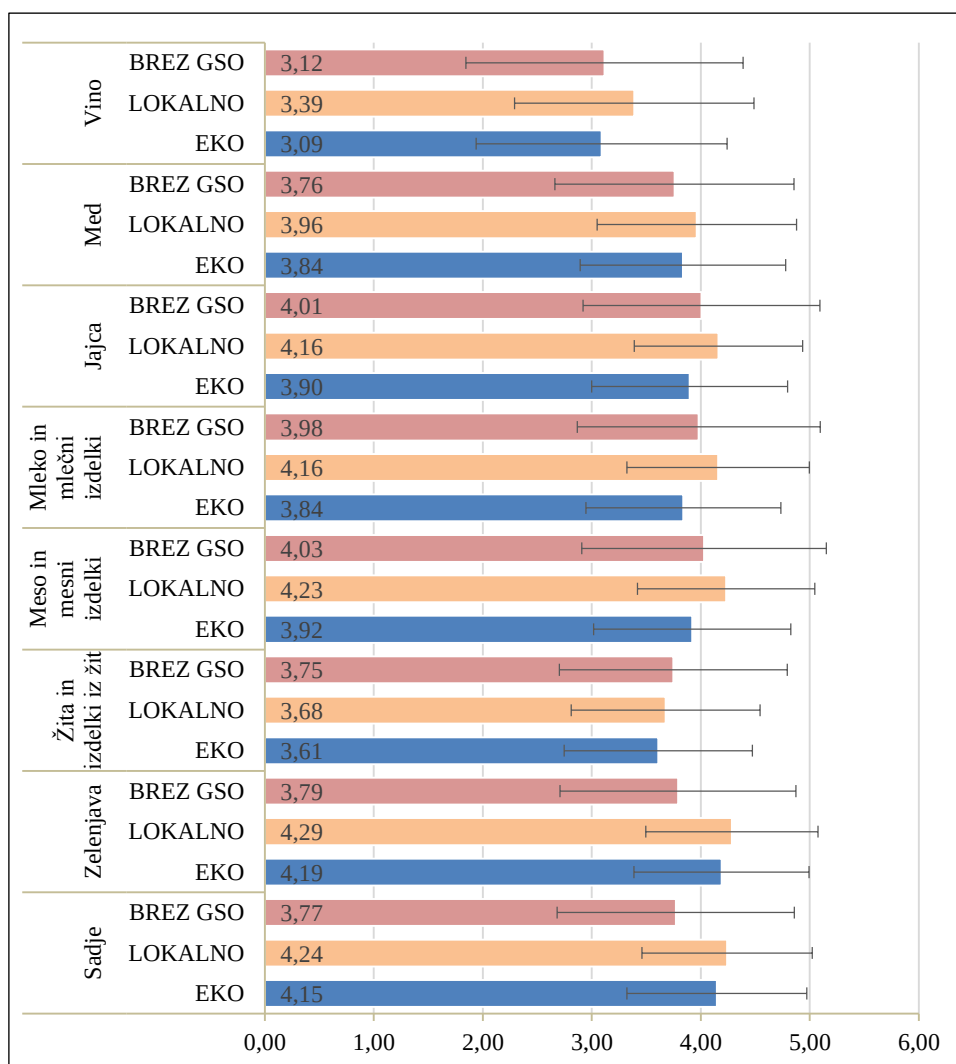
V povprečju pripisujejo anketiranci največji pomen oznaki 'pridelano/predelano brez GSO' pri odločitvi za nakup živil živalskega izvora, torej mesa in mesnih izdelkov (povprečna ocena 4,02, standardni odklon 1,12), mleka in mlečnih izdelkov (povprečna ocena 3,99, standardni odklon 1,11) ter jajc (povprečna ocena 3,99, standardni odklon 1,08), najmanjši pomen pa pri vinu (povprečna ocena 3,17, standardni odklon 1,26). V pomenu oznake 'pridelano/predelano brez GSO' za meso in mesne izdelke, mleko in mlečne izdelke ter jajca tudi ni statistično značilne razlike. Primerljiva je tudi pomembnost oznake 'pridelano/predelano brez GSO' za zelenjavo, sadje, žita in izdelke iz žit ter med. Pomembnost oznake 'pridelano/predelano brez GSO' po posameznih skupinah živil je prikazana na Sliki 30.

Slika 30: Pomembnost certifikata 'pridelano/predelano brez GSO' pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil (srednja vrednost +/- standardni odklon)

Tudi deseto hipotezo sem preverila s pomočjo analize variance za ponovljene meritve. Tudi pri tej hipotezi sem, ko je bilo to potrebno zaradi neizpolnjenega pogoja sferičnosti (pri vseh skupinah živil razen pri žitih in izdelkih iz žit ter pri vinu), upoštevala Greenhouse-Geisserjevo korekcijo (Priloga 15). Hipotezo lahko sprejemem za vse skupine živil z izjemo žit in izdelkov iz žit ter trdim, da obstajajo statistično značilne razlike ($p < 0,05$) v naklonjenosti porabnikov do različnih označb pri vseh skupinah živil razen pri žitih in izdelkih iz žit. Da bi ugotovila med katerimi označbami obstajajo statistično značilne razlike pri posameznih skupinah živil, sem izvedla še post-hoc parne primerjave (Bonferronijev test). Tako sem ugotovila, da pri sadju med oznakama lokalno in ekološko ni statistično značilnih razlik v pomembnosti, razlika pa obstaja med vsako od njiju in oznako 'brez GSO'. Enako velja tudi pri zelenjavi. Pri žitih in izdelkih iz žit ni statistično značilne razlike v pomembnosti oznak med nobenim od parov. Pri mesu in mesnih izdelkih obstaja statistično značilna razlika med oznakama ekološko in lokalno, oznaka lokalno se statistično značilno razlikuje tudi od oznake 'brez GSO', med oznako ekološko in 'brez GSO' pa ni statistično značilnih razlik. Pri mleku in mlečnih izdelkih ter pri jajcih obstaja statistično značilna razlika med oznakama ekološko in lokalno, med ostalimi pari pa statistično značilnih razlik ni. Pri medu obstaja statistično značilna razlika med oznakama lokalno in 'brez GSO', med ostalimi pari pa ni statistično značilnih razlik. Pri vinu pa obstaja statistično značilna razlika med oznakama ekološko in lokalno ter lokalno in 'brez GSO', med ekološko in 'brez GSO' pa ni statistično značilne razlike. Je pa pri vseh skupinah živil z izjemo žit in izdelkov iz žit za porabnike pri odločitvi za nakup najpomembnejša oznaka lokalne pridelave. Primerjava pomembnosti različnih oznak po skupinah živil je predstavljena tudi na Sliki 31.

Slika 31: Primerjava pomembnosti označb ekološke, lokalne pridelave ter pridelave brez GSO pri odločitvi za nakup po posameznih skupinah živil (srednja vrednost +/- standardni odklon)

3.5 Ugotovitve raziskave

V magistrski nalogi sem s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika z zaprtim tipom vprašanj raziskovala stališča porabnikov do certificiranih živil. V raziskavo sem vključila certificirana ekološka živila, lokalno pridelana živila in živila pridelana/predelana brez GSO. Na vsa anketna vprašanja je odgovorilo 171 anketirancev ali 44,9 % vseh, ki so kliknili na nagovor ankete. Še 9 anketirancev je na vprašalnik odgovorilo le delno in sem njihove odgovore lahko upoštevala le pri preverjanju nekaterih hipotez. Med anketiranci so prevladovalе ženske, ki jih je bilo 77,2 %. Starost anketirancev se je gibala med 19 in 85 let, s povprečjem 41 let. Več kot polovica anketirancev je bila stara do 40 let. Anketiranci so bili večinoma visoko izobraženi. Le dobra četrtina (26,3 %) jih je imela zaključeno le srednjo šolo ali manj. Nizek delež anketirancev starejših od 60 let ter tistih z nižjo izobrazbo gre vsaj delno pripisati tudi dejstvu, da sem uporabila spletno anketo, ki zahteva

vsaj določeno mero računalniške pismenosti. Več kot polovica (57,3 %) anketirancev živi v gospodinjstvih brez otrok oziroma so ti starejši od 18 let. Največji delež anketirancev ima mesečni neto dohodek na družinskega člana med 500 in 750 € (23,4 %) ter med 1.000 in 1.250 € (21,6 %).

Ugotovila sem, da velika večina porabnikov pred nakupom označbe na živilih preverja vsaj občasno. Le 4,4 % anketirancev je trdilo, da označb ne preverjajo nikoli. V raziskavi, ki jo je leta 1997 izvedla Wendel med norveškimi porabniki, je bil delež, ki vsaj občasno preverja označbe na živilih 79 %. Potrdila pa sem tudi hipotezo H1 (Porabniki pred nakupom pogosto preverjajo označbe na živilih.).

Največ porabnikov ob preverjanju označb zanima podatek o poreklu živila, ki ga vsaj občasno preverja 70,3 % anketirancev. Tudi številne druge raziskave kažejo, da je informacija o poreklu živila za porabnike vedno bolj pomembna. Nekateri izdelki, ki jih povezujemo z določeno državo oziroma regijo, imajo med porabniki visok ugled (npr. francoska vina, parmezan, ...) (Steenkamp, 1997, str. 148). Številne raziskave (Pearson et al., 2011; Adams & Salois, 2010; Gracia et al., 2013) pa ugotavljajo predvsem, da dajejo porabniki vedno večji poudarek lokalni pridelavi. Precej porabnikov zanimajo tudi sestavine izdelka (58,1 %) ter vsebnost aditivov (40,1 %). Najmanj anketirancev (12,8 %) pa je odgovorilo, da pred nakupom preverjajo prisotnost alergenov v živilih. Gre za informacije, ki so sicer zelo pomembne in morajo biti obvezno navedene, a so namenjene ožjemu krogu porabnikov, ki se sami ali v družini spopadajo z alergijami.

Od označb, ki so predmet te raziskave, je torej za porabnike najbolj zanimivo poreklo živil, čeprav samo po tem odgovoru še ne moremo trditi, da dajejo prednost lokalni pridelavi. Sledijo označbe, ki zagotavljajo, da živila ne vsebujejo GSO (32 %) ter s 25,6 % še označbe o ekološki pridelavi.

Za ugotavljanje pripravljenosti za višje plačilo sem uporabila hipotetično metodo. Anketiranci so na 7-stopenjski lestvici določili, koliko več od konvencionalnih živil so pripravljeni plačati za posamezno kategorijo certificiranih živil. Porabniki so največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila. Premija, izračunane po metodi, ki so jo uporabili Batte et al. (2007), za lokalno pridelana živila znaša 12,23 %. Sledijo ekološko pridelana živila z 9,64 % premijo, najmanj pa so porabniki pripravljeni plačati za živila pridelana/predelana brez GSO (premija znaša 6,66 %). S tem sem tudi potrdila hipotezo H2 (Porabniki so med ekološkimi, lokalno pridelanimi in živila pridelanimi brez GSO največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila.). Takšen rezultat je povsem v skladu z ugotovitvami več tujih raziskav, ki ugotavljajo, da se porabniki vedno bolj obračajo k lokalno pridelanim živilom. Tako sta Loureiro in Hine (2002) prišli do podobnih ugotovitev vendar so bili v njuni raziskavi anketiranci za vse tri kategorije živil pripravljeni plačati nižjo premijo. Največ, 9,37 % več, so bili pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila. Tudi sami sta poudarili, da so premije, ki sta jih v raziskavi

pridobili, nizke in ugotavljata, da je to vsaj delno posledica dejstva, da sta pripravljenost za višje plačilo preverjali na primeru krompirja, za katerega je značilno, da prehranska vrednost, izgled in svežina pogosto niso najpomembnejši dejavniki pri odločitvi za nakup (Loureiro & Hine, 2002, str. 478). Nekoliko drugačni pa so rezultati, ki so jih dobili Batte et al. (2007), ki so pripravljenost za višje plačilo preverjali na primeru žitaric za zajtrk. Poleg ekoloških živil, lokalno pridelanih živil in živil brez GSO so v analizo vključili še druge kategorije certificiranih živil (z nižjim deležem ekoloških sestavin, brez pesticidov). Rezultati njihove raziskave pa so pokazali, da so porabniki največ pripravljeni plačati za ekološka živila, sledijo lokalno pridelana živila, najmanj pa so bili tudi v tej raziskavi porabniki plačati za živila pridelana/predelana brez GSO. Premije v njihovi raziskavi so bile tudi bistveno višje, saj so bili anketiranci za certificirana živila pripravljeni plačati tudi do 52 % premijo. Krystallis in Chryssohoidis (2005, str. 324) povzemata izsledke različnih študij, ki so merile pripravljenost za višje plačilo za ekološka živila. Premije so se v teh študijah gibale med 10 in 60 in več %. Razlike se da vsaj delno razložiti z dejstvo, da so bile raziskave delane v različnih državah z različnimi razmerami na trgu. Zanolì (1998, v Krystallis & Chryssohoidis, 2005, str. 325) pa ugotavlja, da študije v glavnem močno podcenjujejo premije, ki so jih porabniki pripravljeni plačati, na realnem trgu namreč porabniki plačujejo tudi do 300 % premije.

Raziskava, ki so jo izvedli Batte et al. (2007) je pokazala, da obstajajo velike razlike v pripravljenosti za višje plačilo med tistimi, ki večinoma nakupujejo v supermarketih ter tistimi, ki nakupujejo pretežno v specializiranih trgovinah. Tisti, ki pretežno nakupujejo v specializiranih trgovinah so bili za vse tri kategorije certificiranih živil pripravljeni plačati bistveno višje premije. V moji raziskavi se je pokazalo, da to velja za ekološka in lokalno pridelana živila, za živila pridelana/predelana brez GSO pa ne. Za lokalno pridelana živila so bili tisti, ki nakupujejo pretežno v specializiranih trgovinah pripravljeni plačati vsaj 23,5 % premijo, za ekološko pridelana živila pa vsaj 19,75 %. Za živila pridelana/predelana brez GSO pa so bili tisti, ki nakupujejo večinoma v specializiranih trgovinah pripravljeni plačati celo nižjo premijo od povprečne premije vseh anketirancev (5,88 %). Delež tistih, ki nakupujejo pretežno v specializiranih trgovinah je bil sicer zelo majhen, le 4,8 %, tako da rezultati niso povsem zanesljivi.

Sem pa na podlagi teh rezultatov lahko delno potrdila hipotezo H3 (Porabniki, ki pogosteje nakupujejo v specializiranih trgovinah, so za certificirana živila pripravljeni plačati višjo ceno od ostalih porabnikov.). Hipotezo sem lahko potrdila za ekološka živila in lokalno pridelana živila, za živila pridelana/predelana brez GSO pa sem hipotezo zavrnila.

Glede vpliva socio-demografskih podatkov so v literaturi ugotovitve zelo različne, je pa večini skupna ugotovitev, da socio-demografske značilnosti porabnikov niso tiste, ki bi odločilno vplivale na njihovo pripravljenost za višje plačilo. Loureiro in Hine (2002) sta kot edino spremenljivko, ki ima vpliva na pripravljenost za višje plačilo identificirali spremenljivko 'višji razred' v katero sta združili višjo izobrazbo in višji dohodek.

Spremenljivka ima pozitiven vpliv na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil, vendar ta vpliv za lokalno pridelana živila ni statistično značilen. Tudi Krystallis in Chryssohoidis (2005, str. 336) v svoji raziskavi nista odkrila bistvenih povezav med socio-demografskimi značilnostmi porabnikov in njihovo pripravljenostjo za višje plačilo za ekološka živila. Govindasamy in Italia (1999, v Krystallis & Chryssohoidis, 2005, str. 324) pa trdita, da so med vsemi dejavniki, ki vplivajo na pripravljenost porabnikov na višje plačilo, prav socio-demografski dejavniki med najpomembnejši, a hkrati navajata vrsto študij z zelo nasprotujočimi si rezultati o vplivu teh dejavnikov.

Na podlagi analize podatkov v svoji raziskavi sem ugotovila, da višina izobrazbe in mesečnega dohodka na družinskega člana statistično značilno pozitivno vplivata na pripravljenost porabnikov za višje plačilo za ekološka in lokalno pridelana živila. Za živila pridelana/predelana brez GSO pa tega ne morem trditi. Hipotezi H4 (Porabniki z višjo stopnjo izobrazbe so pripravljeni za certificirana živila plačati več kot tisti z nižjo izobrazbo.) in H5 (Porabniki z višjimi dohodki na družinskega člana so za certificirana živila pripravljeni plačati več kot porabniki z nižjimi dohodki na družinskega člana.) sem torej lahko potrdila le delno. Je pa tako za ekološka kot lokalno pridelana živila povezanost med pripravljenostjo za višje plačilo in višino izobrazbe oziroma dohodka na družinskega člana zelo nizka. Močnejša je sicer povezava med pripravljenostjo za višje plačilo in višino dohodka, vendar jo še vedno lahko označimo kot šibko (Pearsonov korelacijski koeficient znaša za ekološko pridelana živila 0,23, za lokalno pridelana živila pa 0,27).

Za ostale socio-demografske značilnosti (spol, prisotnost otrok v gospodinjstvu) nisem uspela dokazati vpliva na pripravljenost za višje plačilo. Tako lahko zaključim podobno kot veliko ostalih avtorjev, da socio-demografske značilnosti porabnikov niso dejavniki, ki bi odločilno določali nagnjenost porabnikov k nakupu certificiranih živil in njihovo pripravljenost za višje plačilo.

Večina raziskav veliko večji pomen pri odločitvah porabnikov za nakup certificiranih živil ter njihovi pripravljenosti za višje plačilo pripisuje drugim dejavnikom. Predvsem se osredotočajo na pomen, ki ga porabniki pripisujejo določenim lastnostim živil. Tako sta Loureiro in Hine (2003) kot odločilna dejavnika, ki vplivata na pripravljenost za višje plačilo identificirali pomen, ki ga porabniki pripisujejo svežini in hranilni vrednosti živil. Teng in Wang (2015) pa sta med drugim izpostavila predvsem zaupanje v označbe ter pozitivno mnenje o certificiranih živilih. Zaupanje v označbe kot pomemben dejavnik vidita tudi Krystallis in Chryssohoidis (2005, str. 336).

V svoji raziskavi sem ugotovila, da svežina oziroma pomen, ki ga porabniki pripisujejo svežini pri nakupu živil, statistično značilno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil. Najmočnejša je povezava pri lokalno pridelanih živilih (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,44, kar pomeni srednje močno povezanost). Takšen

rezultat je bilo za pričakovati, saj je svežina ena od tistih lastnosti, ki se jih pri lokalno pridelanih živilih najbolj poudarja. Zanimivo pa je, da Loureiro in Hine (2002) statistično značilne povezave med svežino in pripravljenostjo za višje plačilo nista uspeli dokazati ravno za lokalno pridelan krompir. Sta pa za vse tri kategorije certificiranih živil dokazali statistično značilen vpliv hranilne vrednosti, medtem ko jaz te povezave nisem dokazala. S tem sem tudi potrdila hipotezo H6a (Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna svežina, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.) ter ovrgla hipotezo H6b (Porabniki, ki jim je pri izbiri živil pomembna hranilna vrednost, so za certificirana živila pripravljeni plačati več.).

Svežina se je v moji raziskavi tudi na splošno pokazala kot tista lastnost živil, ki ji porabniki pri izbiri živil pripisujejo največji pomen. Kot zelo pomembna so porabniki izpostavili tudi dober okus in ugodne učinke na zdravje. Cena je po pomembnosti med osmimi ocenjevanimi lastnostmi na sredini. Pomen, ki ga anketiranci pripisujejo ceni pa statistično značilno negativno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za ekološka in lokalno pridelana živila. Pearsonov korelacijski koeficient znaša za ekološka živila -0,28, za lokalno pridelana živila pa -0,36. Na pripravljenost za višje plačilo za živila brez GSO pomen cene nima vpliva. Kot najmanj pomemben dejavnik pri izbiri živil so anketiranci ocenili kratke transportne poti. Vendar pa je vpliv tega dejavnika na pripravljenost za višje plačilo statistično značilen pozitiven za vse tri kategorije certificiranih živil, najvišji pa za lokalno pridelana živila (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,37).

Zaupanje v označbe sem preverila s sklopi štirih trditev, prirejenimi po Teng in Wang (2015), za vsako kategorijo certificiranih živil posebej. Primerjava povprečij ocenjevalnih lestvic pokaže, da porabniki najbolj zaupajo označbam lokalne pridelave (povprečje vseh enot lestvice je 3,64), najmanj pa zaupajo certifikatom ekološke pridelave (povprečje vseh enot lestvice je 3,56). Rezultati so povsem primerljivi s tistimi, ki sta ga za zaupanje v ekološke označbe dobila Teng in Wang (2015). Povprečje vseh enot lestvice je v njuni raziskavi znašalo 3,44.

Zaupanje v označbe pa statistično značilno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil. Povezanost je sicer šibka (Pearsonov korelacijski koeficient je med 0,31 za lokalno pridelana živila in 0,38 za ekološko pridelana živila). Tako sem tudi potrdila hipotezo H7 (Porabniki, ki bolj zaupajo oznakam, so pripravljeni za certificirana živila plačati več.).

Kakšno imajo porabniki mnenje o certificiranih živilih sem ravno tako preverila s sklopi trditev, prirejenimi po Teng in Wang (2015). Za ekološka živila in živila pridelana/predelana brez GSO sem uporabila sklop štirih trditev, za lokalno pridelana živila pa sem dodala še trditev 'Z nakupom lokalno pridelanih živil podpiram domače pridelovalce'. Porabniki imajo najboljše mnenje o lokalno pridelanih živilih (povprečje vseh enot lestvice je 4,01). Posebej pa izstopa strinjanje s trditvijo, da z nakupom lokalno

pridelanih živil podpirajo lokalne pridelovalce (povprečna ocena 4,53). Zelo dobro mnenje so anketiranci izrazili tudi o ekoloških živilih (povprečje vseh enot lestvice je 3,97).

Pozitivno mnenje o certificiranih živilih statistično značilno pozitivno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil. Povezanost je za ekološka živila in živil pridelanih/predelanih brez GSO srednje močna (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,40 za ekološka in 0,48 za živila brez GSO), za lokalno pridelana živila pa šibka (Pearsonov korelacijski koeficient je 0,33). Tako sem potrdila hipotezo H8 (Porabniki, ki imajo bolj pozitivno mnenje o certificiranih živilih, so zanje pripravljeni plačati več.).

Ogorevc Račič et al. (2010) so v svoji raziskavi o odnosu slovenskih porabnikov do ekoloških živil ugotovili, da porabniki izkazujejo različno pripravljenost za nakup posameznih skupin ekoloških živil, zanje pa so pripravljeni plačati tudi različno visoke premije. Tako največjo pripravljenost izkazujejo za nakup ekološkega sadja in zelenjave, vendar pa so za ti dve skupini živil pripravljeni plačati najnižji premiji. Najvišjo premijo pa so pripravljeni plačati za ekološko pridelano vino, a je hkrati pripravljenost za nakup tega proizvoda najnižja.

V raziskavi sem proučevala, ali je pomen, ki ga porabniki pripisujejo posameznim označbam različen za različne skupine živil. Ugotovila sem, da obstajajo statistično značilne razlike v pomenu, ki ga porabniki pripisujejo označbam za različne skupine živil in to velja za vse tri analizirane kategorije certificiranih živil. S tem sem potrdila tudi hipotezo H9 (Pomen, ki ga porabniki pripisujejo posameznim označbam, se statistično značilno razlikuje med skupinami živil.). Med certificiranimi ekološkimi živilami pripisujejo največji pomen certifikatu pri sadju in zelenjavi. Označba lokalne pridelave se jim zdi najpomembnejša pri sadju, zelenjavi ter mesu in mesnih izdelkih. Certifikatu 'pridelano/predelano brez GSO' pa pripisujejo največji pomen pri mesu in mesnih izdelkih, mleku in mlečnih izdelkih ter jajcih. Slednje lahko kaže tudi na to, da so bili anketiranci dobro poučeni o GSO, o njihovem označevanju in pomankljivostih le tega. Označevanje prisotnosti GSO, ki ga urejata Direktiva 2001/18/EC in Regulativa 1829/2003/EC, je namreč obvezno le za živila rastlinskega izvora, za živila živalskega izvora, ki so bila pridelana s pomočjo GSO (GS krma, uporaba GSO pri izdelavi fermentiranih mlečnih izdelkov, ...) pa označevanje ni potrebno. Zato ima za ta živila certifikat 'pridelano/predelano brez GSO' toliko večji pomen.

Primerjala sem še, kateri označbi dajejo porabniki prednost pri odločitvah za nakup posameznih skupin živil. Le pri žitih in izdelkih iz žit ni statistično značilnih razlik v pomenu, ki ga porabniki pripisujejo posamezni označbi. Pri vseh ostalih skupinah živil statistično značilne razlike obstajajo. Tako sem lahko za vse skupine živil razen za žita in izdelke iz žit potrdila tudi hipotezo H10 (Pri posameznih skupinah živil obstajajo statistično značilne razlike v naklonjenosti porabnikov do različnih označb.). Je pa vsem

skupinam živil razen žitom in izdelkom iz žit skupno to, da porabniki največji pomen pripisujejo oznaki lokalne pridelave.

3.6 Omejitve raziskave in odprte teme za nadaljne raziskave

Raziskava ima tudi določene pomanjkljivosti in omejitve. Prva omejitev izhaja iz pomanjkanja strokovne in znanstvene literature. Na voljo je veliko literature, ki se ukvarja z odnosom porabnikov do ekoloških in lokalno pridelanih živil. Odnos porabnikov do živil pridelanih/predelanih brez GSO pa je do sedaj obravnavalo le malo avtorjev.

Nekatere pomanjkljivosti in omejitve pa izhajajo iz same metodologije raziskave. V raziskavi sem uporabila kvantitativno metodo v obliki spletnega vprašalnika z zaprtim tipom vprašanj. Za ugotavljanje pripravljenosti za višje plačilo pa sem uporabila hipotetično metodo. Metoda od anketirancev zahteva le, da izberejo vrednost, ki bi jo bili za določene izdelke pripravljeni plačati, ni pa jim potrebno dejansko kupiti izdelkov. Vprašanje, ki se ob tem pojavlja je, ali podatki dobljeni s to metodo dejansko odražajo pravo pripravljenost za plačilo. Izkaže se, da pogosto temu ni tako in to imenujemo hipotetična pristranskost. Bistveno drugače ni niti, če namesto besedila uporabimo slike izdelkov (Yue & Tong, 2009, str. 366). Sta pa Lusk in Schroeder (2004, v Yue & Tong, 2009, str. 366) ugotovila, da v primerih, ko so bili v hipotetičnem poskusu uporabljeni dejanski izdelki, pa bistvenih razlik med hipotetičnimi in nehipotetičnimi rezultati ni bilo.

Kot zadnjo pomanjkljivost pa bi omenila statistično obdelavo podatkov. Pri obravnavi spremenljivk 'pripravljenost za višje plačilo' in 'dohodek na družinskega člana' sem uporabila manjšo prilagoditev in sem ju obravnavala kot intervalni ter za preverjanje hipotez uporabila parametrične teste (analiza variance, Pearsonov koeficient korelacije). Spremenljivki bi morala zaradi nezaključenega zadnjega razreda vrednosti obravnavati kot ordinalni, vendar bi v tem primeru morala za preverjanje hipotez uporabiti neparametrične teste.

Raziskava daje sicer dober vpogled v obravnavano tematiko, z njo sem uspela izpolniti predhodno zastavljene cilje in odgovoriti na vprašanja, ki sem jih zastavila. Kljub vsemu pa ostaja še veliko odprtih vprašanj in možnosti za nadaljnje raziskave. Tema je namreč zelo široka. V raziskavo na primer nisem vključila vprašanj v povezavi s poznavanjem pomena označb, z njihovim prepoznavanjem ter na splošno z znanjem v povezavi s certificiranimi živili. Anketirancev tudi nisem spraševala po njihovem načinu prehranjevanja (vegetarijanstvo, veganstvo, ...). To pa so vse dejavniki, ki bi lahko pomembno vplivali na odnos porabnikov do certificiranih živil ter na njihovo pripravljenost za višje plačilo. Ob uporabi drugačnih raziskovalnih metod (npr. intervju) bi bila možna tudi uporaba drugačne metode ocenjevanja pripravljenosti za višje plačilo (z dejanskimi izdelki), ki bi, kakor trdita Lusk in Schroeder (2004, v Yue & Tong, 2009, str. 366), dala natančnejše rezultate. Seveda pa je to povezano tudi z višjimi stroški. Tema

prihodnjih raziskav bi lahko bila tudi analiza potencialnih sinergističnih učinkov različnih označb. Koliko lahko k primarni označbi doprinese še dodatna označba. Na primer, koliko k pripravljenosti za višje plačilo za ekološko pridelana živila doprinese dodatna označba lokalnega porekla.

SKLEP

Povpraševanje po hrani je zelo kompleksen proces, ki zahteva multidisciplinaren pristop k proučevanju. Porabniki hrane na zrelih trgih že dolgo ne vidijo več le kot sredstvo za zadovoljevanje osnovnih potreb, torej za tešitev lakote in zagotavljanje energije. Vedno bolj se zavedajo njenega vpliva na zdravje, zato velik pomen pripisujejo kakovosti in varnosti. Poleg tega pa v zadnjih letih vedno bolj v ospredje prihajajo še druge teme. Zaradi klimatskih sprememb in vedno bolj onesnaženega okolja porabnike zanimajo tudi vplivi pridelave hrane na okolje. Prednost dajejo bolj trajnostno naravnanim načinom proizvodnje. Poudarja se tudi pomen kratkih transportnih poti. Zanimarljiva pa niso niti etična vprašanja, kot so pravično plačilo, boj proti izkoriščanju delavcev, dobrobit živali.

Temu so se prilagodili tudi proizvajalci. Na trgih živilskih proizvodov prihaja do vedno večje diferenciacije. Verodostojne označbe in certifikati omogočajo proizvajalcem dodano vrednost, zaščitijo jih v nezaupljivem okolju ter omogočajo sporočanje posebnih lastnosti in kakovosti izdelkov.

V empiričnem delu sem s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika, ki sem ga sestavila na podlagi teoretičnih izhodišč in postavljenih hipotez, analizirala odnos porabnikov do treh kategorij certificiranih živil (ekoloških živil, lokalno pridelanih živil in živil pridelanih/predelanih brez GSO). Na vprašalnik je odgovorilo 180 anketirancev, od tega 171 v celoti, 9 pa le delno. Med anketiranci je bilo 132 žensk. Povprečna starost je bila 41 let. Večinoma so bili visoko izobraženi.

Za konec naj povzamem glavne ugotovitve raziskave:

- Porabniki pred nakupom pogosto preverjajo označbe na živilih.
- Porabniki so med analiziranimi kategorijami certificiranih živil največ pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila, sledijo ekološka živila, najmanj pa so pripravljeni plačati za živila pridelana/predelana brez GSO.
- Porabniki, ki živila večinoma nakupujejo v specializiranih trgovinah (Kalček, Vita Care) so za ekološka in lokalno pridelana živila pripravljeni plačati več kot ostali porabniki.
- Porabniki z višjo izobrazbo in višjimi dohodki na družinskega člana so za ekološka in lokalno pridelana živila pripravljeni plačati več kot tisti z nižjo izobrazbo in nižjimi dohodki na družinskega člana. Ostali socio-demografski dejavniki ne vplivajo na pripravljenost za višje plačilo za ekološka in lokalno pridelana živila.

- Na pripravljenost za višje plačilo za živila pridelana/predelana brez GSO socio-demografske značilnosti porabnikov ne vplivajo.
- Svežina je najpomembnejša lastnost, ki vpliva na izbiro živil.
- Pomen, ki ga porabniki pri nakupu živil pripisujejo svežini statistično značilno vpliva na njihovo pripravljenost za višje plačilo za certificirana živila.
- Pomen, ki ga porabniki pripisujejo hranilni vrednosti ne vpliva na njihovo pripravljenost za višje plačilo.
- Porabniki najbolj zaupajo v označbe lokalnega porekla.
- Večje zaupanje v označbe pozitivno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil.
- Porabniki imajo najboljše mnenje o lokalno pridelanih živilih.
- Boljše mnenje o certificiranih živilih pozitivno vpliva na pripravljenost za višje plačilo za vse tri kategorije certificiranih živil.
- Porabniki so mnenja, da je certifikat ekološke pridelave najpomembnejši pri odločitvi za nakup sadja in zelenjave.
- Porabniki so mnenja, da je označba lokalne pridelave najpomembnejša pri odločitvi za nakup sadja, zelenjave ter mesa in mesnih izdelkov.
- Porabniki so mnenja, da je certifikat 'pridelano/predelano brez GSO' najpomembnejši pri odločitvi za nakup mesa in mesnih izdelkov, mleka in mlečnih izdelkov ter jajc.
- Pri vseh skupinah živil (z izjemo žit in izdelkov iz žit) pripisujejo porabniki največji pomen pri odločitvi za nakup označbi lokalnega porekla.

Ugotovitve raziskave lahko koristijo tako pridelovalcem in predelovalcem kot tudi tržnikom. Iz rezultatov je razvidno, da so porabniki najvišjo premijo pripravljeni plačati za lokalno pridelana živila, najbolj zaupajo označbam lokalnega porekla ter imajo o njih tudi najboljše mnenje. Zato je z vidika slovenskih proizvajalcev ter tistih, ki se ukvarjajo s trženjem slovenskih proizvodov najbolj smiselno izpostavljati predvsem lokalnost proizvodov in ob tem še posebej večjo svežino le-teh v primerjavi z uvoženimi ter podporo lokalni ekonomiji. Glede na to, da ima zaupanje v označbe pomemben vpliv na pripravljenost porabnikov za višje plačilo, je pomembno predvsem delovanje v smeri krepitev zaupanja v označbe in v vse člene v verigi, od pridelovalcev in prodajalcev do certifikacijskih organov. Ob tem je zelo pomembna transparentnost vseh postopkov, porabnikom pa mora biti omogočeno, da si, če želijo, certifikate lahko ogledajo. Pomembno je tudi ustvarjanje pozitivnega mnenja o certificiranih živilih. Da bi bili porabniki pripravljeni plačati višjo ceno za certificirana živila, se morajo zavedati dodane vrednosti, ki jo prinaša določen certifikat.

LITERATURA IN VIRI

1. Adams, D. C., & Salois, M. J. (2010). Local versus organic: A turn in consumer preferences and willingness-to-pay. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 25(4), 331-341.
2. Aung, M. M., & Chang, Y. S. (2014). Traceability in a food supply chain: Safety and quality perspectives. *Food Control*, 39, 172-184.
3. Batte, M. T., Hooker, N. H., Haab, T. C., & Beaverson, J. (2007). Putting their money where their mouths are: Consumer willingness to pay for multi-ingredient, processed organic food products. *Food Policy*, 32(2), 145-159.
4. Bavec, M. in sodelavci (2001). *Ekološko kmetijstvo*. Ljubljana: Kmečki glas.
5. Bellows, A. C., Alcaraz V., G., & Hallman, W. K. (2010). Gender and food, a study of attitudes in the USA towards organic, local, U.S. grown and GM-free foods. *Appetite*, 55(3), 540-550.
6. Bonini, S., & Oppenheim, J. (2008). Cultivating the Green Consumer. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), 56-61.
7. Botonaki, A., Polymeros, K., Tsakiridou, E., & Mattas, K. (2006). The role of food quality certification on consumers' food choices. *British Food Journal*, 108(2), 77-90.
8. Bourn, D., & Prescott, J. (2002). A Comparison of the Nutritional Value, Sensory Qualities, and Food Safety of Organically and Conventionally Produced Foods. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 42(1), 1-34.
9. Bregar, L., Ograjenšek, I., & Bavdaž, M. (2005). *Metode raziskovalnega dela za ekonomiste: Izbrane teme*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
10. Bureau, J.-C., & Valceschini, E. (2003). European Food-Labeling Policy: Successes and Limitations. *Journal of Food Distribution Research*, 34(3), 70-76.
11. Bureau Veritas Slovenija. Najdeno 2. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.bureauveritas.si/>
12. Cook, M. L., & Chaddad, F. R. (2000). Agroindustrialization of the global agrifood economy: bridging development economics and agribusiness research. *Agricultural economics*, 23(3), 207-218.
13. Fedoroff, N. V., Battisti, D. S., Beachy, R. N., Cooper, P. J. M., Fischhoff, D. A., Hodges, C. N., Knauf, V. C., Lobell, D., Mazur, B. J., Molden, D., Reynolds, M. P., Ronald, P. C., Rosegrant, M. W., Sanchez, P. A., Vonshak, A., & Zhu, J. K. (2010). Radically Rethinking Agriculture for the 21st Century. *Science*, 327(5967), 833-834.
14. Forman, J., & Silverstein, J. (2012). Organic foods: Health and Environmental Advantages and Disadvantages. *Pediatrics*, 130(5), 1406-1415.
15. Gale, Š. (2014). *Nekaj ščepcev podatkov o hrani*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
16. Gao, Z., & Schroeder, T. C. (2009). Effects of Label Information on Consumer Willingness-to-Pay for Food Attributes. *American Journal of Agricultural Economics*, 91(3), 795-809.

17. *Gensko spremenjena hrana*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu <http://www.nutris.org/prehrana/abc-prehrane/splosno/115-gensko-spremenjena-hrana.html>
18. *Gensko spremenjeni organizmi (GSO)*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.biotechnology-gmo.gov.si/gensko_spremenjeni_organizmi/
19. George, D., & Mallery, P. (2007). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 14.0 update* (7th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
20. Golan, E., Kuchler, F., Mitchell, L., Greene, C., & Jessup, A. (2001). Economics of Food Labeling. *Journal of Consumer Policy*, 24(2), 117-184.
21. Gracia, A., Barreiro-Hurlé, J., & López-Galán, B. (2014). Are Local and Organic Claims Complements or Substitutes? A Consumer Preferences Study for Eggs. *Journal of Agricultural Economics*, 65(1), 49-67.
22. Grunert, K. G., Brunsø, K., & Bisp, S. (1993). *Food-related life style: Development of a cross-culturally valid instrument for market surveillance*. Working paper no. 12. Aarhus: MAPP.
23. Grunert, K. G. (2002). Current issues in the understanding of consumer food choice. *Trends in Food Science & Technology*, 13(8), 275-285.
24. Grunert, K. G. (2011). Sustainability in the Food Sector: A Consumer Behaviour Perspective. *International Journal on Food System Dynamics*, 2(3), 207-218.
25. *GSO v Sloveniji*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.biotechnology-gmo.gov.si/slovenija/gso_v_sloveniji/
26. Hoban, T. J. (1998). Trends in Consumer Attitudes About Agricultural Biotechnology. *Agbioforum*, 1(1), 3-7.
27. Honkanen, P., Verplanken, B., & Oben, S. O. (2006). Ethical values and motives driving organic food choice. *Journal of Consumer Behaviour*, 5(5), 420-430.
28. Hribar, A., & Bojnec, Š. (2010). Kaj vpliva na nakup živil v Sloveniji?. 5. *Konferenca DAES, Sodobni izzivi menedžmenta v agroživilstvu* (str. 319-326). Pivola: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
29. Hughner, R. S., McDonagh, P., Prothero, A., Shultz C. J., & Stanton, J. (2007). Who are organic food consumers? A compilation and review of why people purchase organic food. *Journal of Consumer Behaviour*, 6(2-3), 94-110.
30. *IKC Inštitut za kontrolo in certifikacijo UM*. Najdeno 2. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.ikc-um.si/ikc-um/>
31. *Inštitut KON-CERT Maribor*. Najdeno 2. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.kon-cert.si/institut-kon-cert-maribor.html>
32. *Kaj pomenijo označbe na živilih*. Najdeno 14. novembra 2015 na spletnem naslovu http://www.spodezelja.si/index.php?option=com_content&view=article&id=962:kaj-pomenijo-oznabe-na-ivilih&catid=112:o-zadrunitvu&Itemid=621
33. *Kaj so GSO*. Najdeno 14. novembra 2015 na spletnem naslovu http://www.zelenedoline.si/brez_gso/kaj_so_gso

34. *Kako prepoznamo ekološka živila*. Najdeno 30. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.slovenia.info/si/Kako-prepoznamo-ekolo%C5%A1ka-%C5%BEivila-.htm?kako_prepoznamo_ekoloska_zivila=0&lng=1
35. Kirinčič, S. (2004). Gensko spremenjeni organizmi v živilih: Narava, označevanje in določanje. *Zdravstveno varstvo*, 43(4), 226-235.
36. Kocbek, D. (2012). Dvig cen hrane in naše igre lakote. Najdeno 16. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/115519/dvig-cen-hrane-in-nase-igre-lakote/>
37. Kotler, P. (1998). *Marketing management – trženjsko upravljanje: analiza, načrtovanje, izvajanje in nadzor* (2. dopolnjena izd.). Ljubljana: Slovenska knjiga.
38. Krystallis, A., & Chrysosoidis, G. (2005). Consumers' willingness to pay for organic food. Factors that affect it and variation per organic product type. *British Food Journal*, 107(5), 320-343.
39. Kuhar, A., & Juvancic, L. (2010). What determines purchasing behaviour for organic and integrated fruits and vegetables? *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 16(2), 111-122.
40. *Kupujem slovensko*. Najdeno 14. novembra 2015 na spletnem naslovu <http://www.kupujemslovensko.si/kampanja>
41. Loureiro, M. L., & Hine, S. (2002). Discovering Niche Markets: A Comparison of Consumer Willingness to Pay for Local (Colorado grown), Organic, and GMO-Free Products. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 34(3), 477-487.
42. McCluskey, J. J., & Loureiro, M. L. (2003). Consumer Preferences and Willingness to Pay for Food Labeling: A Discussion of Emperical Studies. *Journal of Food Distribution Research*, 34(3), 95-102.
43. Meas, T., Hu, W., Batte, M. T., Woods, T. A., & Ernst, S. (2015). Substitutes or Complements? Consumer Preference for Local and Organic Food Attributes. *American Journal of Agricultural Economics*, 97(4), 1044-1071.
44. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2014). *MKO predstavil znak nove sheme kakovosti, Izbrana kakovost – Slovenija*. Najdeno 30. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article//7567/6ebf1f7914c96fbf7221a902e5a1811a/
45. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016a). *Analiza stanja ekološkega kmetovanja*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/
46. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016b). *Ekološko kmetovanje*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/
47. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016c). *Lokalno trajnostna oskrba in kratke verige*. Najdeno 16. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/promocija_lokalne_hrane/lokalno_pridelana_zelenjava/lokalno_trajnostna_oskrba_in_kratke_verige/

48. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016d). *Opis projekta*. Najdeno 16. marca 2016 na spletnem naslovu <http://lokalna-kakovost.si/o-projektu/opis-projekta/>
49. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016e). *Varnost, kakovost, nadzor in označevanje*. Najdeno 16. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/promocija_lokalne_hrane/lokalno_pridelana_zelenjava/varnost_kakovost_nadzor_in_oznacevanje/
50. *Mlekarna Celeia brez GSO*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu http://zelenedoline.si/brez_gso/mlekarna_celeia_brez_gso
51. Ogorevc Račič, K., Kuhar, A., & Juvančič, L. (2010). Odnos potrošnikov do certificiranih ekoloških živil v Sloveniji. 5. *Konferenca DAES, Sodobni izzivi menedžmenta v agroživilstvu* (str. 319-326). Pivola: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
52. Onozaka, Y., & Thilmany McFadden, D. (2011). Does Local Labeling Complement or Compete with Other Sustainable Labels? A Conjoint Analysis of Direct and Joint Values for Fresh Produce Claims. *American Journal of Agricultural Economics*, 93(3), 693-706.
53. Paul, J., & Rana, J. (2012). Consumer behavior and purchase intention for organic food. *Journal on Consumer Marketing*, 29(6), 412-422.
54. Pearson, D., Henryks, J., Trott, A., Jones, P., Parker, G., Dumaresq, D., & Dyball, R. (2011). Local food: understanding consumer motivations in innovative retail formats. *British Food Journal*, 113(7), 886-899.
55. *Pearsonov koeficient korelacije*. Najdeno 13. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.benstat.si/blog/pearsonov-koeficient-korelacije>
56. Pogačnik, M., & Žnidarčič, D. (2010). Odločitveni dejavniki pri nakupu živil v Sloveniji. *Acta agriculturae Slovenica*, 95(2), 199-206.
57. Potočnik, V. (2002). *Temelji trženja s primeri iz prakse*. Ljubljana: GV Založba.
58. Pravilnik o postopku priznanja označbe »izbrana kakovost«. *Uradni list RS* št. 79/2015.
59. Pretty, J. (2008). Agricultural sustainability: concepts, principles and evidence. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 363(1491), 447-465.
60. Reardon, T. & Barrett, C. B. (2000). Agroindustrialization, globalization, and international development: An overview of issues, patterns, and determinants. *Agricultural Economics*, 23(3), 195-205.
61. Resoluciji o nacionalnem programu prehranske politike 2005-2010. *Uradni list RS* št. 39/2005.
62. Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo si hrano za jutri«. *Uradni list RS* št. 25/2011.
63. Shimp, T. A., & Sharma, S. (1987). Consumer Ethnocentrism: Construction and Validation of the CETSCALE. *Journal of Marketing Research*, 24(3), 280-289.
64. Solomon, M., Bamossy, G., Askegaard, S., & Hogg, M. K. (2013). *Consumer Behaviour: A European Perspective*. Harlow: Pearson.
65. Statistični urad Republike Slovenije (b.l.). *Bilance proizvodnje in porabe za koledarsko leto*. Najdeno 12. januarja 2016 na spletnem naslovu

- http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Okolje/15_kmetijstvo_ribistvo/12_prehranske_bilance/02_15635_koled_bilance/02_15635_koled_bilance.asp
66. Statistični urad Republike Slovenije (2015). *Ekološko kmetijstvo, Slovenija, 2014*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/statweb/prikazinovico?id=5309&idp=11&headerbar=9>
67. Steenkamp, J.-B. E. M. (1997). Dynamics in consumer behavior with respect to agricultural and food products. V B. Wierenga, A. Van Tilburg, K. Grunert, J.-B. E. M. Steenkamp & M. Wedel (ur.), *Agricultural marketing and consumer behavior in a changing world* (str. 143-188). New York: Springer Science+Business Media.
68. Šoštarič, M. (2015). Afera je zamajala slovensko čebelarstvo. Najdeno 24. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.delo.si/novice/okolje/afera-je-zamajala-slovensko-cebelarstvo.html>
69. Teng, C.-C., & Wang, Y.-M. (2015). Decisional factors driving organic food consumption. Generation of consumer purchase intentions. *British Food Journal*, 117(3), 1066-1081.
70. Thompson, J., & Scoones, I. (2009). Addressing the dynamics of agri-food systems: an emerging agenda for social science research. *Environmental Science & Policy*, 12(4), 386-397.
71. *Tradicionalni slovenski zajtrk*. Najdeno 14. novembra 2015 na spletnem naslovu <http://www.tradicionalni-zajtrk.si>
72. Tsakiridou, E., Boutsouki, C., Zotos, Y., & Mattas, K. (2008). Attitudes and behaviour towards organic products: an exploratory study. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 36(2), 158-175.
73. Tsourgiannis, L., Karasavvoglou, A., & Florou, G. (2011). Consumers' attitudes towards GM free products in a European region. The case of the Prefecture of Drama-Kavala-Xanthi in Greece. *Appetite*, 57(2), 448-458.
74. Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (2016). *Označevanje živil*. Najdeno 28. aprila 2016 na spletnem naslovu http://www.uvhvvr.gov.si/si/delovna_podrocja/zivila/oznacevanje_zivil/
75. Uredba (EU) št. 1169/2011 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o zagotavljanju informacij o živilih potrošnikom, spremembah uredb (ES) št. 1924/2006 in (ES) št. 1925/2006 Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Komisije 87/250/EGS, Direktive Sveta 90/496/EGS, Direktive Komisije 1999/10/ES, Direktive 2000/13/ES Evropskega parlamenta in Sveta, direktiv Komisije 2002/67/ES in 2008/5/ES in Uredbe Komisije (ES) št. 608/2004. *Uradni list EU* št. L 304/18.
76. Vida, I., Kos Koklič, M., Bajde, D., Kolar, T., Čater, B., & Damjan, J. (2010). *Vedenje porabnikov*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
77. Von Meyer-Höfer, M., Von der Wense, V., & Spiller, A. (2015). Characterising convinced sustainable food consumers. *British Food Journal*, 117(3), 1082-1104.
78. Wandel M. (1997). Food labeling from a consumer perspective. *British Food Journal*, 99(6), 212-219.

79. Wessells, C. R., Johnston, R. J., & Donath, H. (1999). Assessing Consumer Preferences for Ecolabeled Seafood: The Influence of Species, Certifier, and Household Attributes. *American Journal of Agricultural Economics*, 81(5), 1084-1089.
80. Yue, C., & Tong, C. (2009). Organic or Local? Investigating Consumer Preference for Fresh Produce Using a Choice Experiment with Real Economic Incentives. *HortScience*, 44(2), 366-371.
81. *Za in proti*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu http://zelenedoline.si/brez_gso/podstran_2
82. *Zakaj izbrati lokalno hrano*. Najdeno 16. marca 2016 na spletnem naslovu <http://lokalna-kakovost.si/izbrati-lokalno-hrano/>
83. Zakon o kmetijstvu. *Uradni list RS* št. 45/2008.
84. Zakon o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi. *Uradni list RS* št. 23/2005-UPB1, 21/2010.
85. *Zaščitni znak Izbrana kakovost*. Najdeno 30. marca 2016 na spletnem naslovu <http://lokalna-kakovost.si/zascitni-znak-izbrana-kakovost/>
86. *Zaščitni znaki*. Najdeno 11. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.koncert.si/zascitni-znaki.html#visja_kakovost
87. Zander, K., & Hamm, U. (2010). Consumer preferences for additional ethical attributes of organic food. *Food Quality and Preferences*, 21(5), 495-503.
88. Zander, K., Padel, S., & Zanolli, R. (2015). EU organic logo and its perception by consumers. *British Food Journal*, 117(5), 1506-1526.
89. Zepeda, L., & Li, J. (2006). Who Buys Local Food?. *Journal of Food Distribution Research*, 37(3), 1-11.
90. Zgonik, S. (2008). Ekologija: življenjski slog in velik posel. *Mladina*. Najdeno 2. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/97264/ekologija-zivljenjski-slog-in-velik-posel/>
91. Zveza potrošnikov Slovenije (2010). *Ekološka živila*. Najdeno 30. marca 2016 na spletnem naslovu <https://www.zps.si/index.php/hrana-in-pijaa-topmenu-327/oznaevanje-ivil-topmenu-328/3398-ekoloka-ivila>
92. Zveza potrošnikov Slovenije (2016a). *Potrošniki želimo vedeti: označevanje porekla oziroma izvora živil*. Najdeno 30. marca 2016 na spletnem naslovu <https://www.zps.si/index.php/hrana-in-pijaa-topmenu-327/oznaevanje-ivil-topmenu-328/6841-potrosniki-zelimo-vedeti-oznacevanje-porekla-ozroma-izvora-zivil>
93. Zveza potrošnikov Slovenije (2016b). *V ZDA odobrili gensko spremenjeni losos za prehrano ljudi*. Najdeno 24. aprila 2016 na spletnem naslovu <https://www.zps.si/index.php/hrana-in-pijaa-topmenu-327/gso-topmenu-336/7876-v-zda-odobrili-gensko-spremenjeni-losos-za-prehrano-ljudi>

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Pogosto uporabljene kratice	1
Priloga 2: Anketni vprašalnik	1
Priloga 3: Prikaz rezultatov prve hipoteze; One-Sample T-test; izpis iz programa SPSS	6
Priloga 4: Prikaz rezultatov druge hipoteze; ANOVA; izpis iz programa SPSS	6
Priloga 5: Prikaz rezultatov tretje hipoteze; T-test; izpis iz SPSS.....	8
Priloga 6: Prikaz rezultatov četrte hipoteze; Spearmanov koeficient korelacije; izpis iz SPSS	9
Priloga 7: Prikaz rezultatov pete hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS	10
Priloga 8: Prikaz rezultatov hipoteze 6a; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS ..	12
Priloga 9: Prikaz rezultatov hipoteze 6b; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS..	13
Priloga 10: Prikaz izračunov koeficientov Cronbach α za zaupanje v označbe; izpis iz SPSS	15
Priloga 11: Prikaz rezultatov sedme hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS	16
Priloga 12: Prikaz izračunov koeficientov Cronbach α za mnenje o certificiranih živilih; izpis iz SPSS	17
Priloga 13: Prikaz rezultatov osme hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS	19
Priloga 14: Prikaz rezultatov devete hipoteze; ANOVA; izpis iz SPSS (za ekološka živila) in Excels (za lokalno pridelana in živila brez GSO)	20
Priloga 15: Prikaz rezultatov desete hipoteze; ANOVA; izpis iz SPSS (za sadje) in Excels	25

Priloga 1: Pogosto uporabljene kratice

- BSE - bovina sponigformna encefalopatija (bolezen norih krav)
- DNK – deoksiribonukleinska kislina
- EU – Evropska unija
- GS – gensko spremenjen
- GSO – gensko spremenjeni organizmi
- ZDA – Združene države Amerike

Priloga 2: Anketni vprašalnik

Anketa o odnosu porabnikov do certificiranih živil

Spoštovani!

Sem Vesna Vižin in na Ekonomski fakulteti v Ljubljani zaključujem magistrski študij. Za temo magistrskega dela sem si izbrala analizo stališč porabnikov do certificiranih živil. Osredotočila se bom predvsem na ekološka, lokalno pridelana (pridelana in predelana v Sloveniji) in živila pridelana/predelana brez gensko spremenjenih organizmov (v nadaljevanju GSO). V ta namen sem pripravila anketo, ki je pred vami. Predviden čas reševanja ankete je približno 10 minut. Zelo mi boste pomagali, če si boste vzeli čas in iskreno izrazili svoje mnenje. Napačnih odgovorov na vprašanja ni. Sodelovanje v anketi je anonimno, zbrani podatki pa bodo uporabljeni izključno za namen priprave magistrskega dela.

Anketo pričnete izpolnjevati s klikom na Naslednja stran. Že v naprej se vam lepo zahvaljujem.

Q1 - Kako pogosto pred nakupom preverite deklaracijo in označbe na živilih?

- ☐ Nikoli
- ☐ Občasno
- ☐ Pogosto
- ☐ Zelo pogosto
- ☐ Vedno

Q2 - Na katere označbe ste še posebej pozorni?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Sestavine živila
- ☐ Hranilna in energijska vrednost
- ☐ Vsebnost aditivov
- ☐ Vsebnost potencialnih alergenov
- ☐ Da je živilo ekološko
- ☐ Poreklo živila
- ☐ Da ne vsebuje gensko spremenjenih organizmov (GSO)

Q3 - Kje najpogosteje nakupujete živila?

- ☐ V supermarketih (Mercator, Spar, Tuš)
☐ V diskontnih trgovinah (Hofer, Lidl, Eurospin)
☐ V specializiranih trgovinah (Kalček, Vita Care)
☐ Na tržnici
☐ Neposredno pri pridelovalcih

Q4 - Kako pomembni so pri izbiri živil za vas navedeni dejavniki na lestvici od 1 (sploh ni pomembno) do 5 (zelo pomembno)?

	1 - Sploh ni pomembno	2 - Ni pomembno	3 - Ni ne pomembno ne nepomembno	4 - Pomembno	5 - Zelo pomembno
Svežina	☐	☐	☐	☐	☐
Hranilna in energijska vrednost	☐	☐	☐	☐	☐
Dober okus	☐	☐	☐	☐	☐
Ugodni vplivi na zdravje	☐	☐	☐	☐	☐
Okolju prijazna pridelava in predelava	☐	☐	☐	☐	☐
Kratke transportne poti od pridelovalcev do prodajnega mesta	☐	☐	☐	☐	☐
Dobrobit živali pri pridelavi živil živalskega izvora	☐	☐	☐	☐	☐
Cena	☐	☐	☐	☐	☐

Q5 - Naslednje trditve se nanašajo na zaupanje v ekološke oznake. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Menim, da se proizvajalci ekoloških živil zavedajo svoje odgovornosti	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da prodajalci certificiranih ekoloških živil res prodajajo kakovostno ekološko hrano	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam ekološkemu certifikatu	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam inštitucijam, ki podeljujejo certifikate ekološke pridelave	☐	☐	☐	☐	☐

Q6 - Naslednje trditve se nanašajo na vaše mnenje o ekoloških živilih. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Ekološka živila so boljšega okusa od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Ekološka živila so bolj zdrava od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Ekološka živila so bolj varna od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Ekološka živila so okolju bolj prijazna kot konvencionalna	☐	☐	☐	☐	☐

Q7 - Kako pomemben se vam pri odločitvi za nakup posameznih skupin živil zdi certifikat ekološke pridelave na lestvici od 1 (sploh ni pomemben) do 5 (zelo pomemben)? (Če določene skupine živil ne uživate, lahko za tisto skupino pustite prazno.)

	1 - Sploh ni pomemben	2 - Ni pomemben	3 - Ni ne pomemben ne nepomemben	4 - Pomemben	5 - Zelo pomemben
Sadje	☐	☐	☐	☐	☐
Zelenjava	☐	☐	☐	☐	☐
Žita in izdelki iz žit	☐	☐	☐	☐	☐
Meso in mesni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐
Mleko in mlečni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐
Jajca	☐	☐	☐	☐	☐
Med	☐	☐	☐	☐	☐
Vino	☐	☐	☐	☐	☐

Q8 - Naslednje trditve se nanašajo na zaupanje v lokalno pridelana živila. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Menim, da se proizvajalci lokalno pridelanih živil zavedajo svoje odgovornosti	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da prodajalci lokalno pridelanih živil res prodajajo kakovostno lokalno hrano	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam oznakam porekla	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam inštitucijam, ki podeljujejo oznake porekla	☐	☐	☐	☐	☐

Q9 - Naslednje trditve se nanašajo na vaše mnenje o lokalno pridelanih živilih. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Lokalno pridelana živila so boljšega okusa od uvoženih	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalno pridelana živila so bolj zdrava od uvoženih	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalno pridelana živila so bolj varna od uvoženih	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalno pridelana živila so okolju bolj prijazna od uvoženih	☐	☐	☐	☐	☐
Z nakupom lokalno pridelanih živil podpiram domače pridelovalce	☐	☐	☐	☐	☐

Q10 - Kako pomembna se vam pri odločitvi za nakup posameznih skupin živil zdi oznaka lokalne pridelave na lestvici od 1 (sploh ni pomembna) do 5 (zelo pomembna)? (Če določene skupine živil ne uživate, lahko za tisto skupino pustite prazno.)

	1 - Sploh ni pomembna	2 - Ni pomembna	3 - Ni ne pomembna ne nepomembna	4 - Pomembna	5 - Zelo pomembna
Sadje	☐	☐	☐	☐	☐
Zelenjava	☐	☐	☐	☐	☐
Žita in izdelki iz žit	☐	☐	☐	☐	☐
Meso in mesni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐
Mleko in mlečni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐

	1 - Sploh ni pomembna	2 - Ni pomembna	3 - Ni ne pomembna ne nepomembna	4 - Pomembna	5 - Zelo pomembna
Jajca	☐	☐	☐	☐	☐
Med	☐	☐	☐	☐	☐
Vino	☐	☐	☐	☐	☐

Q11 - Naslednje trditve se nanašajo na zaupanje v živila s certifikatom 'pridelano/proidelano brez GSO'. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Menim, da se proizvajalci, ki proizvajajo in predelujejo živila brez GSO zavedajo svoje odgovornosti	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da prodajalci, ki prodajajo živila brez GSO res prodajajo kakovostna živila	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam certifikatom 'pridelano/proizvedeno brez GSO'	☐	☐	☐	☐	☐
Zaupam inštitucijam, ki podeljujejo certifikate 'pridelano/proizvedeno brez GSO'	☐	☐	☐	☐	☐

Q12 - Naslednje trditve se nanašajo na vaše mnenje o živilih s certifikatom 'pridelano/proizvedeno brez GSO'. Prosim, da označite do katere mere se s trditvami strinjate ali ne strinjate na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (povsem se strinjam).

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Se ne strinjam	3 - Se niti ne strinjam niti strinjam	4 - Se strinjam	5 - Se povsem strinjam
Živila z oznako 'pridelano/proizvedeno brez GSO' so boljšega okusa od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Živila z oznako 'pridelano/proizvedeno brez GSO' so bolj zdrava od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Živila z oznako 'pridelano/proizvedeno brez GSO' so bolj varna od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐
Živila z oznako 'pridelano/proizvedeno brez GSO' so okolju bolj prijazna od konvencionalnih	☐	☐	☐	☐	☐

Q13 - Kako pomemben se vam pri odločitvi za nakup posameznih skupin živil zdi certifikat 'pridelano/proizvedeno brez GSO' na lestvici od 1 (sploh ni pomemben) do 5 (zelo pomemben)?(Če določene skupine živil ne uživate, lahko za tisto skupino pustite prazno.)

	1 - Sploh ni pomemben	2 - Ni pomemben	3 - Ni ne pomemben ne nepomemben	4 - Pomemben	5 - Zelo pomemben
Sadje	☐	☐	☐	☐	☐
Zelenjava	☐	☐	☐	☐	☐
Žita in izdelki iz žit	☐	☐	☐	☐	☐
Meso in mesni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐
Mleko in mlečni izdelki	☐	☐	☐	☐	☐
Jajca	☐	☐	☐	☐	☐
Med	☐	☐	☐	☐	☐
Vino	☐	☐	☐	☐	☐

Q14 - Koliko % več glede na ceno necertificiranih živil ste pripravljeni plačati za:

	0 %	1 - 5 %	6 - 10 %	11 - 15 %	16 - 20 %	21 - 25 %	26 % in več
Certificirana ekološka živila	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalno pridelana živila	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Živila z oznako 'pridelano/proizvedeno brez GSO'	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SPOL - Spol:

- ☐ Moški
☐ Ženski

STAROST - Koliko ste stari?

IZOBRAZBA - Kakšna je vaša najvišja dosežena formalna izobrazba?

- ☐ Osnovna šola ali manj
☐ Poklicna šola
☐ Srednja strokovna šola ali gimnazija
☐ Višja, visoka ali univerzitetna izobrazba
☐ Specializacija, magisterij ali doktorat

OTROCI - Prisotnost otrok v gospodinjstvu

- ☐ Brez otrok
☐ Vsaj en otrok mlajši od 6 let
☐ Otroci stari med 6 in 18 let

KRAJ - Kraj bivanja

- ☐ Zaselek oz. vas z do 10.000 prebivalci
☐ Kraj oz. manjše mesto z nad 10.000 do 100.000 prebivalci
☐ Veliko mesto z nad 100.000 prebivalci

DOHODEK - Mesčni neto dohodek na družinskaga člana

- ☐ do 250 €
☐ nad 250 do 500 €
☐ nad 500 do 750 €
☐ nad 750 do 1.000 €
☐ nad 1.000 do 1.250 €
☐ nad 1.250 do 1.500 €
☐ nad 1.500 €

Priloga 3: Prikaz rezultatov prve hipoteze; One-Sample T-test; izpis iz programa SPSS

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Kako pogosto pred nakupom preverite deklaracijo in označbe na živilih?	180	3,05	1,085	,081

One-Sample Test

	Test Value = 2.5					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Kako pogosto pred nakupom preverite deklaracijo in označbe na živilih?	6,804	179	,000	,550	,39	,71

Priloga 4: Prikaz rezultatov druge hipoteze; ANOVA; izpis iz programa SPSS

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: EKO	3,69	1,452	171
Višje plačilo v %: LOKALNO	4,20	1,597	171
Višje plačilo v %: BREZ GSO	2,98	1,513	171

Multivariate Tests^a

Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
factor1 Pillai's Trace	,309	37,769 ^b	2,000	169,000	,000
Wilks' Lambda	,691	37,769 ^b	2,000	169,000	,000
Hotelling's Trace	,447	37,769 ^b	2,000	169,000	,000
Roy's Largest Root	,447	37,769 ^b	2,000	169,000	,000

a. Design: Intercept

Within Subjects Design: factor1

b. Exact statistic

Mauchly's Test of Sphericity^a

Measure: MEASURE_1

Within Subjects Effect	Mauchly's W	Approx. Chi-Square	df	Sig.	Epsilon ^b		
					Greenhouse-Geisser	Huynh-Feldt	Lower-bound
factor1	,737	51,590	2	,000	,792	,798	,500

Tests the null hypothesis that the error covariance matrix of the orthonormalized transformed dependent variables is proportional to an identity matrix.

a. Design: Intercept

Within Subjects Design: factor1

b. May be used to adjust the degrees of freedom for the averaged tests of significance. Corrected tests are displayed in the Tests of Within-Subjects Effects table.

Tests of Within-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
factor1	Sphericity Assumed	128,784	2	64,392	57,330	,000
	Greenhouse-Geisser	128,784	1,583	81,332	57,330	,000
	Huynh-Feldt	128,784	1,596	80,699	57,330	,000
	Lower-bound	128,784	1,000	128,784	57,330	,000
Error(factor1)	Sphericity Assumed	381,883	340	1,123		
	Greenhouse-Geisser	381,883	269,185	1,419		
	Huynh-Feldt	381,883	271,295	1,408		
	Lower-bound	381,883	170,000	2,246		

Tests of Within-Subjects Contrasts

Measure: MEASURE_1

Source	factor1	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
factor1	Linear	42,810	1	42,810	44,190	,000
	Quadratic	85,974	1	85,974	67,293	,000
Error(factor1)	Linear	164,690	170	,969		
	Quadratic	217,193	170	1,278		

Tests of Between-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Transformed Variable: Average

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Intercept	6743,860	1	6743,860	1434,014	,000
Error	799,474	170	4,703		

Pairwise Comparisons

Measure: MEASURE_1

(I) factor1	(J) factor1	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig. ^b	95% Confidence Interval for Difference ^b	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	-,515*	,092	,000	-,736	-,293
	3	,708*	,106	,000	,450	,965
2	1	,515*	,092	,000	,293	,736
	3	1,222*	,140	,000	,883	1,561
3	1	-,708*	,106	,000	-,965	-,450
	2	-1,222*	,140	,000	-1,561	-,883

Based on estimated marginal means

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

b. Adjustment for multiple comparisons: Bonferroni.

Priloga 5: Prikaz rezultatov tretje hipoteze; T-test; izpis iz SPSS

Group Statistics

	SpecializTrg	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Višje plačilo v %: EKO	,00	163	3,59	1,400	,110
	1,00	8	5,75	,886	,313
Višje plačilo v %: LOKALNO	,00	163	4,09	1,535	,120
	1,00	8	6,50	1,069	,378
Višje plačilo v %: BREZ GSO	,00	163	2,99	1,523	,119
	1,00	8	2,88	1,356	,479

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Višje plačilo v %: EKO	Equal variances assumed	2,672	,104	-4,317	169	,000	-2,161	,501	-3,149	-1,173
	Equal variances not assumed			-6,509	8,813	,000	-2,161	,332	-2,915	-1,408
Višje plačilo v %: LOKALNO	Equal variances assumed	2,403	,123	-4,379	169	,000	-2,408	,550	-3,493	-1,323
	Equal variances not assumed			-6,071	8,484	,000	-2,408	,397	-3,314	-1,502
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Equal variances assumed	,026	,872	,205	169	,838	,113	,549	-,972	1,197
	Equal variances not assumed			,228	7,893	,825	,113	,494	-1,029	1,255

Priloga 6: Prikaz rezultatov četrte hipoteze; Spearmanov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Correlations

			Višje plačilo v %: EKO	Najvišja dosežena formalna izobrazba
Spearman's rho	Višje plačilo v %: EKO	Correlation Coefficient	1,000	,224**
		Sig. (2-tailed)	.	,003
		N	171	171
	Najvišja dosežena formalna izobrazba	Correlation Coefficient	,224**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,003	.
		N	171	171

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

			Višje plačilo v %: LOKALNO	Najvišja dosežena formalna izobrazba
Spearman's rho	Višje plačilo v %: LOKALNO	Correlation Coefficient	1,000	,161*
		Sig. (2-tailed)	.	,035
		N	171	171
	Najvišja dosežena formalna izobrazba	Correlation Coefficient	,161*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,035	.
		N	171	171

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

			Višje plačilo v %: BREZ GSO	Najvišja dosežena formalna izobrazba
Spearman's rho	Višje plačilo v %: BREZ GSO	Correlation Coefficient	1,000	,076
		Sig. (2-tailed)	.	,326
		N	171	171
	Najvišja dosežena formalna izobrazba	Correlation Coefficient	,076	1,000
		Sig. (2-tailed)	,326	.
		N	171	171

Priloga 7: Prikaz rezultatov pete hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: EKO	3,69	1,452	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	4,36	1,544	171

Correlations

		Višje plačilo v %: EKO	Mesečni dohodek na družinskega člana
Višje plačilo v %: EKO	Pearson Correlation	1	,233**
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	171	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	Pearson Correlation	,233**	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	171	171

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: LOKALNO	4,20	1,597	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	4,36	1,544	171

Correlations

		Višje plačilo v %: LOKALNO	Mesečni dohodek na družinskega člana
Višje plačilo v %: LOKALNO	Pearson Correlation	1	,273**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	Pearson Correlation	,273**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	171

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: BREZ GSO	2,98	1,513	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	4,36	1,544	171

Correlations

		Višje plačilo v %: BREZ GSO	Mesečni dohodek na družinskega člana
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pearson Correlation	1	-,050
	Sig. (2-tailed)		,514
	N	171	171
Mesečni dohodek na družinskega člana	Pearson Correlation	-,050	1
	Sig. (2-tailed)	,514	
	N	171	171

Priloga 8: Prikaz rezultatov hipoteze 6a; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: EKO	3,69	1,452	171
Pomen dejavnika: Svežina	4,56	,609	180

Correlations

		Višje plačilo v %: EKO	Pomen dejavnika: Svežina
Višje plačilo v %: EKO	Pearson Correlation	1	,280**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
Pomen dejavnika: Svežina	Pearson Correlation	,280**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	180

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: LOKALNO	4,20	1,597	171
Pomen dejavnika: Svežina	4,56	,609	180

Correlations

		Višje plačilo v %: LOKALNO	Pomen dejavnika: Svežina
Višje plačilo v %: LOKALNO	Pearson Correlation	1	,441**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
Pomen dejavnika: Svežina	Pearson Correlation	,441**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	180

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: BREZ GSO	2,98	1,513	171
Pomen dejavnika: Svežina	4,56	,609	180

Correlations

		Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pomen dejavnika: Svežina
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pearson Correlation	1	,175*
	Sig. (2-tailed)		,022
	N	171	171
Pomen dejavnika: Svežina	Pearson Correlation	,175*	1
	Sig. (2-tailed)	,022	
	N	171	180

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Priloga 9: Prikaz rezultatov hipoteze 6b; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: EKO	3,69	1,452	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	3,77	,981	180

Correlations

		Višje plačilo v %: EKO	Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost
Višje plačilo v %: EKO	Pearson Correlation	1	,007
	Sig. (2-tailed)		,926
	N	171	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	Pearson Correlation	,007	1
	Sig. (2-tailed)	,926	
	N	171	180

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: LOKALNO	4,20	1,597	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	3,77	,981	180

Correlations

		Višje plačilo v %: LOKALNO	Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost
Višje plačilo v %: LOKALNO	Pearson Correlation	1	,047
	Sig. (2-tailed)		,545
	N	171	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	Pearson Correlation	,047	1
	Sig. (2-tailed)	,545	
	N	171	180

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Višje plačilo v %: BREZ GSO	2,98	1,513	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	3,77	,981	180

Correlations

		Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pearson Correlation	1	,060
	Sig. (2-tailed)		,434
	N	171	171
Pomen dejavnika: Hranilna in energijska vrednost	Pearson Correlation	,060	1
	Sig. (2-tailed)	,434	
	N	171	180

Priloga 10: Prikaz izračunov koeficientov Cronbach α za zaupanje v označbe; izpis iz SPSS

A. Ekološka živila

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	179	99,4
	Excluded ^a	1	,6
	Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,893	4

B. Lokalno pridelana živila

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	177	98,3
	Excluded ^a	3	1,7
	Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,835	4

C. Živila brez GSO

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

	N	%
Cases Valid	171	95,0
Excluded ^a	9	5,0
Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,882	4

Priloga 11: Prikaz rezultatov sedme hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Correlations

		Višje plačilo v %: EKO	zaupEKO
Višje plačilo v %: EKO	Pearson Correlation	1	,375**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
zaupEKO	Pearson Correlation	,375**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	179

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		Višje plačilo v %: LOKALNO	zaupLOKALNO
Višje plačilo v %: LOKALNO	Pearson Correlation	1	,310**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
zaupLOKALNO	Pearson Correlation	,310**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	177

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		Višje plačilo v %: BREZ GSO	zaupGSO
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pearson Correlation	1	,322**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	171	171
zaupGSO	Pearson Correlation	,322**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	171

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Priloga 12: Prikaz izračunov koeficientov Cronbach α za mnenje o certificiranih živilih; izpis iz SPSS

A. Ekološka živila

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	179	99,4
	Excluded ^a	1	,6
	Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,839	4

B. Lokalno pridelana živila

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	177	98,3
	Excluded ^a	3	1,7
	Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,875	5

C. Živila brez GSO

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	171	95,0
	Excluded ^a	9	5,0
	Total	180	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,910	4

Priloga 13: Prikaz rezultatov osme hipoteze; Pearsonov koeficient korelacije; izpis iz SPSS

Correlations

		mnenjeEKO	Višje plačilo v %: EKO
mnenjeEKO	Pearson Correlation	1	,397**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	179	171
Višje plačilo v %: EKO	Pearson Correlation	,397**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	171	171

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		mnenjeLok	mnenjeGSO	Višje plačilo v %: LOKALNO	Višje plačilo v %: BREZ GSO
mnenjeLok	Pearson Correlation	1	,547**	,335**	,242**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,001
	N	177	171	171	171
mnenjeGSO	Pearson Correlation	,547**	1	,185*	,478**
	Sig. (2-tailed)	,000		,015	,000
	N	171	171	171	171
Višje plačilo v %: LOKALNO	Pearson Correlation	,335**	,185*	1	,306**
	Sig. (2-tailed)	,000	,015		,000
	N	171	171	171	171
Višje plačilo v %: BREZ GSO	Pearson Correlation	,242**	,478**	,306**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,000	
	N	171	171	171	171

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Priloga 14: Prikaz rezultatov devete hipoteze; ANOVA; izpis iz SPSS (za ekološka živila) in Excels (za lokalno pridelana in živila brez GSO)

1. Certifikat ekološke pridelave

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
EKO: Sadje	4,14	,840	161
EKO: Zelenjava	4,19	,810	161
EKO: Žita in izdelki iz žit	3,59	,862	161
EKO: Meso in mesni izdelki	3,94	,920	161
EKO: Mleko in mlečni izdelki	3,83	,875	161
EKO: Jajca	3,88	,890	161
EKO: Med	3,78	,975	161
EKO: Vino	3,10	1,168	161

Multivariate Tests^a

Effect	Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
factor1 Pillai's Trace	,498	21,784 ^b	7,000	154,000	,000	,498
Wilks' Lambda	,502	21,784 ^b	7,000	154,000	,000	,498
Hotelling's Trace	,990	21,784 ^b	7,000	154,000	,000	,498
Roy's Largest Root	,990	21,784 ^b	7,000	154,000	,000	,498

a. Design: Intercept

Within Subjects Design: factor1

b. Exact statistic

Mauchly's Test of Sphericity^a

Measure: MEASURE_1

Within Subjects Effect	Mauchly's W	Approx. Chi-Square	df	Sig.	Epsilon ^b		
					Greenhouse-Geisser	Huynh-Feldt	Lower-bound
factor1	,053	462,494	27	,000	,566	,582	,143

Tests the null hypothesis that the error covariance matrix of the orthonormalized transformed dependent variables is proportional to an identity matrix.

a. Design: Intercept

Within Subjects Design: factor1

b. May be used to adjust the degrees of freedom for the averaged tests of significance. Corrected tests are displayed in the Tests of Within-Subjects Effects table.

Tests of Within-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
factor1	Sphericity Assumed	133,537	7	19,077	44,562	,000	,218
	Greenhouse-Geisser	133,537	3,962	33,702	44,562	,000	,218
	Huynh-Feldt	133,537	4,076	32,766	44,562	,000	,218
	Lower-bound	133,537	1,000	133,537	44,562	,000	,218
Error(factor 1)	Sphericity Assumed	479,463	1120	,428			
	Greenhouse-Geisser	479,463	633,973	,756			
	Huynh-Feldt	479,463	652,084	,735			
	Lower-bound	479,463	160,000	2,997			

Tests of Between-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Transformed Variable: Average

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	18656,525	1	18656,525	4873,739	,000	,968
Error	612,475	160	3,828			

Pairwise Comparisons

Measure: MEASURE_1

(I) factor1	(J) factor1	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig. ^b	95% Confidence Interval for Difference ^b	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	-,056	,025	,801	-,136	,024
	3	,547*	,058	,000	,363	,730
	4	,199	,067	,097	-,014	,412
	5	,304*	,063	,000	,104	,504
	6	,255*	,076	,028	,013	,496
	7	,360*	,087	,002	,084	,637
	8	1,037*	,100	,000	,718	1,356
2	1	,056	,025	,801	-,024	,136
	3	,602*	,059	,000	,416	,789
	4	,255*	,064	,003	,052	,457
	5	,360*	,059	,000	,173	,547
	6	,311*	,072	,001	,083	,538
	7	,416*	,082	,000	,154	,678
	8	1,093*	,100	,000	,774	1,412

3	1	-,547*	,058	,000	-,730	-,363
	2	-,602*	,059	,000	-,789	-,416
	4	-,348*	,065	,000	-,554	-,142
	5	-,242*	,058	,001	-,425	-,059
	6	-,292*	,069	,001	-,512	-,072
	7	-,186	,078	,523	-,435	,063
	8	,491*	,081	,000	,232	,749
4	1	-,199	,067	,097	-,412	,014
	2	-,255*	,064	,003	-,457	-,052
	3	,348*	,065	,000	,142	,554
	5	,106	,043	,411	-,030	,242
	6	,056	,062	1,000	-,143	,254
	7	,161	,080	1,000	-,092	,415
	8	,839*	,096	,000	,535	1,142
5	1	-,304*	,063	,000	-,504	-,104
	2	-,360*	,059	,000	-,547	-,173
	3	,242*	,058	,001	,059	,425
	4	-,106	,043	,411	-,242	,030
	6	-,050	,058	1,000	-,235	,136
	7	,056	,073	1,000	-,177	,289
	8	,733*	,090	,000	,448	1,018
6	1	-,255*	,076	,028	-,496	-,013
	2	-,311*	,072	,001	-,538	-,083
	3	,292*	,069	,001	,072	,512
	4	-,056	,062	1,000	-,254	,143
	5	,050	,058	1,000	-,136	,235
	7	,106	,062	1,000	-,092	,303
	8	,783*	,083	,000	,519	1,046
7	1	-,360*	,087	,002	-,637	-,084
	2	-,416*	,082	,000	-,678	-,154
	3	,186	,078	,523	-,063	,435
	4	-,161	,080	1,000	-,415	,092
	5	-,056	,073	1,000	-,289	,177
	6	-,106	,062	1,000	-,303	,092
	8	,677*	,079	,000	,427	,927
8	1	-1,037*	,100	,000	-1,356	-,718
	2	-1,093*	,100	,000	-1,412	-,774
	3	-,491*	,081	,000	-,749	-,232
	4	-,839*	,096	,000	-1,142	-,535
	5	-,733*	,090	,000	-1,018	-,448
	6	-,783*	,083	,000	-1,046	-,519
	7	-,677*	,079	,000	-,927	-,427

Based on estimated marginal means

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

b. Adjustment for multiple comparisons: Bonferroni.

2. Lokalna pridelava

	M	SD	n	F	df	P-vrednost
Sadje	4,24	0,78	161	44,49	3,85	< 0,001
Zelenjava	4,27	0,78	161			
Žita in izdelki iz žit	3,70	0,87	161			
Meso in mesni izdelki	4,24	0,81	161			
Mleko in mlečni izdelki	4,16	0,84	161			
Jajca	4,15	0,76	161			
Med	3,96	0,92	161			
Vino	3,46	1,08	161			

* M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; n = število odgovarjajočih; df = stopnje prostosti

Post-hoc primerjava med pari spremenljivk (Bonferronijev test)

Živilo (I)	Živilo (J)	Razlika v povprečjih (I - J)	P-vrednost
1	2	-,037	1,000
	3	,540*	< 0,001
	4	0,000	1,000
	5	,075	1,000
	6	,087	1,000
	7	,280*	< 0,001
	8	,776*	< 0,001
2	3	,578*	< 0,001
	4	,037	1,000
	5	,112	,494
	6	,124	,335
	7	,317*	< 0,001
	8	,814*	< 0,001
3	4	-,540*	< 0,001
	5	-,466*	< 0,001
	6	-,453*	< 0,001
	7	-,261*	< 0,001
	8	,236*	,032
4	5	,075	1,000
	6	,087	1,000
	7	,280*	,001
	8	,776*	< 0,001

5	6	,012	1,000
	7	,205*	,043
	8	,702*	< 0,001
6	7	,193*	,009
	8	,689*	< 0,001
7	8	,497*	< 0,001

3. Certifikat 'pridelano/predelano brez GSO'

	M	SD	n	F	df	P-vrednost
Sadje	3,76	1,10	154	34,12	2,86	< 0,001
Zelenjava	3,79	1,09	154			
Žita in izdelki iz žit	3,73	1,04	154			
Meso in mesni izdelki	4,02	1,12	154			
Mleko in mlečni izdelki	3,99	1,11	154			
Jajca	3,99	1,08	154			
Med	3,77	1,08	154			
Vino	3,17	1,26	154			

Post-hoc primerjava med pari spremenljivk (Bonferronijev test)

Živilo (I)	Živilo (J)	Razlika v povprečjih (I - J)	P-vrednost
1	2	-,032	1,000
	3	,026	1,000
	4	-,260*	0,022
	5	-,234*	0,011
	6	-,227*	0,006
	7	-,013	1,000
	8	,591*	< 0,001
2	3	,058	1,000
	4	-,227	0,056
	5	-,201*	0,036
	6	-,195*	0,019
	7	,019	1,000
	8	,623*	< 0,001
3	4	-,286*	0,001
	5	-,260*	0,000
	6	-,253*	0,000

	7	-,039	1,000
	8	,565*	< 0,001
4	5	,026	1,000
	6	,032	1,000
	7	,247*	0,008
	8	,851*	< 0,001
5	6	,006	1,000
	7	,221*	0,002
	8	,825*	< 0,001
6	7	,214*	0,001
	8	,818*	< 0,001
7	8	,604*	< 0,001

Priloga 15: Prikaz rezultatov desete hipoteze; ANOVA; izpis iz SPSS (za sadje) in Excela

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
EKO: Sadje	4,15	,826	170
LOKALNO: Sadje	4,24	,781	170
BREZ GSO: Sadje	3,77	1,088	170

Multivariate Tests^a

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
factor1	Pillai's Trace	,157	15,604 ^b	2,000	168,000	,000	,157
	Wilks' Lambda	,843	15,604 ^b	2,000	168,000	,000	,157
	Hotelling's Trace	,186	15,604 ^b	2,000	168,000	,000	,157
	Roy's Largest Root	,186	15,604 ^b	2,000	168,000	,000	,157

a. Design: Intercept

Within Subjects Design: factor1

b. Exact statistic

Mauchly's Test of Sphericity^a

Measure: MEASURE_1

Within Subjects Effect	Mauchly's W	Approx. Chi-Square	df	Sig.	Epsilon ^b		
					Greenhouse-Geisser	Huynh-Feldt	Lower-bound
factor1	,843	28,784	2	,000	,864	,872	,500

Tests the null hypothesis that the error covariance matrix of the orthonormalized transformed dependent variables is proportional to an identity matrix.

a. Design: Intercept
Within Subjects Design: factor1

Tests of Within-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
factor1	Sphericity Assumed	21,082	2	10,541	21,780	,000	,114
	Greenhouse-Geisser	21,082	1,728	12,201	21,780	,000	,114
	Huynh-Feldt	21,082	1,744	12,087	21,780	,000	,114
	Lower-bound	21,082	1,000	21,082	21,780	,000	,114
Error(factor1)	Sphericity Assumed	163,584	338	,484			
	Greenhouse-Geisser	163,584	292,019	,560			
	Huynh-Feldt	163,584	294,761	,555			
	Lower-bound	163,584	169,000	,968			

Tests of Within-Subjects Contrasts

Measure: MEASURE_1

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
factor1	Linear	12,047	1	12,047	22,385	,000	,117
	Quadratic	9,035	1	9,035	21,023	,000	,111
Error(factor1)	Linear	90,953	169	,538			
	Quadratic	72,631	169	,430			

Tests of Between-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Transformed Variable: Average

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	8377,429	1	8377,429	5554,193	,000	,970
Error	254,904	169	1,508			

Pairwise Comparisons

Measure: MEASURE_1

(I) factor1	(J) factor1	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig. ^b	95% Confidence Interval for Difference ^b	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	-,094	,059	,340	-,237	,049
	3	,376*	,080	,000	,184	,569
2	1	,094	,059	,340	-,049	,237
	3	,471*	,085	,000	,265	,677
3	1	-,376*	,080	,000	-,569	-,184
	2	-,471*	,085	,000	-,677	-,265

Based on estimated marginal means

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

b. Adjustment for multiple comparisons: Bonferroni.

	M	SD	n	F	df	P-vrednost
Sadje						
EKO	4,15	0,83	170	21,78	1,73	< 0,001
LOKALNO	4,24	0,78	170			
BREZ GSO	3,77	1,09	170			
Zelenjava						
EKO	4,19	0,80	168	24,78	1,77	< 0,001
LOKALNO	4,29	0,79	168			
BREZ GSO	3,79	1,08	168			
Žita in izdelki iz žit						
EKO	3,61	0,86	167	1,83	2	0,162
LOKALNO	3,68	0,87	167			
BREZ GSO	3,75	1,05	167			
Meso in mesni izdelki						
EKO	3,92	0,91	167	8,91	1,81	< 0,001
LOKALNO	4,23	0,81	167			
BREZ GSO	4,03	1,12	167			
Mleko in mlečni izdelki						
EKO	3,84	0,90	163	8,6	1,93	< 0,001
LOKALNO	4,16	0,84	163			
BREZ GSO	3,98	1,11	163			
Jajca						
EKO	3,90	0,90	166	6,45	1,88	0,002
LOKALNO	4,16	0,77	166			
BREZ GSO	4,01	1,09	166			

Med						
EKO	3,84	0,94	166	3,15	1,89	0,047
LOKALNO	3,96	0,91	166			
BREZ GSO	3,76	1,10	166			
Vino						
EKO	3,09	1,15	154	4,22	2	0,001
LOKALNO	3,39	1,10	154			
BREZ GSO	3,12	1,27	154			

* M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; n = število odgovarjajočih; df = stopnje prostosti